

**ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ**

BOOK

ΘΕΜΑ:

***«Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΛΙΓΟΤΕΡΟ
ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΩΝ
ΠΕΡΙΟΧΩΝ»***

**Η ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ Α. ΜΠΟΥΣΗ**

**Ο ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΓΚΙΚΑΣ**

ΠΡΕΒΕΖΑ 2005

**Αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω τις ευχαριστίες μου
προς τον καθηγητή μου κ. Γρηγόριο Γκίκα,
που είχε την καλοσύνη
να αφιερώσει πολύτιμο χρόνο
ώστε να βγει εις πέρας η εργασία μου.**

*«...αν θέλεις να εξασφαλίσεις βίους βραχυχρόνιους, φύτεψε
ρύζι·
αν θέλεις να εξασφαλίσεις βίους κάπως μακροχρόνιους,
φύτεψε δένδρο·
αν θέλεις να σώσεις λαό και έθνος,
μόρφωσε ανθρώπους».*

Κινέζικη παροιμία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ίδρυση των περιφερειακών ιδρυμάτων έχει υποστηριχθεί ότι έγινε για λόγους τοπικής ή περιφερειακής ανάπτυξης, ως μέτρο αύξησης της κοινωνικής δικαιοσύνης σχετικά με την ανισοκατανομή πόρων μεταξύ κέντρου και περιφέρειας, για εθνικούς λόγους, εκπαιδευτικούς αλλά και για πολιτικές σκοπιμότητες και τοπικιστικές επιδιώξεις, ενώ κυρίαρχος είναι ο προβληματισμός για την έλλειψη σχεδιασμού και προγραμματισμού στην ίδρυση και λειτουργία τους.

Τα ανώτατα ιδρύματα έχουν μεγάλη επιρροή στη λειτουργία μιας οικονομίας. Κατ' αρχήν τα ιδρύματα αυτά αποτελούν κέντρα όπου συγκεντρώνονται και μεταδίδονται γνώσεις και ειδικότητες υψηλότερου επιπέδου, σε τρόπο που εξυπηρετούνται οι μεταβαλλόμενες ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας, ενώ παράλληλα, μέσω των γνώσεων αυτών, αναπτύσσονται οι παραγωγικές, καταναλωτικές και αισθητικές ικανότητες κάθε ενός που επιθυμεί και έχει τις ικανότητες να αποκτήσει τις γνώσεις αυτές.

Η ίδρυση ενός ανώτατου ιδρύματος σε μια λιγότερο αναπτυγμένη περιοχή μπορεί να δώσει πολλά σημαντικά οφέλη για την περιοχή αυτή, όπως:

- ✓ Την αξιοποίηση ενός ανενεργού επιστημονικού δυναμικού,
- ✓ Την μείωση της μετανάστευσης,
- ✓ Τη συγκράτηση ή και την προσέλκυση επιστημόνων σημαντικού κύρους,
- ✓ Την ενίσχυση της εσωτερικής ζήτησης,
- ✓ Την ανακατανομή του εισοδήματος μέσω της κοινωνικής ζήτησης της εκπαίδευσης και της προσδοκώμενης κοινωνικής κινητικότητας,
- ✓ Τον εκσυγχρονισμό των επιχειρήσεων,
- ✓ Την τεχνολογική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής,
- ✓ Την αύξηση της παραγωγικότητας,
- ✓ Την καλλιέργεια νέας αντίληψης για την οικονομική συμπεριφορά του πολίτη,
- ✓ Την ανάπτυξη και την αποκέντρωση της περιφέρειας καθώς και την ισόρροπη κατανομή ανθρώπων και δραστηριοτήτων εντός του ελλαδικού χώρου.

Είναι γενικά αποδεκτό ότι η επί μέρους ανάπτυξη της Περιφέρειας και κυρίως της ευρύτερης επαρχίας της Ελλάδος, οφείλεται στα κατά τόπους Ανώτατα Ιδρύματα.

Σκοπός της εργασίας αυτής, λοιπόν, είναι η μελέτη της σημαντικής συμβολής των Περιφερειακών ιδρυμάτων στις τοπικές κοινωνίες καθώς επίσης και τις επιπτώσεις των Περιφερειακών ιδρυμάτων στις τοπικές κοινωνίες των πόλεων όπου εγκαθίστανται.

Στο πρώτο της εργασίας, γίνεται αναφορά στη σκοπιμότητα της εκπαίδευσης στις σύγχρονες ανθρώπινες κοινωνίες και την ενίσχυση της ικανότητας του ατόμου να αντιλαμβάνεται και να κατανοεί την γνώση καθώς επίσης και η σπουδαιότητα του ανθρώπινου κεφαλαίου στη ανάπτυξη.

Στο δεύτερο αναφέρονται οι λόγοι ίδρυσης των περιφερειακών ιδρυμάτων στη Ελλάδα και κατά πόσο η ίδρυση περιφερειακών ιδρυμάτων συντέλεσε μέτρο ανάπτυξης μιας περιοχής. Επίσης, γίνεται αναφορά στα κριτήρια χωροθέτησης των ανώτατων ιδρυμάτων και τα προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν λόγω περιφερειακών ανισοτήτων. Εθνικοί και πολιτικοί λόγοι αποτέλεσαν καθοριστικό παράγοντα της ίδρυσης περιφερειακών ιδρυμάτων.

Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας αναφέρονται τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν κατά τη ίδρυση των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, την δυσκολία εξεύρεσης αξιόλογου διδακτικού προσωπικού, τα προβλήματα που σχετίζονται με τους φοιτητές καθώς και τις ακατάλληλες συνθήκες λειτουργίας κατά τα πρώτα χρόνια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

**Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από την εποχή του Πλάτωνα (στο έργο του Πολιτεία) έχει συζητηθεί το πόσο σημαντική είναι η επένδυσή στην εκπαίδευση της κάθε κοινωνίας, ώστε οι πολίτες της να καταστούν λογικοί άνδρες, άρα και οικονομικά αποτελεσματικοί πολίτες. Οι αρχαίοι Έλληνες έδιναν μεγάλη έμφαση στην επένδυση σε εκπαίδευση, τονίζοντας ότι ένα σημαντικό ποσοστό του πλούτου της κοινωνίας έπρεπε να χρησιμοποιηθεί για αυτήν.

Ήταν πολύ αργότερα, δύο χιλιετίες μετά, όταν ο Adam Smith (1776) δήλωνε ότι η μόρφωση ενός εργαζομένου για να γίνει ειδικευμένος, στοιχίζει στον εργαζόμενο ή στην επιχείρηση ένα ποσό χρημάτων, αλλά αυτά τα χρήματα ανακάμπτονται συν το χρόνο με κέρδος, διότι ο ειδικευμένος εργάτης είναι πιο παραγωγικός από τον ανειδίκευτο. Ακολούθησαν και άλλοι συγγραφείς, όπως οι Marshall και Senior που επισήμαναν τη συμβολή της εκπαίδευσης στην οικονομική πρόοδο μιας χώρας.

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο όμως αρχίζει να δίνεται σημασία στην οικονομική διάσταση της εκπαίδευσης, και αυτό γιατί οι εκτιμήσεις συναρτήσεων παραγωγής σε διάφορες χώρες (κατά τη μεταπολεμική περίοδο) έδειχναν ότι σημαντικό τμήμα της αύξησης του Εθνικού Προϊόντος δεν οφειλόταν στην ποσοτική αύξηση των συντελεστών παραγωγής (έδαφος, εργασία και κεφάλαιο), αλλά έπρεπε να αναζητηθούν αλλού. Ίσως στην πρόοδο οργάνωσης της οικονομίας, ίσως στη τεχνολογική πρόοδο ή και στη εκπαίδευση.

1.1. Η σημασία της εκπαίδευσης

Στις σύγχρονες ανθρώπινες κοινωνίες η εκπαίδευση επιτελεί διάφορους σκοπούς. Αρχικός, ενισχύει την ικανότητα του ατόμου να αντιλαμβάνεται και να κατανοεί τη γνώση, μια γνώση που είναι σπουδαία στο να μάθει να επιτελεί αποτελεσματικά μια εργασία. Δηλαδή, προετοιμάζει τα άτομα για την επαγγελματική τους ζωή και τα βοηθά να αυξήσουν την οικονομική τους αξία. Επιπλέον, με την εκπαίδευση ενδιαφερόμαστε να διατηρήσουμε μια γενική συναίνεση στην κοινωνία, αλλά και να διαιωνίσουμε το υπάρχων μοντέλο κοινωνικών τάξεων. Η εκπαίδευση συντελεί στη διαμόρφωση του κοινωνικού ατόμου, στη

βελτίωση του νοητικού του επιπέδου, αλλά και της ικανότητάς του να κατανοεί τον κόσμο.

Βλέπουμε επομένως ότι η εκπαίδευση δεν έχει μόνο κοινωνικό και πολιτιστικό σκοπό, αλλά έχει και μια εξίσου σημαντική οικονομική διάσταση. Μια ομάδα ακαδημαϊκών, με κέντρο το Πανεπιστήμιο του Σικάγο και το πανεπιστήμιο Columbia της Νέας Υόρκης, είναι εκείνη που επέκτεινε τις βασικές προτάσεις του Adam Smith στη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου (Mincer, Schulth, Becker, με τους δύο τελευταίους να αμείβονται με Nobel).

Ο Becker διακρίνει την εκπαίδευση σε γενική και ειδική. Η ειδική εκπαίδευση είναι χρήσιμη για το άτομο μόνο μέσα στα πλαίσια της επαγγελματικής του απασχόλησης, ενώ η γενική εκπαίδευση είναι η τυπική σχολική εκπαίδευση που χρησιμεύει σε όλες τις επιχειρήσεις. Έτσι, το να διδάσκεις κάποιον να χειρίζεται έναν Η/Υ ή να του διδάσκεις ορθογραφία και γραφή ανήκει στα πλαίσια της γενικής εκπαίδευσης, ενώ το να μαθαίνεις τη δομή οργάνωσης σε μια εταιρία ή το πώς λειτουργούν τα διεθνή λογιστικά πρότυπα είναι ειδική γνώση. Σύμφωνα με τις αναλύσεις του, περισσότερο συμφέρουσα για το άτομο είναι η γενική εκπαίδευση, διότι αυτή του δίνει τη δυνατότητα να μετακινείται μεταξύ διαφόρων επαγγελμάτων, ευκολότερα από ότι η ειδική εκπαίδευση, μια ειδική εκπαίδευση που μπορεί να σου προσφέρει υψηλότερο μισθό όταν χρησιμοποιείται στα πλαίσια μιας εταιρίας, αλλά που είναι σχεδόν αχρείαστη όταν προσπαθούμε να μετακινηθούμε σε μια νέα εργασία. Επιπλέον ο Becker υποστηρίζει ότι : α) Οι ρυθμοί ανεργίας είναι αρνητικά συσχετιζόμενοι με το επίπεδο της εκπαίδευσης. β) Ο μισθός που λαμβάνει ένα άτομο αυξάνεται με την ηλικία του άτομο, αλλά με φθίνων ρυθμό. Τόσο αυτή η αύξηση του μισθού όσο και ο ρυθμός καθυστερημένης αύξησης του είναι θετικά συνδεδεμένα με το επίπεδο της εκπαίδευσης.

Στόχος της εκπαίδευσης είναι να προετοιμάσει το άτομο τόσο για την κοινωνική του ζωή όσο και για την εργασία του. Η γνώση δε μας δίνει μόνο εφόδια για την εξέλιξή μας στον εργασιακό τομέα αλλά και κάποια απαραίτητα κοινωνικά και ηθικά χαρακτηριστικά. Σπουδαίο ρόλο στο να κατανοήσουμε τη σημασία της εκπαίδευσης έχει το να δούμε τη σχέση της με το ανθρώπινο κεφάλαιο.

1.2. Ανθρώπινο κεφάλαιο και ανάπτυξη

Καθημερινά συντελούνται μεγάλης έκτασης ανακατατάξεις στην παγκόσμια οικονομία, ανακατατάξεις που οδηγούν σε ένα νέο διεθνή καταμερισμό εργασίας. Όλες οι χώρες και περιφέρειες αναζητούν μια θέση σε αυτόν το νέο καταμερισμό εργασίας που θα τους επιτρέψει όχι μόνο να απολαύσουν τα αγαθά της δικής τους προσπάθειας, αλλά το κυριότερο να δημιουργήσουν συνθήκες αμείλικτου ανταγωνισμού και γίνεται ακόμη πιο δύσκολη λόγω των περιφερειακών προβλημάτων στο εσωτερικό των χωρών.

Η ανταγωνιστικότητα μιας χώρας ή περιφέρειας ορίζεται με βάση τις επιδόσεις της οικονομίας στις διεθνείς αγορές, αλλά και στην εγχώρια αγορά. Κάθε περιφέρεια, συμμετέχει σε αυτόν τον ανταγωνισμό με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, δηλαδή με τα ισχυρά και τα αδύναμα σημεία της. Αυτά εξαρτώνται από την τεχνολογία που χρησιμοποιεί, από το μέγεθος των μονάδων παραγωγής, από το εκπαιδευτικό επίπεδο του εργατικού δυναμικού, από το ρυθμό με τον οποίο η εν λόγω χώρα ανανεώνει το μηχανικό της εξοπλισμό και υποκαθιστά λειτουργίες της εργασίας με λειτουργίες των μηχανών. Με άλλα λόγια μια περιφέρεια εισέρχεται στο στίβο του ανταγωνισμού με τη δική της «ιστορική προσωπικότητα», με το σύνολο των διαρθρωτικών χαρακτηριστικών που κληρονόμησε από το δικό της ιδιαίτερο παρελθόν. Για το λόγο αυτό, παρουσιάζεται στο στίβο του ανταγωνισμού με ορισμένα αδύναμα σημεία.

Οι δυνατότητες μιας περιφέρειας για οικονομική ανάπτυξη επηρεάζονται σε σημαντικό βαθμό από τους φυσικούς πόρους με τους οποίους είναι προικισμένη και από τους ανθρώπινους πόρους που διαθέτει (δηλαδή τον αριθμό των κατοίκων της και το επίπεδο της δεξιότητας και της ειδίκευσής τους). Με άλλα λόγια, η οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη εξαρτάται από τις αυξήσεις στο απόθεμα κεφαλαίου και στην παραγωγικότητα με την οποία και το κεφάλαιο παράγει αγαθά και υπηρεσίες. Στις οικονομικές αναλύσεις ως απόθεμα κεφαλαίου νοείται το δημιουργημένο από τον άνθρωπο κεφάλαιο : μηχανές, κτίρια και υποδομή (δημιουργημένο κεφάλαιο), όπως επίσης η εκπαίδευση και η εμπειρία του εργατικού δυναμικού (ανθρώπινο κεφάλαιο). Οι οικονομολόγοι έχουν ορίσει το ανθρώπινο κεφάλαιο ως την αξία της μάθησης, της εμπειρίας και των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού, το οποίο, όπως και το δημιουργημένο κεφάλαιο, αυξάνει την παραγωγικότητα και το εισόδημα. Βέβαια, στον κόσμο των ανθρώπινων πόρων, μεγάλη σημασία έχουν όχι μόνο ο αριθμός των κατοίκων και το

επίπεδο της ειδίκευσης τους αλλά και οι πολιτιστικές αντιλήψεις τους, η στάση τους απέναντι στην εργασία και η επιθυμία τους για πρόοδο. Κατά συνέπεια στο ζήτημα αυτό εμπλέκεται όλο το πλέγμα των αλληλεξαρτήσεων ανάμεσα στον πολιτισμό, την παράδοση, την ηθική, αλλά και τη φυλετική κατάτμηση ή συνοχή. Επομένως, η φύση και ο χαρακτήρας των ανθρώπινων πόρων μιας περιφέρειας ή χώρας είναι κρίσιμοι προσδιοριστικοί παράγοντες της οικονομικής δομής της οι οποίοι διαφέρουν αισθητά από περιοχή σε περιοχή. Κανένας δεν αρνείται σήμερα πια, πως η επένδυση σε φυσικό κεφάλαιο. Εξάλλου, η επένδυση σε οργανωμένη έρευνα είναι μέσο για την απόκτηση νέων πληροφοριών και πηγή νέων ειδικοτήτων και δεξιοτεχνιών, καθώς και νέων υλικών και μεθόδων τεχνικής, οι οποίες προάγουν και μεταβάλλουν τις ευκαιρίες για επένδυση στο έδαφος, στον άνθρωπο στα κτίσματα και το μηχανικό εξοπλισμό. Αλλά και οι τεχνολογικές μεταβολές αντιπροσωπεύουν επένδυση μεταξύ άλλων και στη τεχνική ικανότητα του ανθρώπου. Συνεπώς η επένδυση στην ανθρώπινη γνώση αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη διεύρυνση των ευκαιριών επένδυσης σε υλικό κεφάλαιο.

Το ζήτημα των ανθρώπινων πόρων στην ανάπτυξη μιας οικονομίας, είτε αναφερόμαστε σε μια χώρα είτε σε μια περιφέρεια έχει δυο πλευρές. Ένα σημαντικό θέμα είναι η εξέταση της διαθεσιμότητας των ανθρώπινων πόρων, στην άλλη πλευρά εμφανίζεται το πρόβλημα του τρόπου με τον οποίο αυτοί οι πόροι θα χρησιμοποιηθούν.

1.3. Αποδοτικότητα της επένδυσης σε εκπαίδευση

Η εκπαίδευση είναι μια επένδυση που βοηθάει τους ανθρώπους να λειτουργήσουν μέσα στο οικονομικό και κοινωνικό σύστημα, βελτιώνει τις ικανότητες τους και επομένως συμβάλλει στην αύξηση των μελλοντικών ωφελειών τους. Η επένδυση σε εκπαίδευση έχει κάποιο κόστος, κόστος που αναλαμβάνεται όχι μόνο από τα άτομα που εκπαιδεύονται, αλλά και από την ίδια την κοινωνία, όμως τόσο η ίδια η κοινωνία όσο και το άτομο κερδίζουν από αυτή την επένδυση. Προσπάθειες να υπολογιστεί η αποδοτικότητα σε εκπαίδευση έγιναν πολλές. Σε όλες όμως τις έρευνες και επειδή η εκπαιδευτική διαδικασία διαρκεί πολλά χρόνια, ο υπολογισμός της αποδοτικότητας γίνεται οριακά, δηλαδή αναφέρεται στο εκπαιδευτικό κεφάλαιο που απέκτησε κάποιος

τελειώνοντας έναν πρόσθετο κύκλο σπουδών, για παράδειγμα το πανεπιστήμιο.

Το κόστος και οι ωφέλειες που προκύπτουν από την επένδυση σε εκπαίδευση μπορούν να χωριστούν σε ιδιωτικές και κοινωνικές. Η ιδιωτική αποδοτικότητα λαμβάνει υπόψη τα οφέλη που αποκομίζει μόνο το άτομο από την εκπαίδευση του, καθώς και τα έξοδά του για την απόκτηση αυτής της επένδυσης, ενώ η κοινωνική αποδοτικότητα λαμβάνει υπόψη, πέραν αυτών που επενδύουν και αποκομίζουν οι ιδιώτες, και τα ποσά που διαθέτει αλλά και τις ωφέλειες που εισπράττει το κράτος από την επένδυσή του, άλλα και λαμβάνοντας διάφορες υποτροφίες από το κράτος, προφανώς θα αποκτήσει ένα υψηλό εισόδημα όταν θα αρχίσει να εργάζεται, αλλά θα προσφέρει και ωφέλεια στα άτομα που θεραπεύει. Όμως, αν αυτός ο γιατρός ακολουθούσε μια καριέρα στον ερευνητικό τομέα και τελικά ανέπτυξε μια θεραπεία για μια μεγάλη αρρώστια, τότε οι κερδισμένοι από το συγκεκριμένο επίπεδο της εκπαίδευσής του δε θα ήταν μόνο ο ίδιος ο γιατρός (μέσω του υψηλού εισοδήματος), αλλά και ερευνητές που μπορούν και χρησιμοποιούν αυτή την ιατρική γνώση για θεραπεία άλλων ασθενειών.

1.4. Η γνώση ως προσδιοριστικός παράγοντας της ανταγωνιστικότητας.

Η γνώση αποτελεί τον πιο σημαντικό οικονομικό παράγοντα και κύριο στοιχείο της ανταγωνιστικότητας. Βέβαια, οι κοινωνίες μας δεν έχουν ακόμη συνηθίσει να προσεγγίζουν τη γνώση σαν οικονομικό⁴ αγαθό. Η μετατόπιση βάρους που σημειώνεται στους συντελεστές παραγωγής σηματοδοτεί ταυτόχρονα και μια σημαντικότερη μετατόπιση της ισχύος, στο τέλος του αιώνα μας. Η δύναμη πια έχει περάσει από το κεφάλαιο στη γνώση. Βαδίζουμε, όπως έχουν γράψει και έχουν τονίσει όλοι οι μελλοντολόγοι, προς την κοινωνία της γνώσης. Η μεγάλη αλλαγή συνίσταται στο ότι η γνώση πολλαπλασιάζει την αποτελεσματικότητα της εργασίας και πυροδοτεί εντονότερους ρυθμούς αύξησης της παραγωγικότητας. Οι επιχειρήσεις, οι οργανισμοί, τα κράτη που θα προσαρμοσθούν κυριαρχώντας σε τομείς της γνώσης με νευραλγική σημασία θα 'ναι και εκείνα που θα 'χουν μέλλον με διαρκές συγκριτικό πλεονέκτημα.¹

⁴ κ. Ζεββός Γεώργιος, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 27/03/1994, «Επένδυση στην Παιδεία για την ανάπτυξη»

Αποτελεί κοινό τόπο, ότι το μέλλον των σύγχρονών οικονομιών και ειδικότερα το μέλλον της ελληνικής οικονομίας, η οποία παρουσιάζει τις χαμηλότερες επιδόσεις παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών, συναρτάται απόλυτα πλέον με την παιδεία και το εκπαιδευτικό σύστημα, το σύστημα διαμόρφωσης δηλαδή του ανθρώπινου κεφαλαίου της χώρας. Στη σημερινή εποχή της γνώσης, της εξειδίκευσης, της επιδεξιότητας και των καινοτομιών, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι το μέλλον της χώρας θα κριθεί από την ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού και τις επενδύσεις που θα πραγματοποιηθούν στο σύστημα της παιδείας.⁵

⁵ κ. Κοτοφώλος, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 23/01/2005, «Η παιδεία, η άμιλλα και το κρατικό μονοπώλιο»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

**ΛΟΓΟΙ ΙΔΡΥΣΗΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ
ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην Ελλάδα, η ίδρυση των περιφερειακών ιδρυμάτων ξεκίνησε στη δεκαετία του 1960 στην Πάτρα και τα Ιωάννινα, ξεπερνώντας τα όρια του κέντρου, μια και μέχρι τότε στην Ελλάδα λειτουργούσαν ως μοναδικά πανεπιστήμια αυτά της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Θα ακολουθήσουν στα μέσα της δεκαετίας του 1970 τα πανεπιστήμια Θράκης και Κρήτης, τα οποία εισήγαγαν για πρώτη φορά και τη λειτουργία ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος σε περισσότερες από μία πόλεις.

Από τη δεκαετία του 80 και μέχρι σήμερα δημιουργήθηκαν και λειτουργούν διάφορα τμήματα ΑΕΙ και ΤΕΙ σε διάφορες πόλεις. Η ίδρυση των περιφερειακών ιδρυμάτων έχει υποστηριχθεί ότι έγινε για λόγους, τοπικής ή περιφερειακής ανάπτυξης, ως μέτρο αύξησης της κοινωνικής δικαιοσύνης σχετικά με την ανισοκατανομή πόρων μεταξύ κέντρου και περιφέρειας, για εθνικούς λόγους, εκπαιδευτικούς, αλλά και για πολιτικές σκοπιμότητες και τοπικιστικές επιδιώξεις, ενώ κυρίαρχος είναι ο προβληματισμός για την έλλειψη σχεδιασμού και προγραμματισμού στην ίδρυση και λειτουργία τους.

2.1. Περιφερειακή ανάπτυξη

Το περιεχόμενο της ανάπτυξης είναι **πολυδιάστατο** και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από σύστημα αξιών και προτιμήσεων που υπάρχει πίσω από κάθε ορισμό (π.χ. μερικοί ορισμοί δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην αύξηση του εισοδήματος κατά κεφαλήν ενώ άλλοι στην ισοκατανομή του). Η έννοια της ανάπτυξης δεν είναι ουδέτερη ούτε εκφράζει απλώς αφηρημένα νοήματα, που μπορούν εύκολα να εκφραστούν με «αντικειμενικά» μεγέθη κοινωνικής δραστηριότητας. Έχει αξιολογικό χαρακτήρα και απορρέει από τις συγκεκριμένες ιστορικές πραγματικότητες στις οποίες αναφέρεται, από την συγκεκριμένη οικονομική και κοινωνικοπολιτική συγκυρία, από την κοινωνική θέση και την κοσμοαντίληψη αυτού που την ορίζει κ.λ.π.

Η οικονομική ανάπτυξη δε σημαίνει απλώς παραγωγή περισσότερου προϊόντος με μεγέθυνση της παραγωγικής ικανότητας της οικονομίας μιας περιφέρειας/χώρας. Η οικονομίας ανάπτυξη – σύμφωνα

με τον Βαϊτσο⁶ – μπορεί να υποστηριχθεί ότι είναι μια πολύπλευρη διαδικασία και αναφέρεται σε μονιμότερου χαρακτήρα μεταβολές στη διάρθρωση της παραγωγής, όπως επίσης και στο τεχνολογικό, κοινωνικοπολιτικό και θεσμικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο παράγεται και διανέμεται το προϊόν. Οι συνθήκες αυτές επιτρέπουν την ολοκλήρωση της ανθρώπινης προσωπικότητας στο επίπεδο του ατόμου και των συλλογικών δραστηριοτήτων μιας κοινωνίας. Αυτό προϋποθέτει την εκπλήρωση κάποιων «βασικών αναγκών» των κατοίκων αυτής της κοινωνίας.

Στόχος για ισόρροπη ανάπτυξη, με την έννοια της σύγκλισης του επιπέδου ανάπτυξης των περιφερειών μιας χώρας, επιδιώκεται, γιατί έτσι: α) διευρύνεται η αγορά και διευκολύνονται λύσεις πιο αποδοτικές οικονομικά β) γίνεται αποτελεσματικότερη χρησιμοποίηση των συντελεστών της παραγωγής (κεφάλαιο, φυσικοί και ανθρώπινοι πόροι), που επιτρέπει την εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε περιοχής γ) περιορίζονται οι δαπάνες και τα μειονεκτήματα που προέρχονται από τις υπερβολικές συγκεντρώσεις πληθυσμού και οικονομικών δραστηριοτήτων σε ορισμένα αστικά κέντρα (δυσοικονομίες συγκέντρωσης, πληθωριστικές πιέσεις κ.λ.π) και δ) υπάρχει μεγαλύτερη κοινωνική δικαιοσύνη ⁷ μεταξύ των περιοχών.

Η ύπαρξη ανισοτήτων στο επίπεδο ανάπτυξης των χωρών αλλά και μεταξύ των διαφόρων περιοχών στο εσωτερικό κάθε χώρας (περιφερειών, νομών κ.λ.π.) αποτελεί μια ιστορική βεβαιότητα. Η ισότητα, βέβαια, σε μια χωρική κλίμακα δε συνεπάγεται απαραίτητα και ισότητα σε μια άλλη καθώς και, γενικά, οι μεγάλες χωρικές ενότητες τείνουν να αποκρύπτουν τις κοινωνικές ανισότητες.

Οι δείκτες που χρησιμοποιούνται για να μετρήσουν την ανάπτυξη των διαφόρων περιοχών μιας χώρας – που σε τελευταία ανάλυση απορρέουν από τον ορισμό της ανάπτυξης ο οποίος υιοθετείται – τείνουν να εκφράσουν διαφορές στο επίπεδο ζωής των κατοίκων και στο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης των περιοχών.

Ο οικονομικός προγραμματισμός του καπιταλιστικού κράτους βασίζεται συνήθως στο συντονισμό των επενδυτικών σχεδίων που εκπονούνται από τους μεμονωμένους ιδιώτες και στις προβολές παλιών τάσεων ανάπτυξης διορθωμένων με ορισμένες μεταβλητές. Έχει χαρακτήρα κυρίως προβλεπτικό παρά καθορισμού στόχων, μια και το κράτος δεν έχει τον πλήρη έλεγχο πάνω στους υπάρχοντες τρόπους παραγωγής, συσσωρεμένο κεφάλαιο και οικονομικούς πόρους. Έτσι, συνήθως, τείνει στο να βελτιώσει την καπιταλιστική ανάπτυξη και όχι

⁶ Βαϊτσο, 1980.

⁷ Harvcy, 1973 και Smith, 1974.

στο να ελέγξει σε κάποιο σημαντικό βαθμό το δυναμικό της χαράκτηρα, από εκεί πηγάζει η γενική αποτυχία στην εφαρμογή του κρατικού προγραμματισμού στις καπιταλιστικές κοινωνίες ⁸. Ο οικονομικός προγραμματισμός δεν είναι μια ουδέτερη διαδικασία **έχει έντονα πολιτικό χαρακτήρα, μια που σημαίνει αναδιανομή πόρων στη βάση κάποιου συστήματος αξιών και προτεραιοτήτων**. Η αναδιανομή αυτή, όμως, γίνεται αντιληπτή διαφορετικά από τα επιμέρους κοινωνικά στρώματα και τις πολιτικές δυνάμεις, επειδή έχουν αντικρουόμενα συμφέροντα. Εξαρτάται λοιπόν κάθε φορά από την ισορροπία των κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων.

Οι περιφερειακές πολιτικές του κράτους μπορεί να έχουν μια σειρά από στόχους, όπως την αναπαραγωγή και την αύξηση της βάσης για συσσώρευση κεφαλαίου στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές της χώρας ή την αναπαραγωγή της κοινωνικής συγκατάθεσης, των συνθηκών ηγεμονίας δηλαδή. Η έμφαση σε κάποιο στόχο εξαρτάται από τη συγκεκριμένη κάθε φορά ιστορική συγκυρία. Πάντως, οι περιφερειακές πολιτικές δεν είναι απαραίτητα μέτρο κοινωνικής πρόνοιας μπορούν να είναι πρωταρχικά ένα είδος καλυμμένης ενίσχυσης στο κεφάλαιο ή να σχεδιάζονται για ιδεολογικούς βασικά λόγους.

Πιο συγκεκριμένα, οι περιφερειακές πολιτικές πρέπει να απαντήσουν σε ορισμένα κεντρικά ερωτήματα, όπως αν αποσκοπούν: α) στη μετακίνηση της εργασίας ή του κεφαλαίου (αν αποσκοπούν, δηλαδή, οι εργάτες να μεταναστεύσουν στις περιοχές όπου υπάρχει απασχόληση ή το κεφάλαιο σε περιοχές όπου υπάρχει εργατικό δυναμικό), β) στη ισόρροπη ή μη ισόρροπη ανάπτυξη των περιφερειών και γ) στην ενίσχυση των φτωχών περιφερειών ή των ατόμων που διαμένουν σ' αυτές.

Ο στόχος για ισόρροπη ανάπτυξη, με την έννοια της σύγκλισης του επιπέδου ανάπτυξης των περιφερειών μιας χώρας, επιδιώκεται, γιατί έτσι: α) διευρύνεται η αγορά και διευκολύνονται λύσεις πιο αποδοτικές οικονομικά β) γίνεται αποτελεσματικότερη χρησιμοποίηση των συντελεστών της παραγωγής (κεφάλαιο, φυσικοί και ανθρώπινοι πόροι), που επιτρέπει την εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε περιοχής γ) περιορίζονται οι δαπάνες και τα μειονεκτήματα που προέρχονται από τις υπερβολικές συγκεντρώσεις πληθυσμού και οικονομικών δραστηριοτήτων σε ορισμένα αστικά κέντρα (δυσοικονομίες συγκέντρωσης, πληθωριστικές πιέσεις κ.λ.π) και δ) υπάρχει μεγαλύτερη κοινωνική δικαιοσύνη⁹ μεταξύ των περιοχών.

⁸ Mandel, 1978 και Poulantzas, 1980.

⁹ Harvcy, 1973 και Smith, 1974.

2.2. Πανεπιστήμιο και περιφερειακή πολιτική

Η πολιτική ίδρυση περιφερειακών ιδρυμάτων συγκεκριμένα μπορεί να αποτελεί απόρροια πολιτικών: τοπικής ανάπτυξης, επανιεράρχησης του δικτύου των οικισμών, πόλων ανάπτυξης κ.λ.π.

Α. Ίδρυση περιφερειακών ιδρυμάτων στα πλαίσια πολιτικών επανιεράρχησης του οικιστικού δικτύου: Σε κάθε γεωγραφική ενότητα (χώρα, περιφέρεια, νομό κ.λ.π.) υπάρχει μια πληθώρα οικισμών, με πολύ διαφορετικά πληθυσμιακά μεγέθη και αριθμό προσφερόμενων αγαθών και υπηρεσιών. Οι οικισμοί, σύμφωνα με τους Christaller (1933) και Losch (1954), αποτελούν «κεντρικούς τόπους», που παρέχουν αστικά αγαθά και υπηρεσίες στην «ενδοχώρα» τους. Οι οικισμοί αναπτύσσονται, επειδή η οικονομική ανάπτυξη της ενδοχώρας προκαλεί την αύξηση της ζήτησης των αστικών αγαθών και υπηρεσιών οι καταναλωτές, δηλαδή, αγοράζουν τα προϊόντα που θέλουν από τον πλησιέστερο κεντρικό τόπο που τα διαθέτει.

Οι οικισμοί μιας χώρας μπορούν να ιεραρχηθούν ανάλογα με τον αριθμό των αγαθών και των υπηρεσιών που προσφέρουν. Η ιεράρχηση αυτή στηρίζεται στην αρχή ότι οι υψηλότερης τάξης οικισμοί προσφέρουν όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες που προσφέρουν και οι χαμηλότερης τάξης και – επιπροσθέτως – έναν αριθμό άλλων αγαθών και υπηρεσιών που δεν προσφέρονται από τους χαμηλότερης τάξης. Άρα, η απόσταση που πρέπει να διανύσει ένας καταναλωτής μεταβάλλεται ανάλογα με την τάξη του αγαθού που θέλει να αγοράσει.

Η κατάταξη των κεντρικών λειτουργιών σε τάξεις στηρίζεται σε δύο βασικές έννοιες. Στην έννοια του κρίσιμου μεγέθους, ήτοι του ελάχιστου πληθυσμού που απαιτείται για την υποστήριξη μιας κεντρικής λειτουργίας. Πληθυσμού, δηλαδή, που θα εξασφαλίζει την ελάχιστη ζήτηση για την παροχή κάποιου κεντρικού αγαθού – υπηρεσίας. Στην έννοια της **χωρικής εμβέλειας**, ήτοι, της περιοχής πέρα από την οποία οι καταναλωτές δεν είναι διατεθειμένοι να πάνε στον κεντρικό τόπο για αγορά του συγκεκριμένου αγαθού – υπηρεσίας.

Ο αριθμός και το μέγεθος των περιοχών αγοράς διαφέρει από αγαθό σε αγαθό και εξαρτάται από την τιμή πώλησης, από το κόστος μεταφοράς του και από τη συχνότητα ζήτησης του. Για παράδειγμα, το χωρικό κρίσιμο μέγεθος ακριβών αγαθών (αυτοκίνητο, τηλεόραση και άλλα διαρκή καταναλωτικά αγαθά) είναι πολύ μεγαλύτερο από εκείνο των φθηνών αγαθών (τρόφιμα κ.λ.π.). Συχνά, μάλιστα, η χωρική εμβέλεια διαφέρει ακόμη και για ίδια προϊόντα.

Με βάση λοιπόν τις έννοιες του κρίσιμου μεγέθους και της χωρικής εμβέλειας θα μπορούσε κανείς να αναλύσει την κατανομή των περιφερειακών ιδρυμάτων στο χώρο.

Η ιεραρχία των οικισμών συχνά μπορεί να αλλάξει με διάφορες παρεμβάσεις του κράτους. Είτε με πολιτικές, οι οποίες έρχονται ρητά να ανατρέψουν την υφιστάμενη ιεραρχία, όπως η δημιουργία «νέων πόλεων» (Μ.Βρετανία κ.λ.π.), η μεταφορά της πρωτεύουσας της χώρας (π.χ. στη Βραζιλία από το Ρίο στη Μπραζίλια, το 1960 και στη Νιγηρία από το Λάγος στη Abuja, το 1992), η δημιουργία οικισμών για αποκατάσταση προσφύγων (π.χ. Ελλάδα μετά την έλευση των προσφύγων από τη Μ. Ασία) και η δημιουργία «πόλεων ανάπτυξης» (π.χ. Γαλλία και Ιταλία). Είτε με πολιτικές, οι οποίες εμμέσως πλην σαφώς ανατρέπουν την υφιστάμενη ιεραρχία, όπως η πολιτική εγκατάστασης κάποιου δημόσιου οργανισμού (στρατοπέδου νεοσυλλέκτων, παιδαγωγικής ακαδημίας, Τ.Ε.Ι. κ.λ.π.) σε κάποια πόλη.

Η πολιτική ίδρυσης περιφερειακών ιδρυμάτων θα μπορούσε λοιπόν να αποτελεί ένα από τα μέτρα που χρησιμοποιούνται για μια έμμεση παρέμβαση με στόχο την αλλαγή της ιεραρχίας των οικισμών.

3. Ίδρυση περιφερειακών ιδρυμάτων στα πλαίσια πολιτικών πόλων ανάπτυξης: Θεμελιωτής αυτής της θεωρίας υπήρξε ο Perroux (1955), ο οποίος υποστήριξε ότι τόσο η χωρική όσο και η βιομηχανική ανάπτυξη δεν εμφανίζονται παντού και ταυτόχρονα. Εμφανίζονται σε σημεία ή πόλους ανάπτυξης με διαφορετική ένταση και απλώνονται μέσα από διάφορα κανάλια προκαλώντας διαφοροποιημένα τελικά αποτελέσματα για το σύνολο της οικονομίας. Η χωρική συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων σ' ένα αστικό κέντρο, που το περιβάλλει μια προβληματική ή καθυστερημένη περιοχή, θα αυξήσει το εισόδημα της περιοχής στο σύνολό της. Η αύξηση αυτή θα είναι μεγαλύτερη από εκείνη που θα μπορούσε να προκληθεί, αν οι οικονομικές δραστηριότητες δεν ήταν συγκεντρωμένες, αλλά ομοιόμορφα ή τυχαία κατανεμημένες.

Η θεωρία αυτή στηρίχθηκε στην παραδοχή ότι η λειτουργία της καπιταλιστικής οικονομίας δημιουργεί πόλωση της ανάπτυξης, με την έννοια ότι η διαδικασία ανάπτυξης λειτουργεί επιλεκτικά αναπτύσσοντας ορισμένες περιφέρειες και αφήνοντας άλλες υπανάπτυκτες. Η συγκέντρωση σε κάποιες περιοχές δημιουργεί οικονομίες κλίμακας, που έλκουν το κεφάλαιο.

Ο πόλος ανάπτυξης είναι βιομηχανικός πόλος αποτελούμενος από ιδιαίτερα δυναμικές βιομηχανίες (σύμπλεγμα κινητήριων βιομηχανιών)¹⁰. Οι βιομηχανίες αυτές ανήκουν σε κλάδους που αναπτύσσονται με υψηλότερους ρυθμούς από το μέσο όρο της βιομηχανικής παραγωγής και του εθνικού προϊόντος, εκσυγχρονίζονται τεχνολογικά και διοχετεύουν διακλαδικά το υψηλό επίπεδο της τεχνολογικής τους αποτελεσματικότητας.

2.3. Ίδρυση περιφερειακών ιδρυμάτων ως μέτρο ανάπτυξης μιας περιοχής.

Οι πολυπρόσωποι οργανισμοί – επαγγελματικές σχολές, σχολές νηπιαγωγών, γυμναστικές και παιδαγωγικές ακαδημίες, Τ.Ε.Ι, πανεπιστήμια, στρατόπεδα, νοσοκομεία, θεραπευτικά ιδρύματα (π.χ Λέρου), οικοτροφεία, φυλακές κ.λ.π. – είναι σημαντικοί για την ανάπτυξη μιας περιοχής, γιατί αυξάνουν την ενεργό ζήτηση σε μια περιοχή και τονώνουν έτσι άμεσα μια σειρά από οικονομικές δραστηριότητες όπως η αγορά κατοικιών, τροφίμων, ενδυμάτων και άλλων υπηρεσιών ενώ οι έμμεσες επιδράσεις τους καλύπτουν πάρα πολλές οικονομικές δραστηριότητες.

Ενώ τα άμεσα οικονομικά αποτελέσματα των πολυπρόσωπων αυτών οργανισμών, είναι πολύ πιο σημαντικά από ό, τι άλλων δραστηριοτήτων (π.χ. βιομηχανικών μονάδων), τα έμμεσα (πολλαπλασιαστικά) αποτελέσματά τους μπορεί να είναι πολύ λιγότερο σημαντικά. Με αυτή την έννοια, τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα τους είναι πολύ λιγότερο σημαντικά· άρα, και η χρησιμοποίησή τους ως μέτρων περιφερειακής πολιτικής δεν μπορεί παρά να υπόκειται σε αυτούς τους περιορισμούς.

Η ίδρυση περιφερειακών ιδρυμάτων συνδέεται συνήθως με προσδοκίες ενίσχυσης της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης των πόλεων – περιοχών όπου εγκαθίστανται. Η συγκέντρωση στις περιοχές αυτές φοιτητικού, διδακτικού και διοικητικού δυναμικού ενισχύει την εσωτερική ζήτηση και να τονώνει άμεσα μια σειρά από οικονομικές δραστηριότητες, καθώς και αύξηση του συνολικού εισοδήματος της περιοχής. Εξάλλου, η ίδρυση ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων έχει μακροχρόνια αναπτυξιακά αποτελέσματα μέσω της δημιουργίας ικανότερου και επιδεξιότερου εργατικού δυναμικού.

¹⁰ Η προωθητική/βασική/στρατηγική βιομηχανία (industrie motrice – propulsive unit).

Η λειτουργία, μάλιστα, ενός περιφερειακού ιδρύματος, έχει σημαντικές επιπτώσεις όχι μόνο στην άμεση βελτίωση κάποιων οικονομικών μεγεθών αλλά και στην κοινωνική δομή της περιοχής εγκατάστασής του. Το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα – όπως υποστηρίζει και ο Σοφούλης¹¹ κ.ά. – μπορεί να συντελέσει, με το διδακτικό και ερευνητικό προσωπικό του καθώς και με τις πάγιες εγκαταστάσεις και τον εξοπλισμό του, στην αντιμετώπιση συγκεκριμένων προβλημάτων που θέτει κυρίως η τοπική κοινωνία. Έτσι, μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην επιτυχία εκείνης της πλευράς της ανάπτυξης, που συναρτάτε με την ποιότητα ζωής, τη δυναμική και τη συνεκτικότητα των τοπικών κοινωνιών κ.λ.π. Το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα μπορεί επίσης να συμβάλλει στην ανάπτυξη των τεχνών και των γραμμάτων και στη καλλιέργεια ατμόσφαιρας ελεύθερης πολιτιστικής δημιουργίας, πέραν των όσων προσφέρει στον τομέα αυτό με τις στενά εκπαιδευτικές δραστηριότητές του. Από αναπτυξιακή άποψη, η επιδίωξη τέτοιων σκοπών βοηθάει στη διαμόρφωση μιας δυναμικής πολιτισμικής ταυτότητας, που στην πράξη έχει αποδειχθεί ότι αποτελεί σημαντικό στοιχείο ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας ότι αποτελεί σημαντικό στοιχείο ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των τοπικών κοινωνιών, όταν βεβαίως συνδυάζεται με εκσυγχρονιστικές τάσεις και δεν οδηγεί σε ιστορικά παραδοσιακά απολιθώματα.

Όμως, τα οικονομικά αυτά αποτελέσματα – άμεσα και πολλαπλασιαστικά – καθώς και η προσφορά επιδεξιότερου εργατικού δυναμικού μέσω της ίδρυσης εκπαιδευτικών μονάδων, δεν έχουν αυτόματα ούτε απαραίτητα καταλυτική επίδραση στην ανάπτυξη των περιοχών όπου εγκαθίστανται. Τα συνεργικά αποτελέσματα (synergic effects) που μπορεί να προκαλέσει στην περιφέρεια η λειτουργία ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος είναι περισσότερο συνάρτηση του βαθμού ολοκλήρωσης που θα επιτύχει με το λοιπό δυναμικό της περιοχής, παρά του ποσοτικού του βάρους. Η απρογραμματίστη ίδρυση των περιφερειακών ιδρυμάτων, έκτος των άλλων μειονεκτημάτων, σημαίνει ότι κατά την ίδρυση τους δεν λαμβάνεται καθόλου υπόψη ο τρόπος ενσωμάτωσής τους στη δομική λειτουργία της περιοχής. Εξάλλου, μετά την ίδρυση του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος, τόσο ο ιδιωτικός όσο και ο δημόσιος τομέας στην περιοχή μπορεί να εξακολουθούν να αγοράζουν υπηρεσίες ειδικών, όπως και πριν από την έναρξη λειτουργίας του ιδρύματος όταν δεν είχαν άλλη επιλογή. Ενώ παράλληλα οι πανεπιστημιακοί των περιφερειακών ιδρυμάτων εξακολουθούν να πωλούν τις υπηρεσίες τους στο κέντρο.

Σε κάθε περίπτωση, παρόμοια αποτελέσματα που προκαλούνται με την ίδρυση ενός ανώτατου περιφερειακού ιδρύματος μπορούν να

¹¹ Σοφούλης, 1900.

επιτευχθούν για την ανάπτυξη λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών με πολύ καταλληλότερα μέσα. Όπως π.χ. με την ίδρυση βιομηχανικών μονάδων για την επίτευξη μακροχρόνιων οικονομικών αποτελεσμάτων και με τη δημιουργία επαγγελματικών – τεχνικών σχολών ή –έστω- τεχνολογικών ιδρυμάτων για τη βελτίωση των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού.

Ο σκοπός του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος είναι εξ ορισμού ερευνητικός και εκπαιδευτικός. Τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα συμβάλλουν αποφασιστικά στη προώθηση της βασικής έρευνας σε όλους τους τομείς (κριτική ανανέωση και παραγωγή νέας γνώσης, νέας τεχνολογίας και νέων δεξιοτήτων εδραίωση επιστημολογικών εργαλείων κ.λ.π.), που στη συνέχεια μπορούν να την αναπτύξουν και να την εφαρμόσουν οι παραγωγικές δυνάμεις της χώρας. Συντελούν στη διαμόρφωση προσωπικοτήτων που μπορούν να διαγνώσουν, να αντιμετωπίσουν και να λύσουν προβλήματα (κυρίως του κλάδου τους). Επίσης, τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα παράγοντας κριτικούς επιστήμονες και την πνευματική ηγεσία μιας χώρας συμβάλλουν στην εύρυθμη λειτουργία της ελεύθερης κοινωνίας, στην ενίσχυση των ελεύθερων θεσμών και στη δημιουργία ισχυρών κινήτρων παραγωγικής δράσης.

Συμβάλλουν, λοιπόν, τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα αποφασιστικά στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της χώρας και είναι πλέον κοινά παραδεκτό ότι η εκπαίδευση αποτελεί την ατμομηχανή της ανάπτυξης μιας χώρας. Με αυτή την έννοια **τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα μπορούν να συντελέσουν στην ανάπτυξη της κάθε επιμέρους περιοχής μέσω της συνολικής πνευματικής και επιστημονικής ανάπτυξης της χώρας.**

Γι' αυτό είναι **σημαντικό, οι συζητήσεις γύρω από την ίδρυση ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων να αποδεσμευθούν από σκέψεις και προθέσεις χρησιμοποίησής τους ως μοχλών περιφερειακής ανάπτυξης.** Είναι σοβαρό ολίσθημα να αντιμετωπίζεται το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα ως πρωτογενές μέγεθος για την ανάπτυξη μιας περιοχής (να μετριέται, δηλαδή, μόνο το άμεσο αποτέλεσμα του: τόσοι φοιτητές, τόσοι διδάσκοντες κ.λ.π., άρα τόσα χρήματα θα εισρέουν ετησίως στην περιοχή). Το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα πρέπει να αντιμετωπιστεί **ως καταλύτης για την ανάπτυξη όλης της χώρας.**

Όταν, μάλιστα το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα χρησιμοποιείται ως μοχλός περιφερειακής ανάπτυξης χωρίς προηγουμένως να διασφαλιστούν κάποιοι ελάχιστοι όροι για την απρόσκοπτη λειτουργία του (π.χ. ύπαρξη μιας «κρίσιμης μάζας» φοιτητών και διδασκόντων, ικανοποιητικής υποδομής – εργαστήρια, βιβλιοθήκη κ.λ.π. – και κατάλληλου ερευνητικού κλίματος) τότε υπονομεύεται η ίδια η

λειτουργία του. Με την έννοια ότι η μη διασφάλιση των ελάχιστων αυτών όρων σε τελευταία ανάλυση σημαίνει επιβάρυνση των ήδη αρνητικών συγκριτικών δεδομένων των προς ανάπτυξη περιοχών.

Λόγω του διττού, ερευνητικού και εκπαιδευτικού, χαρακτήρα τους – και κυρίως του πρώτου – , τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα τείνουν να λειτουργούν ικανοποιητικότερα στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, όπου υπάρχουν μια σειρά από εξωτερικές οικονομίες (βιβλιοθήκες, ερευνητικά κέντρα κ.λ.π). Στη συνέχεια, βέβαια, τα αποτελέσματά τους θα διαχυθούν στην περιφέρεια. Παρόλα αυτά **το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί – κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις, που θα διασφαλίζουν την απρόσκοπτη λειτουργία του ως ερευνητικού/εκπαιδευτικού εκπαιδευτικού οργανισμού – και ως καταλύτης για την ανάπτυξη μιας περιοχής, με την έννοια ότι την τοποθετεί σε διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης.**

Οι επιφυλάξεις που εκφράζονται, αφορούν αφενός το γεγονός ότι η τέτοια χρησιμοποίησή τους τείνει να οδηγεί στη συνολική υποβάθμιση της ανώτατης εκπαίδευσης και αφετέρου ότι οι επιπτώσεις ενός ιδρύματος στην ανάπτυξη της περιοχής του είναι τόσο πιο περιορισμένες όσο πιο μικρό είναι και η πόλη όπου εγκαθίσταται (δε δημιουργείται ακαδημαϊκή κοινότητα στην περιοχή, η τοπική αγορά δεν μπορεί να εκμεταλλευθεί την ύπαρξη του πανεπιστημίου κ.λ.π). Στην συνέχεια, υποστηρίζεται κάπως πιο αναλυτικά γιατί η ουσιαστική λειτουργία περιφερειακού ιδρύματος σε μικρές πόλεις είναι εξαιρετικά δύσκολη και κυρίως γιατί η ελληνική εμπειρία μέχρι σήμερα υπήρξε – με ελάχιστες εξαιρέσεις – αρνητική.

Τα περιφερειακά ιδρύματα – όμως υποστηρίζει και ο Γέμτος ¹² – μπορούν να συντελέσουν στην πνευματική ανάπτυξη του τόπου όπου εγκαθίστανται, μόνο αν οργανωθούν με σκοπό να εκπληρώσουν σωστά την αποστολή τους, να εκπαιδεύουν, δηλαδή, επιστήμονες υψηλής ποιότητας και να παράγουν ερευνητικό έργο. Με την ορθολογική οργάνωση και λειτουργία τους, την εσωτερική τους ενότητα και τη διεπιστημονική τους διάρθρωση είναι δυνατό να συμβάλλουν αποφασιστικά στην πνευματική ανάπτυξη των περιφερειών και στη συνολική κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας.

Όσοι, λοιπόν, προτείνουν την ίδρυση περιφερειακών ιδρυμάτων και – πολύ περισσότερο – όσοι υποστηρίζουν την επέκταση των περιφερειακών ιδρυμάτων σε μια σειρά πόλεων στην ηπειρωτική ή/ και στη νησιωτική Ελλάδα, ή την αναγόρευση των πανεπιστημιακών σχολών κάθε πόλης/νόμου σε αυτοτελή ιδρύματα¹³ , δεν παίρνουν υπόψη τους

¹² Γεμτός, 1991.

¹³ Πρόταση ΠΑΣΟΚ που υπήρχε στο πρόγραμμα της ΠΑΣΠ στις φοιτητικές εκλογές του 1992.

σοβαρότατα ζητήματα λειτουργίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος. Θέματα, δηλαδή, επιστημονικής δεοντολογίας, λειτουργικών αναγκών και διακλαδικών επικοινωνιών, που συνήθως συνδέονται άμεσα με την παρεχόμενη γνώση, την ερευνητική δραστηριότητα και το εκπαιδευτικό έργο ενός σύγχρονου ιδρύματος. Σε καμία περίπτωση βέβαια δεν υποστηρίζεται ότι αυτά τα θέματα λύνονται «αυτόματα» στα κεντρικά ιδρύματα.

Εδώ θα πρέπει να γίνουν δυο σημαντικές επισημάνσεις. Πρώτον, οι πόροι που αθροιστικά διατίθενται σήμερα για το σύνολο των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων θα είχαν διατεθεί και πάλι, έστω και αν ο αριθμός ή η χωροταξική κατανομή τους ήταν πολύ πιο περιορισμένη. Ότι δηλαδή η διασπορά των πόρων που δίνονται συνολικά στα περιφερειακά ιδρύματα στερεί τα μεγάλα κεντρικά ιδρύματα από τα μεγέθη που αλλιώς θα είχαν στην αποκλειστική χρήση τους και επομένως θα αύξαναν την αποτελεσματικότητά τους.

Δεύτερον, υπάρχει μια σαφής συμβολή των περιφερειακών ιδρυμάτων στην ανώτατη εκπαίδευση στη χώρα μας. Αφενός με την έννοια των εκπαιδευτικών καινοτομιών που εισήγαγαν (όπως ο θεσμός του syllabus, η συνειδητή επιλογή της στροφής των φοιτητών προς τη βιβλιοθήκη – κατάλογος βιβλίων και άρθρων αντί του εγχειριδίου – κ.λ.π.) καθώς επίσης και οργανωτικές και διοικητικές καινοτομίες που δυστυχώς σε αρκετές περιπτώσεις εφαρμόστηκαν κατά το μεταβατικό καθεστώς (Δ.Ε.) και στη συνέχεια εξανεμίστηκαν. Αφετέρου, η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα θα μπορούσε βάσιμα να υποθέσει κανείς ότι θα ήταν χειρότερη αν δεν υπήρχαν τα περιφερειακά ιδρύματα και έτσι τα παλιά πανεπιστήμια καθόριζαν με τη δική τους εσωτερική δυναμική την εισροή του ανθρώπινου δυναμικού για το σύνολο των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

2.4. Διάχυση των επιπτώσεων του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος στο χώρο

Αυτό το οποίο έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να εξεταστεί είναι κυρίως η κατεύθυνση προς την οποία διαχέονται οι επιπτώσεις (οικονομικές κ.ά.) από τη λειτουργία μιας πανεπιστημιακής μονάδας. Διαχέονται κατεξοχήν στο ευρύτερο ή στο άμεσο περιβάλλον της; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι στρατηγικής σημασίας και ενδιαφέρει άμεσα τις εμπλεκόμενες

περιοχές. Για παράδειγμα, η δημιουργία ενός ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος σε μια πόλη σημαίνει διάχυση των επιπτώσεων από τη λειτουργία του πρωταρχικά – αν όχι αποκλειστικά – στην ίδια την πόλη ή/και στην ευρύτερη περιοχή της (υπόλοιπο νόμου, νησιού κ.λ.π.);

Η απάντηση δεν μπορεί να είναι μονοσήμαντη και εξαρτάται από τη συγκεκριμένη κάθε φορά περίπτωση (πρωταρχικά από την ίδια την πόλη κ.λ.π.). Για παράδειγμα, η ίδρυση ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος σε μια υποβαθμισμένη και μικρή πόλη μπορεί να σημαίνει ότι τα περισσότερα οφέλη (οικονομικά, αναβάθμιση του εργατικού δυναμικού λόγω παρουσίας πτυχιούχων κ.ά.) θα πάνε σε κάποιο γειτονικό μεγάλο αστικό κέντρο. Ακόμη και στην περίπτωση που ένα ίδρυμα δημιουργείται σε κάποιο απομακρυσμένο και υποβαθμισμένο δήμο ενός πολεοδομικού συγκροτήματος, αυτό δε σημαίνει αυτόματα ότι τα όποια οφέλη παραμένουν βασικά σ' αυτό το δήμο. Μπορεί να σημαίνει ότι οι οικονομικές και άλλες επιπτώσεις πηγαίνουν αλλού (π.χ. σε άλλους δήμους του ίδιου πολεοδομικού συγκροτήματος).

2.5. Κριτήρια για τη χωροθέτηση των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων

Το πέρασμα από το πανεπιστήμιο ελίτ στη μαζική ανώτατη εκπαίδευση σε όλες τις χώρες σήμαινε και την ίδρυση νέων πανεπιστημίων, αυτό βέβαια έγινε σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Στην Αγγλία, για παράδειγμα, έγινε στη δεκαετία του '60 ενώ στην Ισπανία στη δεκαετία του '70.

Στην Αγγλία. Συγκεκριμένα, από το μεσαίωνα μέχρι το 19^ο αι. η Οξφόρδη και το Κέιμπριτζ ήταν τα μοναδικά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, που κατέβαλαν μάλιστα συντονισμένες προσπάθειες για να αποτρέψουν τη συγκατάθεση του στέμματος στην ίδρυση νέου εκπαιδευτικού ιδρύματος. Στο 19^ο αι., ιδρύθηκαν πολλά πανεπιστήμια (Λονδίνου, 1828 Durham, 1832· Μάντσεστερ, 1851 κ.ά.). κυρίως ως προϊόν πρωτοβουλιών σε τοπικό επίπεδο για να αντιμετωπιστούν κοινωνικοί και θρησκευτικοί αποκλεισμοί. Στον 20^ο αι., η τάση για μαζικοποίηση του πανεπιστημίου – που γίνεται ολοένα και πιο έντονη (1914: 50.000 και 1950: 85.000) – οδήγησε στην απόφαση για τη δημιουργία – από την κεντρική κυβέρνηση πλέον – επτά Νέων

Πανεπιστημίων¹⁴, που άρχισαν να λειτουργούν στις αρχές της δεκαετίας του 1960 (Sussex, York, Norwich, Essex, Kent, Warwick και Lancaster-Beloff). Τα Νέα Πανεπιστήμια έδωσαν τη δυνατότητα για ανανέωση των προγραμμάτων σπουδών και γενικότερα για πειραματισμούς στην εκπαιδευτική διαδικασία ¹⁵.

Το πέραςμα στο μαζικό πανεπιστήμιο θέτει πλέον επιτακτικά το ζήτημα της χωροταξικής κατανομής των πανεπιστημιακών μονάδων . Προκειμένου να επιχειρηθεί η χάραξη μιας πολιτικής για τη χωροταξική κατανομή των πανεπιστημιακών μονάδων ή για την αξιολόγηση της υπάρχουσας κατανομής τους, είναι αναγκαίο να υπάρχει μια ιδέα για το **ποιος πρέπει να αποκτά τι, πού και πώς**¹⁶.

Η Παναγιωτοπούλου , υποστηρίζει ότι είναι πολύ δύσκολο – αν όχι αδύνατο – να διατυπωθούν προδιαγραφές ή πρότυπα για μια δίκαιη κατανομή του σχολικού δικτύου της μέσης επαγγελματικής εκπαίδευσης ώστε να αποτελέσουν τη βάση αξιολόγησής της, εξαιτίας του σύνθετου ρόλου των σχολείων αυτών αλλά και των πολύπλοκων σχέσεων που αναπτύσσονται, τόσο μέσα σ’ αυτά όσο και ανάμεσα σ’ αυτά και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Τα ίδια ακριβώς – και μάλιστα με μεγαλύτερη έμφαση – μπορούν να ειπωθούν για το δίκτυο της εκπαίδευσης.

Η μοναδική δημοσιευμένη μελέτη που ασχολείται με τη χωροθέτηση των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα, θεωρεί περίπου ως αυτονόητη τη χρησιμοποίηση των εκπαιδευτικού ιδρύματος ως εργαλείου περιφερειακής πολιτικής¹⁷. Χρησιμοποιεί ως βασικά κριτήρια για την επιλογή των περιοχών εγκατάστασής τους: α) Την ελαχιστοποίηση των μετακινήσεων του φοιτητικού πληθυσμού. Έτσι, η μελέτη των Πολυδωρίδη κ.ά., υποστηρίζει ότι η χωροθέτηση πρέπει να γίνει με τέτοιο τρόπο ώστε να αποτρέπονται οι μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμού σε συγκεκριμένα αστικά κέντρα, λόγω της συγκέντρωσης Α.Ε.Ι. β) Την αναζήτηση βέλτιστων μεγεθών και σχέσεων και μάλιστα σε συνάρτηση με πληθυσμιακά μεγέθη. γ) Ένα βέλτιστο (optimum) μέγεθος εκπαιδευτικού ιδρύματος, που εξαρτάται από τον επιστημονικό προσανατολισμό του. Το βέλτιστο αυτό μέγεθος δίνει στο εκπαιδευτικό ίδρυμα τη δυνατότητα να αναπτύξει τις απαραίτητες για τη λειτουργία του εξυπηρετήσεις με επάρκεια (π.χ. βιβλιοθήκες, εξυπηρετήσεις κατοικίας και φαγητού για φοιτητές, χώρους συλλογικών

¹⁴ . Τα Νέα αυτά Πανεπιστήμια ονομάστηκαν και: Greenfieldw, Newbridge, Pinktile, Plateglass, Shakespeare, Whitebrick και Whitestone (Beloff, 1968: 11).

¹⁵ Beloff, 1968.

¹⁶ Smith, 1974 και Παναγιωτοπούλου, 1991.

¹⁷ Πολυδωρίδης, 1985.

επιστημονικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων καθώς και εργαστηριακής υποδομής).

Η μελέτη των Πολυδωρίδη κ.ά. υποστηρίζει ότι, με δεδομένο τον αριθμό των σχολών και των φοιτητών μιας χώρας, τα κριτήρια για τη χωροθέτηση των Α.Ε.Ι. πρέπει να καλύπτουν τρία επίπεδα: α) Το επίπεδο του ίδιου του Α.Ε.Ι., για το οποίο αποφασίζετε η θέση (επιστημονικά κριτήρια: ανάγκες σχέσεων μεταξύ συναφών επιστημονικών κλάδων, και κοινωνικά κριτήρια: σχέσεις, δηλαδή, με την κοινωνία). β) Το επίπεδο του συνόλου των Α.Ε.Ι. και του δικτύου που δημιουργούν για να καλύψουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες της χώρας (προέλευση φοιτητικού πληθυσμού). γ) Το επίπεδο της εθνικής αναπτυξιακής πολιτικής και της πολιτικής της περιφερειακής ανάπτυξης, όπου η χωροθέτηση Α.Ε.Ι. είναι βασικός μοχλός επιθυμητής ανάπτυξης στη δεδομένη πολιτική.

Με βάση λοιπόν ένα βέλτιστο μέγεθος πανεπιστημίου, που εξαρτάται από τον επιστημονικό προσανατολισμό του και που εκτιμάται ότι κυμαίνεται μεταξύ 2.000 και 6.000 φοιτητών, η μελέτη των Πολυδωρίδη κ.ά. προτείνει να λειτουργούν συνολικά στη χώρα 18 – 25 ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα με 3 – 4 σχολές ανά ίδρυμα.

Όμως, η αναζήτηση βέλτιστων μεγεθών και σχέσεων και μάλιστα σε συνάρτηση με πληθυσμιακά μεγέθη δεν έχει νόημα. Αναμφίβολα, πρέπει να υπάρχει μια «κρίσιμη μάζα» φοιτητών και διδασκόντων. Όμως, δεν μπορούν να υπάρξουν εύκολα κάποια σταθερότυπα για την εξασφάλιση αυτής της κρίσιμης μάζας (ότι θα πρέπει π.χ. να υπάρχουν τουλάχιστον τρεις σχολές διαφορετικής επιστήμης και τουλάχιστον 700 – 800 φοιτητές¹⁸). Η επίτευξη αυτής της κρίσιμης μάζας σε μια πανεπιστημιακή μονάδα εξαρτάται από παράγοντες, όπως: ο επιστημονικός κλάδος, τα χαρακτηριστικά της περιοχής υποδοχής (ύπαρξη άλλων ερευνητικών ιδρυμάτων κ.λ.π.), ο βαθμός χρηματοδότησης των μελών της πανεπιστημιακής μονάδας, η ύπαρξη κινήτρων για εγκατάσταση των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας στην περιοχή, η ποιότητα ζωής στην περιοχή και η αναλογία των φοιτητών προς τον πληθυσμό της πόλης. Μια πόλη 10.000 κατοίκων, για παράδειγμα, με ένα ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα 200 φοιτητών είναι τελείως διαφορετική περίπτωση από την ίδια πόλη αλλά με ένα ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα 2.000 ή και 10.000 φοιτητών.

Το μέγεθος ενός ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος – όπως υποστηρίζει ο Κωστσιόπουλος:

«δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερο από εκείνο που θα είχε ως αποτέλεσμα να βιάζεται η κοινωνική ταυτότητα μιας πόλης αλλά ούτε και μικρότερο από

¹⁸ Φατούρος, Σ.Α.Π. Δελτίο 11: 303 – 4.

εκείνο που θα είχε ως αποτέλεσμα να μην υπάρχει στην πανεπιστημιακή κοινότητα η αυτοσυνείδηση της ύπαρξής της. Όσο σκληρό και αν φαίνεται, υπάρχουν όρια στο ποιες πόλεις μπορούν αποτελεσματικά να δεχθούν και να συντηρήσουν πανεπιστημιακές μονάδες, εξασφαλίζοντάς τους μια στοιχειώδη κοινωνική συνεχή»

Οι επιλογές, λοιπόν, που διαγράφονται όσον αφορά την κατανομή ενός ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος στο χώρο, σχετίζονται όχι μόνο με το σε ποια πόλη θα εγκατασταθεί αλλά και με το αν αυτό θα είναι συγκεντρωμένο ή όχι και σε τι βαθμό. Έτσι, μπορεί να υπάρχει ένα φάσμα επιλογών, που κυμαίνεται από το πανεπιστήμιο που είναι συγκεντρωμένο σε μια πόλη (ή campus) – και μάλιστα σ' ένα σημείο της - ,μέχρι εκείνο που έχει μονάδες διάσπαρτες στο χώρο, όχι μόνο σε διαφορετικές πόλεις αλλά και στο εσωτερικό κάθε πόλης με κτίρια διάσπαρτα σε διαφορετικά σημεία της.

Μια τέτοια ακραία μορφή διάσπασης αποτελεί το Π.Α., που – όπως επισημαίνουν οι Σοφούλης – επέλεξε τη δομή δικτύου με διάσπαρτους τους κόμβους του ανάμεσα στα διάφορα νησιά του Αιγαίου Πελάγους. Η επιλογή αυτή υπαγορεύτηκε από την εκτίμηση ότι με τον τρόπο αυτό μεγιστοποιείται η άμεση επιρροή του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος πάνω στο γεωγραφικά κατακερματισμένο χώρο του Αιγαίου. Έτσι, ως διοικητική έδρα του καθορίστηκε η πόλη της Μυτιλήνης, ενώ τμήματά του έχουν διασπαρεί σε τέσσερα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου (Λέσβος, Χίος, Σάμος και Ρόδος). Προβλέφθηκε, μάλιστα, η εγκατάσταση πανεπιστημιακών τμημάτων και στη Σύρο, στην πρωτεύουσα δηλαδή των Κυκλάδων, του πέμπτου νομού Αιγαίου.

Ένα κεντρικό ζήτημα που πρέπει να επιλυθεί σχετικά με τη χωροθέτηση είναι το αν αυτή θα γίνει **μέσα ή έξω από την πόλη**. Το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα μπορεί να χωροθετηθεί είτε μέσα στην πόλη – στο κέντρο της ή στα όριά της – είτε έξω από την πόλη. Campus μπορεί να υπάρχει και στις δυο περιπτώσεις συνηθέστερα όμως στη δεύτερη.

Από την περίοδο της αποικιοκρατίας μέχρι σήμερα το campus αποτελεί τον πιο χαρακτηριστικό τύπο των αμερικάνικων πανεπιστημίων. Η χωροθέτησή τους στην εξοχή, αποτέλεσε μια εξαιρετικά μεγάλη τομή στην ευρωπαϊκή παράδοση. Η ρομαντική έννοια ενός κολεγίου στη φύση, απομακρυσμένου από τη «διαφθορά» της πόλης, έγινε το αμερικάνικο ιδεώδες. Στην πορεία, μάλιστα, τα πανεπιστημιακά αυτά campus έτειναν να γίνονται ένα είδος μικρογραφίας της πόλης¹⁹.

¹⁹ Turner, 1984.

Σε αρκετές περιπτώσεις, η δημιουργία του campus οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε λόγους οικονομικούς. Συχνά, είναι εξαιρετικά δαπανηρό να αγοραστούν τα μεγάλα οικοπέδα που χρειάζεται ένα πανεπιστήμιο μέσα στα όρια μιας πόλης και έτσι επιλέγεται να οικοδομηθεί έξω από αυτά και να δημιουργηθεί εκεί η κατάλληλη υποδομή (π.χ. τα Νέα Πανεπιστήμια της δεκαετίας του 1960 στην Αγγλία).

Στην Ελλάδα, ο πειραματισμός της δημιουργίας πανεπιστημιακής ζώνης – ανεξάρτητης πανεπιστημιούπολης (university campus) – έξω από την πόλη, κατά τα πρότυπα της βιομηχανικής ζώνης, υπήρξε απογοητευτικός. Συντέλεσε, μάλιστα, στην επιδείνωση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν πολλά περιφερειακά ιδρύματα (π.χ. Πάτρα, Γιάννενα, Ξάνθη, Κομοτηνή και Φλώρινα). Οι πανεπιστημιούπολεις αυτές είναι έρημες μετά το μεσημέρι²⁰ ενώ αντιμετώπιζαν έντονα προβλήματα επικοινωνίας με το πλησιέστερο αστικό κέντρο.

Η κατάσταση αυτή οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στον τρόπο εφαρμογής της έννοιας του campus στην Ελλάδα και δεν αποτελεί δομικό στοιχείο της. Οφείλεται κυρίως στην έλλειψη υποδομών, δηλαδή, στο ελλειπές έως ανύπαρκτο συγκοινωνιακό δίκτυο και στις ανύπαρκτες εξυπηρετήσεις αστικού τύπου (δε βρίσκει κανείς ούτε εφημερίδα, τσιγάρα) κ.λ.π. Και βέβαια δεν αφορά μόνο τα campus των περιφερειακών ιδρυμάτων αλλά και αυτά των κεντρικών. Με την πρόοδο του χρόνου δημιουργήθηκε η υποδομή.

Ένα από τα βασικά επιχειρήματα που αναπτύσσονται υπέρ της ίδρυσης πανεπιστημιούπολεων, είναι ότι διασφαλίζεται η δημιουργία της ακαδημαϊκής κοινότητας. Ο επιστημονικός διάλογος, βέβαια, δεν αναπτύσσεται αυτόματα λόγω της χωρικής γειτνίασης. Ακόμη και σε μια συνεκτική πανεπιστημιούπολη (compact campus), η πυκνότητα επικοινωνίας των διδασκόντων μπορεί να είναι πολύ μικρή.

Το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα ασκεί έναν περίπλοκο κοινωνικό ρόλο, όπου η παραγωγή της γνώσης συνοδεύεται από την πολιτισμική και πολιτική ανταλλαγή ανάμεσα στο πανεπιστήμιο και στην πόλη. Η δημιουργία του μέσα στην πόλη – και όχι σε campus – αφενός στο πανεπιστήμιο και στην πόλη και αφετέρου του επιτρέπει την πρόσβαση στις υπάρχουσες υποδομές της πόλης.

Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Κωτσιόπουλος²¹:

«η πολιτισμική ανταλλαγή του Πανεπιστημίου με τον κοινωνικό του περίγυρο επιζητεί τη συνειδητή απομάκρυνσή του από το δόγμα του

²⁰ Σε άλλες χώρες τα campus ερημώνουν τα Σαββατοκύριακα (π.χ. Beloff, 1968: 32 για την Νέα Πανεπιστήμια της Αγγλίας).

²¹ Κωτσιόπουλος, Νέα 28/07/1987.

επιστημονικού απομονωτισμού αλλά, κυρίως επιζητεί και την υλική επαφή του Πανεπιστημίου με την πόλη. Δεν νοείται πολιτισμική ανταλλαγή όταν ένα Πανεπιστήμιο πασχίζει να δημιουργήσει το ίδιο ένα κοινωνικό και χωρικό υποκατάστατο της πόλης, όταν αγωνίζεται επί δεκαετίες να οικοδομήσει το περιβάλλον της καθημερινότητάς του και όταν δεν έχει την ευκαιρία να επιδοτήσει τη συντήρηση της ιστορικής μνήμης μιας πόλης και να καταθέσει προς μίμηση πολεοδομικούς και αρχιτεκτονικούς χειρισμούς με συμβολικό αντίκρισμα».

Η πόλη – όπως υποστηρίζει ο Φατούρος – δίνει πληροφορίες στο αν και αυτό στην πόλη υπάρχει μια συνεχής διαντίδραση. Εξαιτίας του ιδρύματος δημιουργούνται βιβλιοπωλεία, μικρά και ειδικευμένα σε μια κατηγορία βιβλίων, καθώς και μεγάλα, που μπορείς να χάνεσαι μέσα τους με τις ώρες. Αίθουσες τέχνης, κινηματογράφοι, χώροι φαγητού και διασκέδασης, που λειτουργούν διαφορετικά από ό, τι σε μια πόλη χωρίς πανεπιστημιακή ζωή. Υπάρχουν νέοι άνθρωποι με ξεχωριστό ντύσιμο και ύφος. Φοιτητές που συζητούν, που διαμαρτύρονται. Αν το πανεπιστήμιο εγκατασταθεί σε μια περιοχή έξω από την καρδιά της πόλης, κάπου στα όρια της, ή και εκτός πόλης – σε campus – τότε χάνεται ένα μεγάλο μέρος της παιδευτικής δύναμης, και του πλούτο της πληροφόρησης, που προκύπτει από τη διαντίδραση μεταξύ πόλης και εκπαιδευτικού ιδρύματος..

Το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, μάλιστα, όταν γίνεται μέσα στην πόλη, μπορεί να αξιοποιήσει κτιριακές εγκαταστάσεις με κάποια ιστορική φόρτιση, με ιστορικές μνήμες για την πόλη²² (όπως έγινε στην περίπτωση της Μυτιλήνης, του Βόλου, της Ρόδου και των Χανίων), διαφυλάσσοντας έτσι σημαντικά κτίρια από την καταστροφική μανία της οικοδομικής εκμετάλλευσης.

Η διασπορά των κτιρίων του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος μέσα σε μια πόλη, μπορεί να επιτείνει τα προβλήματα που σχετίζονται με τη δημιουργία της πανεπιστημιακής κοινότητας. Οι λίγοι φοιτητές και διδάσκοντες δηλαδή, μετακινούμενοι μεταξύ των διαφόρων κτιρίων «χάνονται» μεταξύ τους (π.χ. στην πανεπιστημιακή μονάδα της Μυτιλήνης). Αυτό όμως εξαρτάται από την κλίμακα των κτιρίων, όταν το καθένα από αυτά είναι μια μεγάλη μονάδα, τότε δημιουργούνται διακριτές «νησίδες» ακαδημαϊκής κοινότητας. Για παράδειγμα, στο Βόλο υπάρχει το κτιριακό «συγκρότημα Παπαστρέτου» - όπου βρίσκεται το Παιδαγωγικό Τμήμα και είναι μέσα στην πόλη. Οι

²² Όλες οι παλιές, ιστορικές πανεπιστημιούπολεις θεωρούν ως ένα από τα αποφασιστικά στοιχεία του κύρους τους τα παλιά πανεπιστημιακά κτίρια μέσα στην πόλη (π.χ. Harvard στις Η.Π.Α., Οξφόρδης, Κέμπριτζ και Εδιμβούργου στη Μ. Βρετανία, Ουσάλας στην Σουηδία, Πράγας στην Τσεχοσλοβακία, Βουδαπέστης στην Ουγγαρία, Λένινγκραντ στη Ρωσία και πολλά πανεπιστήμια στην Αυστρία και στην Ιταλία).

φοιτητές των δυο αυτών «συγκροτημάτων» δεν έχουν καμία σχέση μεταξύ τους. Ανάλογο φαινόμενο παρουσιάζεται και στο Δ.Π.Θ. στη Αλεξανδρούπολη, μεταξύ των φοιτητών της Ιατρικής και του Παιδαγωγικού.

Συχνά, άτομα συντηρητικής κατεύθυνσης τείνουν να υποστηρίζουν την ιδέα του πανεπιστημιακού campus. Αφενός γιατί ελέγχεται πιο εύκολα η συμπεριφορά των φοιτητών και η προσωπική τους ζωή και αφετέρου γιατί δε δημιουργούν ερεθίσματα στους κατοίκους της πόλης²³. Τα αποτελέσματα, βέβαια, είναι συχνά αντιφατικά και ως προς αυτό το σημείο. Έτσι, ο ξεσηκωμός των φοιτητών το 1968 – 69 στα πανεπιστήμια των Η.Π.Α. ήταν ιδιαίτερα έντονος στα campus²⁴. Εξάλλου στα campus υπάρχει μεγαλύτερη κοινωνική οργάνωση κοινωνική οργάνωση των φοιτητών και γενικά πολλές άλλες δραστηριότητες πέραν των μαθημάτων. Για παράδειγμα, υπάρχει πληθώρα λεσχών (societies – κινηματογραφικές, εθνικές κ.ά.), οι φοιτητές εκδίδουν εφημερίδα κ.λ.π. Τα campus αποτελούν το τελευταίο καταφύγιο των συντηρητικών ιδεών. Στο μεσαίωνα – όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Beloff ²⁵ – έλεγαν ο αέρας της πόλης σε κάνει ελεύθερο (town air makes free), κάτι που μπορεί να ειπωθεί σήμερα για τα campus των Νέων Πανεπιστημίων.

Οι συντηρητικοί κύκλοι στα Ιωάννινα, για παράδειγμα, ήθελαν να γίνει το πανεπιστήμιο εκτός πόλης. Οι προοδευτικοί καθηγητές αντίθετα, υποστήριζαν να γίνει στο κέντρο της πόλης, στην Τεχνική Σχολή, και να αγοράσουν και οικόπεδα στις παρυφές της πόλης, καθώς και παλιά κτίρια μέσα στην πόλη. Η Μητρόπολη δώρισε στο πανεπιστήμιο για τη δημιουργία της πανεπιστημιούπολης οικόπεδο 3000 στρεμμάτων²⁶ στην περιοχή «Δουρούτι» 6 χλμ. έξω από την πόλη, γεγονός που, επηρέασε την τελική απόφαση. Σ' αυτή την περιοχή χτίστηκε η πανεπιστημιούπολη, όπου και στεγάζεται σήμερα η Φιλοσοφική, η ΦΜΣ και Ιατρική. Η δυναμική όμως που δημιούργησε το πανεπιστήμιο, σε πείσμα αυτών που το ήθελαν απομονωμένο, μετατόπισε το κέντρο βάρους της πόλης. Έτσι, σήμερα η περιοχή αυτή αποτελεί μέρος του αστικού συγκροτήματος των Ιωαννίνων (εξυπηρέτηση με αστική συγκοινωνία, ίδιος κωδικός τηλεφώνου κ.λ.π.).

²³ Ίσως η περίπτωση της επιτυχημένης εξέγερσης του Πολυτεχνείου, το 1973 στην Αθήνα, να οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στο ότι βρίσκεται στην καρδιά της πόλης, ενώ αυτό δε συμβαίνει, για παράδειγμα, στη Θεσσαλονίκη.

²⁴ American Council on Education, A declaration on campus unrest.

²⁵ Beloff, 1968:69.

²⁶ Το πανεπιστήμιο, βέβαια, αναγκάστηκε να αγοράσει και γειτονικές εκτάσεις, γιατί μεγάλο μέρος των 3000 στρεμμάτων ήταν ορεινό.

2.6. Περιφερειακά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων.

Η ίδρυση ενός περιφερειακού ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος στοχεύει στην ενίσχυση των λιγότερο ευνοημένων περιοχών για την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης στο χώρο. Έτσι, η απόφαση της κυβέρνησης για ίδρυση πανεπιστημιακής μονάδας σε μια περιοχή μπορεί να ιδωθεί είτε ως μέτρο για την ενίσχυση της οικονομίας της περιοχής – μέσω της αύξησης της ενεργούς ζήτησης, είτε ως μέτρο για τη διευκόλυνση της πρόσβασης των κατοίκων της περιοχής στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση.

Στην ενότητα αυτή, η ίδρυση των πανεπιστημιακών μονάδων εξετάζεται αποκλειστικά ως μέτρο που διευκολύνει την πρόσβαση των κατοίκων της συγκεκριμένης περιοχής και του ευρύτερου γεωγραφικού χώρου της στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Αναμφίβολα, η φυσική προσιτότητα στο πανεπιστήμιο διευκολύνει τη φοίτηση σ' αυτό, γιατί – εκτός των άλλων – σημαίνει μείωση του **κόστους ευκαιρίας** και, άρα, αύξηση της κοινωνικής δικαιοσύνης στο χώρο.

Όμως – τα περιφερειακά ιδρύματα τείνουν να είναι υποβαθμισμένα σε σχέση με τα κεντρικά (Αθηνών και Θεσσαλονίκης) και επιπλέον παρουσιάζουν και μεταξύ τους διαφορές ανάλογα με το βαθμό της «περιφερειακότητάς» τους.

Θα μπορούσε λοιπόν, ως υπόθεση εργασίας, να υποστηριχθεί ότι με το να μην είναι όλοι οι φοιτητές συγκεντρωμένοι στα κεντρικά πανεπιστήμια – όπου προσφέρεται υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης - , κάποιος από αυτούς, επειδή ακριβώς φοιτούν σε περιφερειακά, παίρνουν ένα χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης. Αυτό σημαίνει ότι οι γόννοι των λιγότερο προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων, λόγω της ύπαρξης των περιφερειακών ιδρυμάτων – όπου και θα πρέπει να υπερεκπροσωπούνται – τείνουν να παίρνουν κατώτερη εκπαίδευση.

Ούτως ή αλλιώς υπάρχει μια αρκετά σαφής κοινωνική διαφοροποίηση των φοιτητών με βάση τη σχολή φοίτησης. Συγκεκριμένα, όπως υποστηρίζουν οι Μεϊμάρης και Νικολακόπουλος ²⁷, μια σειρά σχολές (π.χ. πολυτεχνική, ιατρική και οδοντιατρική) που οδηγούν στην αναπαραγωγή ελευθερίων επαγγελματιών, χαρακτηρίζονται από υπεραντιπροσώπευση φοιτητών που οι γονείς τους ανήκουν σ' αυτή την επαγγελματική κατηγορία. Από την άλλη πλευρά σχολές που είτε έχουν άμεση σχέση με την αγροτική παραγωγή (π.χ. γεωπονική και κτηνιατρική), είτε τέλος αποτελούν εύκολη διέξοδο για την ένταξη στην

²⁷ Μεϊμάρης και Νικολακόπουλος, 1978.

κρατική μηχανή (σχολές παραγωγής καθηγητών μέσης εκπαίδευσης κ.λ.π.) χαρακτηρίζονται από μια υπεραντιπροσώπευση των γεωργικών επαγγελματιών.

Έτσι, η προσπάθεια για αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης στο χώρο μέσω της ίδρυσης μιας πανεπιστημιακής μονάδας, που διευκολύνει τη φυσική πρόσβαση των κατοίκων μιας λιγότερο ευνοημένης περιοχής στο πανεπιστήμιο, **πιθανό να οδηγεί τελικά στο ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα. Στη διεύρυνση, δηλαδή, των κοινωνικών ανισοτήτων**, μια που η ευκολότερη πρόσβαση των κατοίκων της ωφελούμενης περιοχής σημαίνει συγχρόνως και πρόσβαση σε εκπαιδευτικές διαδικασίες χαμηλότερου επιπέδου. Ταυτόχρονα, μεγάλες μερίδες φοιτητών καταδικάζονται σε χαμηλότερου επιπέδου σπουδές, χωρίς καν να έχουν το όφελος της ευκολότερης φυσικής πρόσβαση συχνά μάλιστα, συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο (η πρόσβαση είναι εξαιρετικά πιο δύσκολη σε χρόνο και σε χρήμα).

Εξάλλου, η ίδρυση περιφερειακών ιδρυμάτων είχε σε πολλές περιπτώσεις την έννοια της «αποκατάστασης της αδικίας», που προκλήθηκε σε κάποιες περιοχές με την απόφαση για την κατάργηση των παιδαγωγικών ακαδημιών της χώρας και την αντικατάστασή τους από παιδαγωγικά τμήματα, που επρόκειτο να ιδρυθούν στα πανεπιστήμια (Ν.1268/82, για τη δομή και τη λειτουργία των Α.Ε.Ι.)

Έτσι, με την ανακοίνωση του Π.Δ. 289/1983 που όριζε ότι η λειτουργία των παιδαγωγικών ακαδημιών και των σχολών νηπιαγωγών παύει οριστικά με την έναρξη του ακαδημαϊκού έτους 1988-89, όλες οι πόλεις που είχαν παιδαγωγικές Ακαδημίες και σχολές νηπιαγωγών, θεώρησαν αυτονόητο ότι με την κατάργησή τους θα έπρεπε να τους δοθεί ως αντιστάθμισμα μια πανεπιστημιακή σχολή.

Αρχικά η Καρδίτσα διεκδίκησε την ίδρυση παιδαγωγικού τμήματος νηπιαγωγών στη θέση της σχολής νηπιαγωγών, ως τμήματος του Π.Θ. στη συνέχεια η Τρίπολη (άνοιξη 1986), και ακολούθησαν η Φλώρινα, η Μυτιλήνη και πάλι η Καρδίτσα διεκδικώντας τη συνέχιση της λειτουργίας των σχολών αυτών με την ίδρυση στην περιοχή τους των παιδαγωγικών τμημάτων των πανεπιστημίων. Οι λόγοι που προβλήθηκαν – πέραν της αποκατάστασης της αδικίας – ήταν η αναγκαιότητα ενίσχυσής τους ώστε να αναπτυχθούν οικονομικά καθώς και – στην περίπτωση της Φλώρινας και της Μυτιλήνης – κάποιοι «εθνικοί» λόγοι. Το αίτημα συγκεντρώνει τη συγκατάθεση και την ενεργητική συμμετοχή στις κινητοποιήσεις όλων των επαγγελματιών ομάδων, των συνδικαλιστικών φορέων και του συνόλου σχεδόν των κομμάτων (τιμητική εξαίρεση αποτέλεσε, στην περίπτωση της Φλώρινας, μόνο το Κ.Κ.Ε.)

Η εκπαίδευση των νηπιαγωγών και των δασκάλων – είτε σε σχολές νηπιαγωγών και σε παιδαγωγικές ακαδημίες αντίστοιχα είτε σε παιδαγωγικά τμήματα πανεπιστημίων – θα πρέπει να γίνεται με τρόπο που να τους βοηθάει να διευρύνουν τους ορίζοντές τους και να αναπτύξουν κριτική σκέψη. Κάτι, που αναπόδραστα σημαίνει ότι **οι δάσκαλοι θα πρέπει να εκπαιδεύονται σε μεγάλες πόλεις**. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη διάρκεια της δικτατορίας καταργήθηκαν οι παιδαγωγικές ακαδημίες Αθηνών και Θεσσαλονίκης, με το σκεπτικό ότι οι δάσκαλοι δεν πρέπει να σπουδάζουν στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου επηρεάζονται από τους κομμουνιστές.

Όμως, παρόλες τις αντιδράσεις της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος (Δ.Ο.Ε.), Της Παιδαγωγικής Εταιρίας της Ελλάδος και άλλων, οι κυβερνήσεις ενέδωσαν – με τον ένα ή τον άλλο τρόπο – στα τοπικιστικού χαρακτήρα αιτήματα των πόλεων, όπου λειτουργούσαν (1988) παιδαγωγικές ακαδημίες και σχολές νηπιαγωγών.

Όλες σχεδόν οι πόλεις όπου υπήρχαν παιδαγωγικές ακαδημίες ή σχολές νηπιαγωγών κατάφεραν να πάρουν κάποια ανώτερη ή ανώτατη σχολή. Συγκεκριμένα, παιδαγωγικές ακαδημίες υπήρχαν στην Αθήνα, Αλεξανδρούπολη, Ηράκλειο, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Πάτρα και Πειραιά, που είχαν ήδη πανεπιστήμιο· στη Λάρισα, Μυτιλήνη και Ρόδο, όπου έγινε πανεπιστήμιο· στη Φλώρινα, όπου έγινε παράρτημα του Παιδαγωγικού Τμήματος του Α.Π.Θ. στη Λαμία, όπου υπήρχε Τ.Ε.Ι. και, τέλος, στην Τρίπολη, που διεκδικούσε την έδρα του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Εξάλλου, σχολές νηπιαγωγών υπήρχαν στη Θεσσαλονίκη, Καλλιθέα (Αθήνα) και Χανιά, που είχαν ήδη πανεπιστήμιο, καθώς και στην Καρδίτσα, όπου ιδρύθηκε ήδη πανεπιστημιακή σχολή.

2.7. Εθνικοί λόγοι

Ορισμένα πανεπιστήμια επιλέχθηκε να γίνουν σε κάποιες ακριτικές περιοχές για εθνικούς λόγους. Συστηματική όμως, ανάλυση του τρόπου που η εκάστοτε κυβέρνηση εκτιμούσε ότι το νέο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα θα συνέβαλλε στην επίτευξη των στόχων αυτών, δεν υπήρξε. Στις περισσότερες περιπτώσεις μάλιστα, απλά τέθηκε ο στόχος και στη συνέχεια εγκαταλείφθηκε, με την έννοια ότι δεν υπήρξε συγκεκριμένη πολιτική για τον τρόπο υλοποίησής του.

Η εγκατάσταση πανεπιστημιακών μονάδων σε κάποιες ακριτικές περιοχές θα συντελέσει στη συγκράτηση του πληθυσμού στην περιοχή καθώς και στην έλξη και άλλου. Αυτό αποτελεί τον καλύτερο ίσως τρόπο διασφάλισης των συνόρων. Συγκεκριμένα, η προσφορά θέσεων εργασίας από το εκπαιδευτικό ίδρυμα και η αύξηση των δραστηριοτήτων στην περιοχή λόγω των πολλαπλασιαστικών αποτελεσμάτων που θα προκαλέσει η παρουσία του, αναμένεται να συγκροτήσει τη μετανάστευση από την περιοχή και ίσως να οδηγήσει ορισμένους και σε μερική παλιννόστηση.

Εξάλλου, αναμένεται η εισαγωγή στο περιφερειακό ίδρυμα ενός τμήματος του τοπικού φοιτητικού πληθυσμού, που επίσης θα συντελέσει στη συγκράτηση πληθυσμού στην περιοχή. Αυτό όμως δεν είναι απαραίτητα θετικό. Αφενός, γιατί δε θα υπάρχει η μείξη των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων των διαφόρων περιοχών, όπως συμβαίνει σήμερα στις περιοχές όπου υπάρχουν ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Αφετέρου, γιατί το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα θα πρέπει να είναι πόλος έλξης πληθυσμού (φοιτητικού, διδακτικού κ.λ.π), που ορίζεται από τις ιδιαιτερότητες μαθήσεων (τα τμήματα που διαθέτει) και από την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης αλλά όχι από την εγγύτητά του προς την κατοικία του υποψηφίου. Το οικονομικό κόστος βέβαια, των πανεπιστημιακών σπουδών για τις οικογένειες αυτών που θα αποφασίσουν να φοιτήσουν στην περιοχή τους, θα είναι πολύ χαμηλότερο.

Ταυτόχρονα το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, χρησιμοποιήθηκε από τις εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις ως **δόρυ για την αλλαγή της σύνθεσης του πληθυσμού υπέρ της κυρίαρχης ομάδας σε περιοχές όπου υπάρχει σημαντική παρουσία μειονοτήτων** (π.χ. το Δ.Π.Θ. στους νομούς Έβρου, Ροδόπης και Ξάνθης, όπου υπάρχει μεγάλη αναλογία μουσουλμάνων). Στα πλαίσια μιας γενικότερης σκοταδιστικής πολιτικής απομόνωσης του μειονοτικού στοιχείου, που μάλιστα δεν είναι ενταγμένη σε κάποια ευρύτερη στρατηγική. Εξάλλου, μέσω της δημιουργίας του εκπαιδευτικού ιδρύματος έγινε προσπάθεια και για την αλλαγή του ιδιοκτησιακού καθεστώτος της γης εις βάρος της μουσουλμανικής μειονότητας. Για παράδειγμα η γη που απαλλοτριώθηκε για τη δημιουργία του πανεπιστημιακού campus στην Κομοτηνή προέρχονταν σε πολύ μεγάλο βαθμό από απαλλοτριώσεις ιδιοκτησιών Ελλήνων μουσουλμάνων.

Η πολιτική αυτή των Ελληνικών κυβερνήσεων δε θα ήταν δυνατό να φέρει αποτελέσματα, με το δεδομένο ότι το σύστημα των εισαγωγικών εξετάσεων δε θα μπορούσε να αποτρέψει κανέναν Έλληνα πολίτη απόφοιτο λυκείου να δώσει εξετάσεις για εισαγωγή του στο πανεπιστήμιο. Έγινε δυνατή όμως εξαιτίας του γεγονότος ότι ελάχιστοι

Έλληνες μουσουλμάνοι συνεχίζουν τις σπουδές τους στο πανεπιστήμιο. Αφετέρου, πολλοί Έλληνες μουσουλμάνοι τελειώνουν τα ειδικά γυμνάσια και λύκεια που υπάρχουν στη Θράκη, όπου βάση της συνθήκης της Λωζάνης διδάσκονται στα τουρκικά, και έτσι πιο εύκολα οδηγούνται σε πανεπιστήμια της Τουρκίας²⁸. Η τάση αυτή υποβοηθείται και από την πολιτική που εξασκεί το τουρκικό προξενείο στη Θράκη (π.χ. παροχή υποτροφιών για φοίτηση σε πανεπιστήμια της Τουρκίας).

Ενώ αντίθετα, στα πλαίσια μιας άλλης πολιτικής το Δ.Π.Θ. θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως μέσο για την ενεργή ενσωμάτωση του μειονοτικού στοιχείου στην Ελληνική κοινωνία.

Οι εθνικοί λόγοι φαίνεται ότι είχαν βαρύνουσα σημασία στην ίδρυση του Δ.Π.Θ., του Π.Α. και του παραρτήματος του παιδαγωγικού τμήματος του Α.Π.Θ. στη Φλώρινα. Γιατί, οι εκπεφρασμένες προτεραιότητες της εκάστοτε κυβέρνησης έδιναν βαρύτητα στην ενδυνάμωση της εθνικής παρουσίας σε περιοχές που τελούσαν κάτω από εξωτερική πίεση είτε λόγω του τουρκικού επεκτατισμού (Δ.Π.Α και Π.Α.), είτε λόγω των βορείων συνόρων (Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και παράρτημα Α.Π.Θ. στη Φλώρινα – επίκεντρο της σλαβομακεδονικής προπαγάνδας). Η ίδρυση τους υπήρξε και μια «απάντηση» σε αντίστοιχα πανεπιστήμια γειτονικών και μη φίλα διακείμενων χωρών: Το Δ.Π.Θ., στο τουρκικό πανεπιστήμιο της Αδριανούπολης, το Π.Α., στο τουρκικό Πανεπιστήμιο Σμύρνης (σήμερα Αιγαίου), και το Παιδαγωγικό Τμήμα Φλώρινας, στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας της τέως Γιουγκοσλαβίας.

Πάντως, θα πρέπει να επισημανθεί ότι – όπως χαρακτηριστικά τονίζει ο Τσιάκαλος²⁹ – οι «εθνικοί λόγοι» προτάσσονται κάθε φορά που πρέπει να αιτιολογηθεί η έλλειψη ή και η ανατροπή ορθολογικού σχεδιασμού και η ιδιοτελής επιλογή. Έτσι, μια πινακίδα με τίτλο «Παιδαγωγικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στη Φλώρινα» μπροστά σ' ένα ανύπαρκτο επιστημονικά τμήμα «εξυπηρετεί τα εθνικά συμφέροντα, παρόλο που κάνει ρεζίλι τη χώρα σ' όλο τον κόσμο και στοιχίζει ιδρώτα, αν όχι και αίμα, στους Έλληνες εργαζόμενους».

²⁸ . Με μια πρόχειρη έρευνα φαίνεται ότι Έλληνες μουσουλμάνοι φοιτούν στα Ελληνικά πανεπιστήμια, κυρίως σε τμήματα νομικής και ιατρικής.

²⁹ Τσιάκαλος, 1990.

2.8. Πολιτικοί λόγοι

*Κάθε χωριό και στάδιο κάθε πόλη και πανεπιστήμιο*³⁰

Στην ίδρυση περιφερειακών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων καθοριστικό ρόλο κράτησε και ο πολιτικός παράγοντας, αφού απ' όλους γινόταν αντιληπτό ότι αποτελεί πηγή πολλών ωφελειών. Έτσι η ίδρυση, η λειτουργία ή η επέκταση πανεπιστημίου ή τμημάτων, γίνεται κυρίαρχο για μια αναπτυξιακή απόφαση για μια περιφέρεια, αντικείμενο τοπικής συζήτησης και διαμάχης, γίνεται κεντρικό πολιτικό ζήτημα 9προεκλογικά προγράμματα, υποψηφίων δημάρχων, βουλευτών, νομαρχών, δημάρχων). Το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων ιδρύθηκε για πολιτικούς λόγους, αφού ήταν επιτακτική η αύξηση της εκλογικής δύναμης του τότε κυβερνώντος κόμματος, μέσω της υιοθέτησης του βασικού αιτήματος της περιοχής.³¹

Το παράρτημα του Α.Π.Θ. στις Σέρρες, όπου λειτούργησε το τμήμα επιστήμης φυσικής αγωγής και αθλητισμού, ήταν αποτέλεσμα της πίεσης που άσκησαν συγκεκριμένοι πολιτευτές του νομού, ως αντιπερισπασμό προς άλλους, χωρίς να υπάρχει κάποιο προηγούμενο αίτημα της τοπικής κοινωνίας.

Στο Αγρίνιο, όπου και δημιουργήθηκε το τμήμα οικονομικών επιστημών ως παράρτημα του Πανεπιστημίου Πατρών, αποκομμένο από το γενικότερο πανεπιστημιακό χώρο, χωρίς να υπάρχει πλαισίωση από συναφείς επιστημονικούς χώρους,³² ήταν αποτέλεσμα πίεσης της τοπικής πολιτικής ηγεσίας. Όπως είχε επισημάνει ο Δήμαρχος της πόλης «η ίδρυση Ανώτατης Οικονομικής Σχολής, είναι κατά τη γνώμη μας το σημαντικότερο γεγονός στην ιστορία της πόλης μας».³³ Τοπικές πολιτικές πρωτοβουλίες αναλήφθηκαν όταν το πανεπιστήμιο Πατρών, αποσύρθηκε ως φορέας του οικονομικού τμήματος από την πόλη, γεγονός που ανάγκασε τους φορείς να απευθυνθούν προς το πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, το οποίο τελικά θα δημιουργήσει δύο πανεπιστημιακά τμήματα. (Οργάνωσης και Διαχείρισης Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων).

Στη Σάμο η έδρα του τμήματος μαθηματικών (Καρλόβασι ή Βαθύ) ήταν αντικείμενο προεκλογικής διαμάχης, τόσο στις εθνικές εκλογές από τους υποψήφιους Βουλευτές, όσο και τις δημοτικές από τους δημάρχους που διεκδικούσαν την ψήφο των κατοίκων του νησιού. Η λειτουργία του τμήματος θα δοκιμασθεί από διαμάχες αφού υπήρξε η αφορμή για την αφύπνιση της παλιάς έριδας μεταξύ των Δήμων Σαμίων και Καρλοβασίου, που έφτασε μέχρι και σε καταλήψεις νομαρχίας,

³⁰ .Κατά παράφραση του σλόγκαν της δικτατορίας «Κάθε χωριό και στάδιο κάθε πόλη και γυμναστήριο».

³¹ Λαμπριανίδης, 1993.

³² Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας Δελτίο 7: 62 .

³³ Οικονομικό Επιμελητήριο της Ελλάδας, 1986 : 12.

αμφισβήτηση υπουργικών αποφάσεων, κινήσεις τοπικών βουλευτών εναντίον των κεντρικών κομματικών αποφάσεων, κάτι που τελικά ώθησε τον τότε πρόεδρο της διοικούσας επιτροπής του Πανεπιστημίου να δηλώσει ότι *«η έναρξη της λειτουργίας του Μαθηματικού τμήματος θα εξαρτηθεί από το χρόνο της επίλυσης των τοπικών διαφορών»*.³⁴

Για την ίδρυση του τμήματος, το οποίο τελικά λειτούργησε με μία μέση λύση (προπτυχιακά έτη στο Καρλόβασι, μεταπτυχιακά στο Βαθύ) σημαντικό ρόλο κράτησαν και μνήμες και φορτίσεις του παρελθόντος της νήσου, αφού ένα βασικό επιχείρημα ήταν πως η *«μαθηματική παράδοση της πατρίδας του Πυθαγόρα βρήκε τη συνέχειά της στην εγκατάσταση του τμήματος Μαθηματικών στο νησί»*.³⁵ Ο αντίποδας αυτής της άποψης αναπτύσσεται στο επιχείρημα ότι *«...τα πανεπιστήμια και τα τμήματα δεν ιδρύονται όπου υπάρχουν μνήμες διδασκαλίας αλλά εκεί που συντρέχουν στο παρόν λόγοι οικονομικοί, κοινωνικοί και πολιτιστικοί που εξυπηρετούν το λαό»*.³⁶

Στη Λέσβο, με την κατάργηση της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, οι δήμαρχοι του νησιού και ιδιαίτερα αυτός της πόλης της Μυτιλήνης, ζητούσαν την ίδρυση τμημάτων του Πανεπιστημίου Αιγαίου, με τον ίδιο αριθμό φοιτητών για να μην υπάρξει διαρροή «κεφαλιών» ή «τουριστών του χειμώνα», όπως αποκαλούνται οι φοιτητές στα νησιά.³⁷ Ο δήμαρχος, για να υποστηρίξει το αίτημα του, θα επικαλεστεί και σχετική δέσμευση του πρωθυπουργού για άμεση ίδρυση νέων σχολών μέσω ενός νέου πανεπιστημίου στο νησί.³⁸

Στη Φλώρινα η λειτουργία της παιδαγωγικής σχολής θα επιτευχθεί στην προσπάθεια του τότε κυβερνώντος κόμματος να αυξήσει την εκλογική του δύναμη και να καταλάβει την αμφισβητούμενη βουλευτική έδρα το 1990.³⁹ Βέβαια όταν με το νόμο πλαίσιο αποφασίστηκε να ενταχθούν οι παιδαγωγικές ακαδημίες και να ενταχθούν στο πλησιέστερο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, οι υπό κατάργηση, η τοπική κοινωνία της Φλωρινάς αντέδρασε σ' αυτήν την απόφαση με αποτέλεσμα *«η κυβέρνηση να υποχωρήσει και να υποσχεθεί την παραμονή της Παιδαγωγικής Ακαδημίας»*.⁴⁰

Στο ίδιο κλίμα εντάσσονται οι δηλώσεις πολιτικών αρχηγών και μη, για λειτουργία παραρτημάτων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης στη Δράμα και στη Καβάλα, ή η δημιουργία επιτροπών για πανεπιστημιακές σχολές στα Τρίκαλα και την Καρδίτσα, πριν τη

³⁴ Λαμπριανίδης, 1993 : 225.

³⁵ Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 1992 : 11.

³⁶ Φράγκος, στο ΔΗ.Κ.Ε Μ.Β. 1984 : 70.

³⁷ Τσιτσιρίδης, 1985 : 53.

³⁸ Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας Δελτίο 7 : 65.

³⁹ Τσιάκαλος 1990: 32.

⁴⁰ Λαμπριανίδης, 1993: 260.

λειτουργία των εκεί σχολών του πανεπιστημίου Θεσσαλίας ή για την ενότητα του πανεπιστημίου, ή οι πρωτοβουλίες για ανώτατες σχολές στην Κοζάνη και τη Λαμία.

Η ίδρυση περιφερειακών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στόχευε στην ικανοποίηση του τοπικού αιτήματος για ανάπτυξη της περιοχής, όχι στη βάση ενός προγράμματος, αλλά στη βάση μεταφοράς πόρων από το κράτος προς την περιφέρεια. Η ίδρυση πανεπιστημιακής σχολής δημιουργεί τοπικά κινήματα, με διακομματικές συνεργασίες και συμμετοχή όλων των τοπικών παραγωγικών φορέων και της εκκλησίας. Οι τοπικές κοινωνίες αναμένουν αύξηση της ενεργούς ζήτησης στην περιοχή, άρση των πολιτικών επιλογών που εφαρμόστηκαν και πολιτισμική αναβάθμιση. Και το κράτος όμως, στο πλαίσιο επίτευξης άλλων στόχων, προσδοκώντας τη διατήρηση και αύξηση της εκλογικής πελατείας του κυβερνώντος κόμματος, χρησιμοποίησε τα περιφερειακά ιδρύματα, χωρίς βεβαίως να υπάρξει ένας προηγούμενος ολοκληρωμένος επιστημονικός σχεδιασμός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΑΝΩΤΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΑΥΤΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ανάπτυξη των περιφερειών δεν εξαρτάται μόνο από την υφιστάμενη υλική τους υποδομή αλλά επίσης, κατά ένα μεγάλο βαθμό, από τις δεξιότητες του εργατικού δυναμικού τους. Πριν από δύο αιώνες ο Άνταμ Σμίθ έγραψε «...ο άνθρωπος που μορφώθηκε δαπανώντας πολλή εργασία και χρόνο μπορεί να συγκριθεί με ένα από αυτά τα ακριβά μηχανήματα». Από τότε η σημασία της εκπαίδευσης για την αύξηση του πλούτου είχε τονισθεί από πολλούς οικονομολόγους. Είναι γενικά αποδεκτό ότι η ύπαρξη στενοτήτων και ανελαστικότητας της προσφοράς ειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού εμποδίζει την ανάπτυξη, με συνέπεια το χαμηλό ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ, τη μικρή παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα⁴¹. Με δεδομένες τις υπάρχουσες συνθήκες στην περιφέρεια η επίλυση των αναπτυξιακών προβλημάτων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την απόκτηση καλύτερα εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού με κοινωνική αγωγή, σταθερές πολιτιστικές βάσεις και σίγουρες γνώσεις, πάνω στις οποίες μπορεί να οικοδομηθούν τόσο η παραγωγή, όσο και η εφαρμογή των νέων γνώσεων, μεθόδων και τεχνολογιών.

3.1. Τα ανώτατα ιδρύματα και η σημασία τους για ανάπτυξη

Τα ανώτατα ιδρύματα έχουν μεγάλη επιρροή στη λειτουργία μιας οικονομίας. Κατ' αρχήν τα ιδρύματα αυτά αποτελούν κέντρα όπου συγκεντρώνονται και μεταδίδονται γνώσεις και ειδικότητες υψηλότερου επιπέδου, σε τρόπο που θα εξυπηρετούνται οι μεταβαλλόμενες ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας, ενώ παράλληλα, μέσω των γνώσεων αυτών, θα αναπτύσσονται οι παραγωγικές, καταναλωτικές και αισθητικές ικανότητες κάθε ενός που επιθυμεί και έχει τις ικανότητες να αποκτήσει τις γνώσεις αυτές. Τα ανώτατα ιδρύματα οφείλουν να διεξάγουν την επιστημονική έρευνα για τη δημιουργία νέας γνώσης, που να

⁴¹ . Χαρακτηριστικά γράφει ο Ηγουμενάκης Ν. «Η αγορά εργασίας στην περιφέρεια είναι κατά κανόνα υποτυπώδης και περιορισμένη, η δε προσφορά εργασίας σε αυτήν αδυνατεί, συνήθως, να ικανοποιήσει τη ζήτηση ειδικευμένου στελεχιακού και εργατικού δυναμικού. Αναμφίβολα το γεγονός αυτό αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα ανάπτυξης ή μεγέθυνσης της οικονομίας της περιφέρειας, που κάθε άλλο παρά εύκολα μπορεί να αντιμετωπισθεί.» , Ηγουμενάκης, Ν., Περιφερειακή ανάπτυξη του τουρισμού και αγορά εργασίας, Πρακτικά ημερίδας «Περιφερειακή ανάπτυξη και αγορά εργασίας», Ινστιτούτο Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, Αθήνα 1997.

αντικαταθιστά την υπάρχουσα που κατέστη άχρηστη λόγω των εξελίξεων ή να συμπληρώνει και να επεκτείνει περαιτέρω την υφιστάμενη, να διατηρούν και να καλλιεργούν τις απαραίτητες επαφές με τα αντίστοιχα ιδρύματα άλλων χωρών, ώστε να γίνονται φορείς μεταφοράς και προσαρμογής στις τοπικές συνθήκες των γνώσεων και της τεχνολογίας που αναπτύσσονται σε άλλες χώρες και τέλος να παράγουν το απαιτούμενο εκπαιδευτικό και ερευνητικό προσωπικό. Για πολλούς μελλοντικούς εργαζόμενους τα ιδρύματα αυτά μπορούν να τους παρέχουν μια πρώτη επαφή με τις νέες τεχνικές που θα χρησιμοποιηθούν στις εργασιακές θέσεις. Επιπλέον τα εκπαιδευτικά σώματα και τα ερευνητικά ιδρύματα μπορούν να παίξουν συχνά σημαντικό ρόλο στη δημιουργία ενός κέντρου ειδίκευσης για μια νέα βιομηχανία προτού η τελευταία γίνει κυρίαρχα εφαρμόσιμη. Μερικοί οικονομολόγοι πιστεύουν ότι μια βελτιωμένη κατανομή των εκπαιδευτικών υπηρεσιών θα μπορούσε να είναι μια μεγάλη δύναμη για την επίτευξη μιας πιο δίκαιας κατανομής του εισοδήματος⁴², καθώς άμβλυνσης των περιφερειακών ανισοτήτων. Για πολλές δεκαετίες στην Ελλάδα υπήρξε ένας συγκεντρωτισμός της παιδείας στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Μόλις πρόσφατα γεννήθηκαν μια σειρά νέα περιφερειακά πανεπιστήμια με νέες και εξειδικευμένες σχολές.

Η ίδρυση ενός ανώτατου ιδρύματος σε μια λιγότερο αναπτυγμένη περιοχή μπορεί να δώσει πολλά σημαντικά οφέλη για την περιοχή αυτή, όπως:

- την αξιοποίηση ενός ανενεργού επιστημονικού δυναμικού,
- τη μείωση της μετανάστευσης,
- τη συγκράτηση ή/και την προσέλκυση επιστημόνων σημαντικού κύρους,
- την ενίσχυση της εσωτερικής ζήτησης,
- την ανακατανομή του εισοδήματος μέσω της κοινωνικής ζήτησης της εκπαίδευσης και της προσδοκώμενης κοινωνικής κινητικότητας,
- τον εκσυγχρονισμό των επιχειρήσεων,
- την τεχνολογική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής,
- την αύξηση της παραγωγικότητας,
- την καλλιέργεια νέας αντίληψης για την οικονομική συμπεριφορά του πολίτη,

⁴² .Gillis, M., Perkins, H., Roemer, M., Snodgrass, Οικονομική της Ανάπτυξης, Α΄, Μετάφραση Γραβάνη Ο., Σταματάκης, Ν., Επιμέλεια Τσεκούρας, Γ., Τυπωθήτω Αθήνα 2000, σελ. 412.

- την ανάπτυξη και την αποκέντρωση της περιφέρειας καθώς και την ισόρροπη κατανομή ανθρώπων και δραστηριοτήτων εντός του ελλαδικού χώρου.

Η ίδρυση περιφερειακών ανώτατων ιδρυμάτων – πέρα από τη σημαντική συμβολή τους στην ανάπτυξη των περιοχών αυτών – ικανοποιεί και ένα αίτημα ισότητας ευκαιριών που πηγάζει από τις αρχές μιας φιλελεύθερης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Η παρουσία των ανώτατων ιδρυμάτων επιτρέπει στους κατοίκους των περιοχών αυτών να μετέχουν στα αγαθά της επιστήμης και της τέχνης με ίσους όρους με τους κατοίκους των μεγαλουπόλεων, όπου συγκεντρώνονται συνήθως τα Πανεπιστήμια. Η ικανοποίηση αυτού του αιτήματος απαιτεί αποτελεσματική λειτουργία των περιφερειακών ιδρυμάτων και κατάλληλη ενίσχυση τους, ώστε να είναι ανταγωνιστικά των κεντρικών.

Βέβαια όλα αυτά τα πιθανά οφέλη από την ίδρυση ενός περιφερειακού ανώτατου ιδρύματος απαιτούν μια σειρά προϋποθέσεις. Το κράτος και η περιφέρεια πρέπει να λάβουν υπόψη τους ότι τα ανώτατα ιδρύματα δεν αποτελούν μια «οικονομική μηχανή» την οποία εκμεταλλεύονται για να αυξάνουν απλά και μόνο την κατανάλωση και για να επικαλούνται επενδύσεις και ανάπτυξη. Η ελληνική περιφέρεια δεν έχει μόνο γεωγραφική απόσταση από το κέντρο, αλλά μειονεκτεί και οικονομικά. Για την ουσιαστική συμβολή αυτών των ιδρυμάτων στην ανάπτυξη μιας περιφέρειας χρειάζεται κατά αρχήν μια ορθολογική οργάνωσή τους. Η διασκόρπιση των τμημάτων σε διάφορες πόλεις δημιουργεί πολλά διοικητικά και λειτουργικά προβλήματα. Η «ερήμωση» που παρατηρείται σε αυτές της περιοχές κατά τους μήνες που απουσιάζουν οι φοιτητές αποδεικνύει πόσο βραχυπρόθεσμη είναι η συμβουλή τους. Το περιφερειακό ανώτατο ίδρυμα πρέπει να αντιλαμβάνεται ως μακροπρόθεσμος πόλος ανάπτυξης και όχι ως βραχυπρόθεσμο μέσο εκμετάλλευσης. Η ένταξη ενός περιφερειακού ανώτατου ιδρύματος σε ένα σχέδιο γενικότερης ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής πρέπει να είναι μακροπρόθεσμο, γενναιόδωρο και απαλλαγμένο από μικροσυμφέροντα συντεχνιακού χαρακτήρα.

Οι ικανότητες του ανθρώπινου δυναμικού δεν αποτελούν δώρο της φύσης, αλλά δημιούργημα επενδύσεων σοβαρών πόρων και προσπάθειας. Είναι δεδομένο ότι η οικονομία πόρους στα ανώτατα ιδρύματα και ότι τα ανώτατα ιδρύματα, με τη σειρά τους, διοχετεύουν πόρους στην περιοχή που λειτουργούν. Η αύξηση της ανεργίας των πτυχιούχων (μορφωμένων ατόμων) θέτει σε ορισμένους το δίλημμα αν θα πρέπει να διατίθενται ολοένα και περισσότεροι πόροι στην επέκταση του εκπαιδευτικού συστήματος, αφού τόσοι άνθρωποι από τους απόφοιτους μένουν άνεργοι. Η υπερβάλλουσα ζήτηση για εκπαίδευση είναι αποτέλεσμα μιας αποτυχίας της αγοράς: επειδή οι άνθρωποι δεν

έχουν πληροφορίες για τις τάσεις της εκπαίδευσης, περιμένουν μεγαλύτερα οφέλη από τις επενδύσεις στην παιδεία απ' ότι είναι δυνατόν να δώσει η εκπαίδευση. Το κοινωνικό πρόβλημα της ανεργίας των πτυχιούχων επιδεινώνεται επίσης από την έλλειψη αντιστοιχίας μεταξύ προγραμμάτων σπουδών και αναγκών της αγοράς εργασίας. Στα γραφεία εύρεσης εργασίας συνωστίζονται καθημερινά απόφοιτοι πανεπιστημίου (ορισμένοι από τους οποίους είναι μεταξύ των «πρώτων», δηλαδή έχουν άριστους ακαδημαϊκούς τίτλους) στα μαθηματικά, στη φυσική κ.λ.π. Την ίδια στιγμή, υπάρχει μεγάλη ζήτηση για λογιστές, προγραμματιστές κ.λ.π. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, οι απόφοιτοι αναγκάζονται, τελικά, να κάνουν δουλειές άσχετες με την εκπαίδευσή τους.

3.2. Προβλήματα που σχετίζονται με τους διδάσκοντες

Τα περιφερειακά πανεπιστήμια στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν ένα πλήθος προβλημάτων. Από την ίδρυση τους τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα από κακή οργάνωση και προχειρότητα της ίδρυσης τους. Πρώτα παίρνουμε φοιτητές, μετά καθηγητές με σύμβαση και στη συνέχεια ψάχνουμε κτίριο.

Επίσης μεγάλο μέρος των διδασκόντων δε διαμένει στην περιοχή, και βέβαια, κάτω από τέτοιες συνθήκες δεν μπορεί να δημιουργηθεί «ακαδημαϊκή κοινότητα». Είναι πρόβλημα που το αντιμετωπίζουν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό όλα τα περιφερειακά πανεπιστήμια, **ακόμη και αυτά της Θεσσαλονίκης, των Πατρών και των Ιωαννίνων**, που είναι όλα τους παλιά και σε πολύ μεγάλες πόλεις. Αρκετοί διδάσκοντες στα περιφερειακά ιδρύματα, επειδή μένουν ελάχιστες μέρες το χρόνο στην περιοχή, δε διστάζουν να δηλώσουν ως διεύθυνση κατοικίας τους κάποιο ξενοδοχείο. Ακόμη και στην ΑΒΣΘ στα μέσα της δεκαετίας του '70, οι 4 από τους 11 καθηγητές δήλωναν ως κατοικία τους κάποιο ξενοδοχείο της Θεσσαλονίκης⁴³

Σε όλα σχεδόν τα περιφερειακά ιδρύματα, ακόμη και σ' αυτό της Πάτρας (που είναι μεγάλη πόλη και κοντά στην Αθήνα) και – σε κάποιο βαθμό – και της Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ. και Μακεδονίας) ακόμη και σήμερα υπάρχει ένα μεγάλο μέρος του διδακτικού προσωπικού που είναι «ιπτάμενοι»⁴⁴. Αυτό το γεγονός δεν μπορεί παρά να έχει δυσμενείς

⁴³ Διοικητική επετηρίδα ΑΒΣΘ, 1975-76.

⁴⁴ . Είναι όρος που καθιερώθηκε σε άλλες εποχές, όταν η κοινωνική και η οικονομική θέση των καθηγητών πανεπιστημίου ήταν πολύ διαφορετική. Σήμερα, οι μετακινήσεις των περισσότερων «ιπτάμενων» γίνονται με τρένο, πλοίο, αυτοκίνητο κ.λ.π.

επιπτώσεις στη λειτουργία τους. Έτσι, πολύ συχνά παρουσιάζει το φαινόμενο, το μεγαλύτερο μέρος του διδακτικού προσωπικού να εμφανίζεται ουσιαστικά 1 – 2 ημέρες την εβδομάδα, οπότε γίνεται μεγάλο μέρος των μαθημάτων, οι γενικές συνελεύσεις των τμημάτων κ.λ.π. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, επειδή κάτι συνέβη στο διδάσκοντα (έχασε το αεροπλάνο λ. χ.), να γίνονται μαθήματα εκτός προγράμματος ακόμη και σε μη εργάσιμες ημέρες. Επίσης, δεν είναι σπάνιο φαινόμενο ορισμένοι διδάσκοντες να «συμπτύσσουν» τις διαλέξεις που προβλέπονται στο πρόγραμμα ώστε να μπορούν να εμφανίζονται στο πανεπιστήμιο κάθε 15ήμερο ή και πιο αραιά.

Για παράδειγμα, πολλοί διδάσκοντες των ιατρικών σχολών του Π.Κ. και κυρίως της Πάτρας έχουν τα ιατρεία τους στην Αθήνα, και μένουν στο πανεπιστήμιο μόνο 1 – 2 ημέρες την εβδομάδα, παρόλο, μάλιστα, που δημιούργησαν διαγνωστικά κέντρα και πολυκλινικές και στις δυο αυτές πόλεις. Σε άλλα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, όπως στη Νομική Σχολή του Δ.Π.Θ. στην Κομοτηνή, η κατάσταση είναι πολύ χειρότερη. Εκεί, μόλις το 13% των μελών Δ.Ε.Π. – κυρίως των χαμηλότερων βαθμίδων – διαμένουν στην Κομοτηνή. Το ποσοστό αυτό είναι υψηλότερο, αν συμπεριληφθούν και οι βοηθοί (33%), στην πλειοψηφία τους γυναίκες που παντρεύτηκαν και ζουν στην Κομοτηνή. Οι υπόλοιποι ζουν και δικηγορούν στη Θεσσαλονίκη και κυρίως στην Αθήνα και στην καλύτερη περίπτωση μένουν μια νύχτα την εβδομάδα σε κάποιο ξενοδοχείο στην Κομοτηνή.

Σύμφωνα με το ισχύον θεσμικό πλαίσιο για τα Α.Ε.Ι., οι μη συμβασιούχοι διδάσκοντες πρέπει να έχουν τη μόνιμη κατοικία τους στην πόλη όπου δουλεύουν. Ο νόμος αυτός – όπως και τόσοι άλλοι στην Ελλάδα – δεν εφαρμόζεται από τις αρμόδιες αρχές. Η μη εφαρμογή του νόμου σε κάποιες ελάχιστες περιπτώσεις μπορεί να αποτελεί προϊόν συμβιβασμού των πρυτανικών αρχών προς αυτή την κατηγορία διδασκόντων. Στις περισσότερες όμως περιπτώσεις **αποτελεί αναγνώριση μιας κατάστασης**, η οποία δεν μπορεί βέβαια να ξεπεραστεί με διοικητικά μέτρα. Η λήψη μάλιστα διοικητικών μέτρων θα μπορούσε να οδηγήσει σε χειρότερα αποτελέσματα (παραιτήσεις διδασκόντων, δυσκολία στη στελέχωση του πανεπιστημίου με άτομα που θα έχουν κάποιες απαιτήσεις κ.λ.π.).

Υπάρχουν μια σειρά λόγοι, που πιθανό θα μπορούσαν να ερμηνεύσουν ένα τέτοιο φαινόμενο:

Α) Η συντριπτική πλειοψηφία των διδασκόντων, στις ανώτερες κυρίως βαθμίδες, γεννήθηκαν ή έζησαν ένα μεγάλο μέρος της ζωής τους στην Αθήνα ή στη Θεσσαλονίκη. Στο σύνολο της χώρας υπάρχει μια τεράστια συγκέντρωση των πτυχιούχων στα αστικά κέντρα και κυρίως στην περιφέρεια της πρωτεύουσας.

Ακόμα, ένα μέρος τους έζησε για αρκετό διάστημα στο εξωτερικό, όπου και μετακινούνται με διάφορες ευκαιρίες (συνέδρια, εκπαιδευτικές άδειες κ.λ.π). Επίσης, από πλευράς πληροφόρησης αρκετοί πανεπιστημιακοί θα μπορούσαν να ονομαστούν «πολίτες του κόσμου».

Αυτό τους οδηγεί στο να μην μπορούν εύκολα να συνηθίσουν τη ζωή σε μικρές απομονωμένες – κλειστές κοινωνίες αλλά να προτιμούν τη ζωή της μεγαλούπολης (Θεσσαλονίκης και κυρίως Αθήνας). Εξάλλου, οι διδάσκοντες στο πανεπιστήμιο τείνουν να είναι μια αρκετά κλειστή κοινωνία. Οι δυνατότητες κοινωνικών συναναστροφών σε μια μικρή πόλη με ένα μικρό πανεπιστήμιο είναι πολύ περιορισμένες. Επιπλέον, συναισθηματικοί λόγοι τους συνδέουν με την πόλη όπου έζησαν και όπου βρίσκονται οι οικείοι, οι φίλοι τους κ.λ.π. Τελικά, οδηγούνται έτσι σε μια στάση υποεκτίμησης όλων των άλλων περιοχών και, συχνά, ακόμη και της Θεσσαλονίκης.

Β) Το σημερινό καθεστώς μισθών των διδασκόντων δημιουργεί πρόβλημα επιβίωσης σε όσους δε διαθέτουν συμπληρωματικό οικογενειακό εισόδημα. Έτσι, καθαρά επαγγελματικοί λόγοι τους οδηγούν στη Θεσσαλονίκη και κυρίως στην Αθήνα, όπου οι οικονομικές δυνατότητες που τους προσφέρονται είναι πολλαπλάσιες (έχουν γραφεία – τεχνικά, δικηγορικά κ.λ.π - , είναι σύμβουλοι επιχειρήσεων, έχουν ιατρεία, διδάσκουν σε «κολέγια κ.λ.π.).

Κυρίως όμως στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι δε στιγματίζονται ούτε «απειλούνται» από την τοπική κοινωνία, όταν έχουν και άλλη επαγγελματική δραστηριότητα. Τέλος, οι δυνατότητες εξεύρεσης ικανοποιητικής απασχόλησης της/του συζύγου του πανεπιστημιακού είναι πολλαπλάσιες στην Αθήνα και στην Θεσσαλονίκη.

Παράλληλα, οι δυνατότητες για έρευνα είναι επίσης πολλαπλάσιες, μια και εκεί (σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη) είναι συγκεντρωμένες οι βιβλιοθήκες, τα ερευνητικά κέντρα ⁴⁵, γίνονται σεμινάρια, υπάρχουν επιστήμονες για ανταλλαγή προβληματισμών κ.λ.π.

Γ) Οι δυνατότητες που προσφέρονται σε κάποιον καθηγητή πανεπιστημίου στην Αθήνα για την **ανάδειξη του σε «αξίωμα» εθνικής ακτινοβολίας** (σύμβουλος σε υπουργείο, πρόεδρος οργανισμού, τράπεζας, ερευνητικού ινστιτούτου, νομοπαρασκευαστικής επιτροπής, διευθυντής νοσοκομειακής κλινικής κ.λ.π) είναι πολλαπλάσιες, γιατί εκεί είναι συγκεντρωμένα τα κέντρα της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας της χώρας. Η ηγετική τάξη των πανεπιστημιακών δασκάλων της Αθήνας αποτελεί μέρος της ηγετικής τάξης της χώρας. Παράλληλα, βέβαια, με αυτούς, υπάρχει και ένα μεγάλο μέρος των πανεπιστημιακών δασκάλων της Αθήνας που έχουν «πολιτική λειτουργία».

⁴⁵ Τσιλένης, 1992.

Δ) Η «ποιότητα ζωής» είναι, από πολλές απόψεις, πολύ υψηλότερη. Έτσι, τα παιδιά σχολικής ηλικίας της οικογένειας έχουν τη δυνατότητα να πάρουν κάποια καλύτερη εκπαίδευση. Υπάρχει ένας πολύ μεγαλύτερος αριθμός ατόμων από όπου μπορεί να επιλέξει κανείς τις κοινωνικές συναναστροφές του. Υπάρχει ένα ικανοποιητικό δίκτυο πολιτιστικών δραστηριοτήτων, άσχετο αν δεν το χρησιμοποιεί πάντοτε. Το επίπεδο της αγοράς, τέλος, είναι πολύ υψηλότερο.

Κλείνοντας, θα πρέπει να γίνει μια σημαντική επισήμανση. Το φαινόμενο των «ιπτάμενων καθηγητών» στα περιφερειακά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα – αλλά και των διδασκόντων στα κεντρικά ιδρύματα, που μένουν στην πόλη όπου είναι τα ιδρύματα αλλά αυτό δε σημαίνει καθόλου ότι βρίσκονται και καθημερινά στο εκπαιδευτικό συγκρότημα – αποκαλύπτει την παθογένεια των Ελληνικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και όχι απλώς το σύστημα για το προσωπικό του, αποτελεί κατά κάποιο τρόπο θεμελιακό λειτουργικό χαρακτηριστικό της οργάνωσής του.

3.3. Υπάρχει δυσκολία εξεύρεσης αξιόλογου διδακτικού προσωπικού

Συχνά παρουσιάζεται το πρόβλημα της προκήρυξης θέσεων Δ.Ε.Π., που παραμένουν άγονες είτε γιατί δεν εμφανίζονται καθόλου υποψήφιοι είτε γιατί εμφανίζονται με προσόντα λιγότερα από τα αναμενόμενα⁴⁶. Σε καμία περίπτωση, βέβαια, δεν ενυπάρχει στη μελέτη αυτή μια διάθεση συνολικής απόρριψης ή έστω και υποβάθμιση των διδασκόντων στα περιφερειακά ιδρύματα.

Εξάλλου, αρκετά άτομα που εκλέγονται σε θέσεις Δ.Ε.Π. σε περιφερειακά ιδρύματα δεν αποδέχονται ποτέ το διορισμό τους⁴⁷ είτε γιατί στο μεταξύ εκλέχτηκαν σε κάποιο κεντρικό είτε γιατί προτίμησαν να παραμείνουν στο εξωτερικό⁴⁸ είτε, τέλος, ορισμένοι – από τις ιατρικές σχολές κυρίως - , γιατί ποτέ δεν είχαν σκοπό να διοριστούν και απλά ήθελαν να αποκτήσουν τον τίτλο του πανεπιστημιακού.

⁴⁶ Για παράδειγμα, οι θέσεις marketing και χρηματοοικονομικής προκηρύχθηκαν 4 φορές στο Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων του Π.Α (Σερεμέτης, 1992).

⁴⁷ Έως σ' αυτό να συντελούν και οι συγκριτικά μεγαλύτερες καθυστερήσεις που παρουσιάζονται στους διορισμούς από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. μετά την εκλογή ενός μέλους Δ.Ε.Π. σε σχέση με αυτές στα κεντρικά πανεπιστήμια.

⁴⁸ Για παράδειγμα, στο Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων του Π.Α. δύο διδάσκοντες δε διορίστηκαν, γιατί εκλέχτηκαν στην Αθήνα και ένας, γιατί προτίμησε να παραμείνει στο εξωτερικό (Σερεμέτης, 1992).

Τέλος, υπάρχουν ενδείξεις ότι τα ποσοστά των παραιτήσεων μελών Δ.Ε.Π. από τα περιφερειακά ιδρύματα είναι πολύ υψηλότερα από ό,τι στα κεντρικά. Ο ισολογισμός διορισμών και παραιτήσεων τείνει να επιδεινώνεται, όχι γιατί αυξήθηκε ο αριθμός των παραιτήσεων αλλά κυρίως γιατί μειώθηκε αισθητά ο ρυθμός των προσλήψεων.

3.4. Προβλήματα που σχετίζονται με τους φοιτητές

Ένα, υπολογίσιμο ποσοστό των φοιτητών αρνείται να μείνει στο περιφερειακό ίδρυμα – όπου «βρέθηκε» λόγω του τρόπου λειτουργίας των εισαγωγικών εξετάσεων – και είτε δίνει ξανά εισαγωγικές εξετάσεις είτε επιδιώκει τη μετεγγραφή του σε κάποιο κεντρικό. Χαρακτηριστική της απώθησης που προκαλούν τα περιφερειακά ιδρύματα – ορισμένα κυρίως από αυτά – στους φοιτητές, είναι και η σκωπτικής διάθεσης παράφραση των αρχικών του Δ.Π.Θ. σε «Δυστυχώς Πέρασες Θράκη».

Δεν είναι μόνο οι διδάσκοντες που δε μένουν στην περιοχή αλλά και οι φοιτητές. Δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο, ο διδάσκων και ένα μέρος των φοιτητών του να συνταξιδεύουν με το ίδιο αεροπλάνο/λεωφορείο από και προς το εκπαιδευτικό ίδρυμα. Ένας λόγος που συντελεί σ' αυτές τις μετακινήσεις των διδασκόντων και των φοιτητών είναι να βρεθεί κατοικία – και πολύ περισσότερο – σε «λογική» τιμή.

Εξάλλου, το γεγονός ότι οι βάσεις εισαγωγής των υποψηφίων φοιτητών είναι χαμηλότερες στα περιφερειακά ιδρύματα, σημαίνει ότι – σε κάποιο βαθμό τουλάχιστον – οι φοιτητές που πρέπει αυτά να εκπαιδεύσουν, έχουν κατά μέσο όρο χαμηλότερες επιδόσεις. Άρα, το έργο τους γίνεται πιο δύσκολο.

3.5. Ακατάλληλες συνθήκες λειτουργίας κατά τα πρώτα χρόνια

Τα προβλήματα των περιφερειακών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων επιδεινώνονται από το γεγονός ότι ιδρύονται απρογραμμάτιστα και βιαστικά επομένως, λειτουργούν υπό ακατάλληλες συνθήκες κατά τα πρώτα χρόνια. Πότε δε δόθηκε η άνεση να προϋπάρξουν τα κτίρια, οι διδάσκοντες, το πρόγραμμα σπουδών, η βιβλιοθήκη και να ακολουθήσει η εισαγωγή των φοιτητών. Συνήθως αρχίζουν όλα μαζί.

Τα ελληνικά πανεπιστήμια ιδρύθηκαν κυριολεκτικά «στα τυφλά» και δεν υπήρξε κανένας σχεδιασμός. Ανακοινώνονταν η ίδρυση τους, δέχονταν φοιτητές και άρχιζαν να λειτουργούν χωρίς το απαραίτητο διδακτικό προσωπικό, χωρίς κατάλληλη υποδομή και οι φοιτητές διδάσκονταν σε ακατάλληλες αίθουσες. Μοναδικές ίσως εξαιρέσεις αποτελούν κάποιες σχολές του Π.Κ.(φυσικομαθηματική και βιολογικό), που πήραν φοιτητές μερικά χρόνια μετά από την πρόσληψη των διδασκόντων.

Τα παραδείγματα είναι όσα και τα περιφερειακά πανεπιστήμια. Έτσι, όσον αφορά ύπαρξη υποδομής, οι πρώτες σχολές του Π.Κ. στις τεχνικές σχολές της Αλικαρνασσού, δίπλα ακριβώς στο αεροδρόμιο (θόρυβος) και το φυσικό τμήμα στην υποβαθμισμένη περιοχή του Γιόφυρου, στα κτίρια των σχολών της ταχύρρυθμης εκπαίδευσης. Η φιλοσοφική σχολή του Ρεθύμνου στεγάστηκε στις τεχνικές σχολές στα Περιβόλια. Ενώ, στο Πανεπιστήμιο του Ιονίου, το τμήμα ιστορίας στεγάστηκε σε κτίριο λυκείου. Στο Δ.Π.Θ., η νομική σχολή στεγάστηκε σε δυο γυμνάσια που διαθέτουν κοινή αυλή, το παιδαγωγικό στη Ζαρίφειο Παιδαγωγική Ακαδημία, ενώ η ιατρική για πολλά χρόνια στεγαζόταν στη Θεσσαλονίκη!

Τα ελλιπή και κακής ποιότητας κτίρια, που σε αρκετές περιπτώσεις είχαν χτιστεί για άλλο σκοπό (γυμνάσια, τεχνικές σχολές, παιδαγωγικές Ακαδημίες κ.λ.π), επηρεάζουν τη λειτουργία του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος.

Όπως επισημαίνει ο Κωτσίοπουλος

«...έχει μάλλον ατονήσει η παλιά θεωρία ότι ο χώρος και η αρχιτεκτονική είναι απλώς “επιφαινόμενα”. Αντίθετα φαίνεται να πειθόμαστε όλο και περισσότερο ότι λειτουργούν με σημαντικό βαθμό αυτονομίας, ότι ασκούν σημαντική επιρροή και ότι, τελικά, διαμορφώνουν έθνη και ήθη»

Η χρήση κτιρίων που συχνά προβλέπονταν για άλλες εκπαιδευτικές βαθμίδες (κυρίως της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή των παιδαγωγικών ακαδημιών και των τεχνικών σχολών) οδηγεί στην απομυθοποίηση του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος.

Επιπλέον, υπάρχει **απομυθοποίηση του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος**, με την έννοια ότι η τοπική κοινωνία «κατεβάζει» το πανεπιστήμιο στα μέτρα της. Αυτό επιτάχθηκε εξαιτίας του γεγονότος ότι η μαζική ίδρυση περιφερειακών ιδρυμάτων «συνέπεσε» με την ανωτατοποίηση των γυμναστικών και παιδαγωγικών ακαδημιών. Αυτή, όμως, έγινε με τέτοιο τρόπο, που συντέλεσε στο να μην υπάρχουν εμφανείς διαφορές από την προηγούμενη κατάσταση. Έτσι, μεταξύ των

άλλων, χρησιμοποιήθηκε σε πολύ μεγάλη έκταση διδακτικό προσωπικό της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Υπάρχει βέβαια παράλληλα και μια θετική κατεύθυνση απομυθοποίηση του πανεπιστημίου από τους κατοίκους της τοπικής κοινωνίας. Αυτή πηγάζει από αυτό καθαυτό το γεγονός ότι οι καθηγητές που διδάσκουν σ' αυτό κυκλοφορούν ανάμεσά τους. Είναι άνθρωποι και αυτοί με τις ανάγκες τους και τις αδυναμίες τους. Οι σπουδές, όσο πιο μακριά γίνονται, τόσο περισσότερο κύρος προσδίδουν.

Με την έναρξη λειτουργίας ενός περιφερειακού ιδρύματος σε μια πόλη προκαλείται απότομη αύξηση των απαιτήσεων για στέγη και για άλλη φυσική υποδομή. Αυτό μπορεί να οδηγήσει, εκτός των άλλων, είτε στη διατήρηση κτιρίων με ιστορική φόρτιση για την περιοχή (π.χ. Πολυτεχνείο Κρήτης, Π.Θ. και Π.Α.), που αλλιώς θα καταστρέφονταν, είτε στην άναρχη δόμηση και την καταστροφή του ιστορικού κέντρου των πόλεων (π.χ. Γιάννενα)

3.6. Επιδείνωση των προβλημάτων λόγω πολυδιάσπασης

Τα προβλήματα των περιφερειακών ιδρυμάτων επιδεινώνονται από την πολυδιάσπαση τους. Συχνά η διασπορά των τμημάτων τους είναι τέτοια, που οι μετακινήσεις είναι πιο εύκολο να γίνουν μέσω Αθηνών. Ουσιαστικά, θα έπρεπε να θεωρούνται ως διαφορετικά ιδρύματα.

Ο διαμελισμός και η διασπορά των τμημάτων του σε μικρές πόλεις μόνο κακό κάνει στο ίδρυμα. Υποβαθμίζει και αποδιαρθρώνει τις υπηρεσίες του, διασκορπίζει τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας και κυρίως δεν επιτρέπει τη δημιουργία ακαδημαϊκής ατμόσφαιρας, που «παιδεύει» διδάσκοντες και διδασκόμενους.

Ο εκ των ων ουκ άνευ όρος (*sine qua non*) για τη δημιουργία ακαδημαϊκής ατμόσφαιρας είναι, οι σχολές και τα τμήματα ενός ιδρύματος να βρίσκονται και να αναπτύσσονται στον ίδιο κοινωνικό χώρο. Ο κατακερματισμός των σχολών είναι αντιεπιστημονικός, αφού το στοιχείο που διασφαλίζει τη λειτουργία του εκπαιδευτικού ιδρύματος είναι η ακαδημαϊκή ενότητά του. Η ενιαία εκπαιδευτική μονάδα παρέχει καλύτερους όρους για τη διακίνηση των ιδεών (επιστημονικών και κοινωνικών) και την ευδοκίμηση του επιστημονικού διαλόγου ανάμεσα στους εκπροσώπους διαφόρων κλάδων και ειδικοτήτων, τη διαμόρφωση του ακαδημαϊκού ήθους και τη δημιουργία της ατμόσφαιρας εκείνης, που συνιστά το σπουδαιότερο παράγοντα για την παιδευτική συγκρότηση και καλλιέργεια των φοιτητών. Γιατί τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα δεν εκπαιδεύουν μόνο με τις παραδόσεις αλλά -προ πάντων- με το διάχυτο

και περιρρέον ακαδημαϊκό ήθος και την πνευματική ατμόσφαιρα, που βέβαια δεν μπορεί πάντοτε να επιτευχθεί (π.χ. Αγρίνιο, Καρλόβασι, και Βαθύ).

Η ενότητα, λοιπόν, του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος δημιουργεί καταρχήν την παιδευτική παράδοση και επιβάλλει έναν άγραφο κώδικα ακαδημαϊκής δεοντολογίας, τους κανόνες και τους δεσμούς που συνέχουν την ακαδημαϊκή κοινότητα και ευνοούν την επιστημονική έρευνα και τις πνευματικές συλλήψεις. Αυτές τις προϋποθέσεις τις εξασφαλίζει και τις συντηρεί μόνο ένα πανεπιστημιακό συγκεντρωμένο και ενιαίο σ' έναν κοινωνικό αστικό χώρο. Η επιστημονική πρόοδος είναι, εν τέλει, αποτέλεσμα διεπιστημονικής προσπάθειας και ευρύτερης ακαδημαϊκής συνεργασίας. Γι' αυτό, η διασπορά των τμημάτων ενός ιδρύματος σε διάφορες πόλεις, εκτός από την τεράστια δαπάνη για τη δημιουργία στοιχειώδους τεχνικής υποδομής, διασπά κυρίως τον ιστό της ακαδημαϊκής συνοχής και επιδρά αρνητικά στην εκπαίδευση ή καλύτερα στην παιδεία (κουλτούρα), στην πνευματική συγκρότηση των φοιτητών αλλά και στην πρόοδο των ίδιων των διδασκόντων. Τα περιφερειακά εκπαιδευτικά ιδρύματα, χωρίς μεγάλη παράδοση και επιστημονική ενδοχώρα, καταδικάζονται σε μόνιμη –κατά κάποιο τρόπο– ακαδημαϊκή αναπηρία ⁴⁹.

Η χωρική συγκέντρωση όλων των σχολών ενός περιφερειακού ιδρύματος παίζει καθοριστικό ρόλο στη διασφάλιση της ενότητάς του. Δεν είναι όμως η μόνη ικανή συνθήκη, γιατί η ενότητα αυτή απαιτεί επιστημονική επικοινωνία υψηλής συχνότητας και επιπέδου ανάμεσα στις ακαδημαϊκές μονάδες – που συχνά δεν υπάρχει ούτε μεταξύ των διδασκόντων του ίδιου τμήματος. Απαιτεί επίσης ένα μέγεθος, που θα επιτρέπει στα μέλη της επιστημονικής κοινότητας να επινοούν και να καλλιεργούν διεπιστημονικές σχέσεις και θα δίνει τη δυνατότητα της οργανωτικής εξυπηρέτησης αυτών των σχέσεων. Τέλος, απαιτεί κυρίως τα εκπαιδευτικά, ερευνητικά και διοικητικά συστήματα να εφαρμόζονται με έναν τέτοιο τρόπο ώστε να μεγιστοποιούν το συνεργικό αποτέλεσμα.

Εξάλλου, η συγκέντρωση όλων των σχολών ενός περιφερειακού ιδρύματος δεν αποτελεί πάντοτε την αναγκαία συνθήκη για την εξασφάλιση της ενότητάς του, όταν τη συνθήκη αυτή την υποκαθιστούν άλλες, αρκετά ισχυρές, όπως η ευχέρεια της επικοινωνίας και της τηλεπικοινωνίας και – κυρίως– η ζήτηση για ενότητα, διεπιστημονικότητα και επαφή ανάμεσα στα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας, που εξαρτώνται πρωταρχικά από την επιστημονική αρτιότητα των διδασκόντων ⁵⁰.

Για την αποδοτική και ομαλή λειτουργία του σπουδαιότατο ρόλο παίζει η ποιότητα και ο αριθμός των διδασκόντων και **–πάνω από όλα– η**

⁴⁹ Β. Κύρκος, Καθημερινή 19/03/1991.

⁵⁰ Κωτσιόπουλος, 1991.

μόνιμη εγκατάστασή τους στην πόλη όπου είναι το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα. Για να επιτευχθεί όμως αυτό, προϋπόθεση είναι η συγκέντρωση όλου του εκπαιδευτικού ιδρύματος σε μία πόλη και η δημιουργία μιας ακαδημαϊκής κοινότητας, η οποία θα έχει ως αποτέλεσμα τη συνεργασία και την ανταλλαγή γνώσεων μεταξύ των διαφόρων επιστημόνων και –προ πάντων- η ύπαρξη στην πόλη κινήτρων (δυνατότητες συμπληρωματικής απασχόλησης, ικανοποιητική ποιότητα ζωής –κατοικιών, σχολείων, διασκέδασης- κ.λ.π.) για τη μόνιμη εγκατάστασή τους.

Το πρόβλημα της μη μόνιμης εγκατάστασης των διδασκόντων στην περιοχή δε λύθηκε ποτέ στα περιφερειακά ιδρύματα και, με κάποια έννοια, ούτε καν στο πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης και των Πατρών.

Η τεράστια σημασία του προβλήματος αυτού δεν έχει συνειδητοποιηθεί από τους τοπικούς παράγοντες που διεκδικούν ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα στην περιοχή τους (π.χ. τα Τρίκαλα, όπου θεωρείται αυτονόητο ότι οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι δε θα διαμένουν στην περιοχή αλλά θα μετακινούνται καθημερινά).

Η κατάτμηση ενός ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος σε μία πλειάδα αυτονομημένων και απομακρυσμένων μονάδων (τμημάτων, σχολών κ.λ.π.) πολλαπλασιάζει τόσο τα έξοδα για πάγιες εγκαταστάσεις και εξοπλισμό όσο και τα λειτουργικά έξοδα. Σημαίνει αυξημένο λειτουργικό κόστος για την κοινωνία, λόγω του πολλαπλασιασμού των δραστηριοτήτων του (βιβλιοθήκες, λέσχες, αθλητικές εγκαταστάσεις κ.λ.π.). και μάλιστα, σε μία οικονομική και πολιτική συγκυρία, όπου η κατανομή κοινωνικών πόρων στον τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης υπήρξε εξαιρετικά φειδωλή.

Δεν είναι το ίδιο να κτιστεί μια πανεπιστημιούπολη αντί δύο ή και τρεις, μια βιβλιοθήκη αντί τρεις. Σημαίνει ότι τα λιγοστά συνήθως κονδύλια (για βιβλία π.χ.) θα πρέπει να συντηρούν δυο ή τρεις ξεχωριστές βιβλιοθήκες, με αναπόφευκτο αποτέλεσμα να είναι όλες χαρακτηριστικά ανεπαρκείς. Στη συνέχεια, η ανεπάρκεια αυτή έρχεται να αποτελέσει έναν επιπλέον λόγο για την απομάκρυνση των διδασκόντων από την πόλη όπου βρίσκονται τα περιφερειακά ιδρύματα, στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν μια στοιχειώδη, έστω, επαφή με τις εξελίξεις στην επιστήμη τους.

Υπάρχει επίσης ένα ζήτημα δημιουργίας «προσθέτων», «άχρηστων» τριβών (όπως μετακινήσεις προσωπικού και φοιτητών από και προς την περιοχή του πανεπιστημίου και τηλεφωνικές συνδιαλέξεις), που αποτελούν καθαρό κόστος για την κοινωνία.

Εξάλλου, τα προβλήματα διοίκησης και συντονισμού των υπηρεσιών πολλαπλασιάζονται με εκθετικό τρόπο. Δεν είναι το ίδιο να διοικηθεί μια υπηρεσία αντί τρεις. Ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα μοιρασμένο σε διάφορες πόλεις ή –ακόμη περισσότερο- σε διάφορα νησιά δεν

αποτελεί κατά κανένα τρόπο ενιαίο ίδρυμα. Ούτε καν με την καθαρά διοικητική έννοια, μια και η έδρα της διοίκησής του είναι και αυτή τυπική. Για παράδειγμα, το Π.Α. έχει έδρα τη Μυτιλήνη. Η Μυτιλήνη όμως δεν εξυπηρετεί διοικητικά καμία άλλη πανεπιστημιακή μονάδα του (Ρόδου, Σάμου και Χίου), πέραν αυτής της Μυτιλήνης. Όλες οι κεντρικές διοικητικές δραστηριότητες εξακολουθούν να γίνονται στην Αθήνα, ενώ κάθε πανεπιστημιακή μονάδα εξυπηρετείται μόνη της.

Ένα ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα που είναι διασκορπισμένο σε πολλές πόλεις ή-ακόμη χειρότερα- και σε νησιά, έχει να αντιμετωπίσει –εκτός από αυτά που αναπτύχθηκαν παραπάνω- και πολλά άλλα προβλήματα, που συνδέονται με τη συγκεκριμένη συγκυρία της ελληνικής κοινωνίας. Για παράδειγμα, η ελληνική γραφειοκρατία κάνει σχεδόν αδύνατη την ανταπόκριση του ελληνικού πανεπιστημίου σ’ αυτό το μοντέλο. Πολλαπλασιάζονται οι καθυστερήσεις και δημιουργούνται πρόσθετες δυσλειτουργίες. Έτσι, τα έγγραφα και οι μισθοί από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. προς την πανεπιστημιακή μονάδα πρέπει να περνούν μέσω της έδρας του πανεπιστημίου.

Το κυριότερο, όμως, από όλα είναι ότι η μεγάλη διασπορά των μονάδων στο χώρο δεν επιτρέπει σε καμία από αυτές να αποκτήσει ένα «κρίσιμο μέγεθος» φοιτητών και διδασκόντων, το οποίο θα συντελούσε στην παραπέρα ανάπτυξή τους.

Τα προβλήματα της μεγάλης διασποράς των πανεπιστημιακών μονάδων στο χώρο έχουν συνειδητοποιηθεί από μεγάλη μερίδα του λαού. Ενδεικτικά αναφέρεται η δημιουργία «Συντονιστικής Επιτροπής Φορέων Μαγνησίας για την Ενότητα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας». Η επιτροπή, σε συνεργασία με το δήμο Βόλου διοργάνωσε ειδική ημερίδα (στις 5.10.91) για να πιέσει ως λόμπι το ΥΠ.Ε.Π.Θ., εκφράζοντας «κατηγορηματική αντίθεση» στη διάσπαση του πανεπιστημίου. Και βέβαια, τα προβλήματα αυτά έχουν συνειδητοποιηθεί από τη μεγάλη πλειοψηφία της πανεπιστημιακής κοινότητας .

Θα πρέπει να ειπωθεί ότι σε πολλές περιπτώσεις οι πόλεις όπου εγκαταστάθηκαν ακόμη και οι μικρές αυτές μονάδες των πολυδιασπασμένων περιφερειακών ιδρυμάτων, δεν κατάφεραν να ανταποκριθούν στις ανάγκες που δημιουργήθηκαν. Έτσι, οι φοιτητές σε πολλές πόλεις δεν μπορούν να βρουν στέγη, τα σπίτια είναι ελάχιστα και τα ενοίκια εξαιρετικά υψηλά. Επιπλέον, σε ορισμένες τουριστικές περιοχές (Κέρκυρα, Ρέθυμνο κ.λ.π.) υπάρχει και το πρόβλημα ότι οι φοιτητές είναι υποχρεωμένοι να εγκαταλείπουν τα διαμερίσματά τους κατά την τουριστική περίοδο. Σε ορισμένες οι κάτοικοι το θεωρούν αυτό ως τόσο αυτονόητο, ώστε ακόμη και κατά την περίοδο διεκδίκησης της ίδρυσης της πανεπιστημιακής μονάδας στην περιοχή τους, δεν μπαίνουν στον κόπο να επιχειρήσουν να το «συγκαλύψουν» (π.χ στη Σάμο). Το έντονο πρόβλημα στέγης και γενικότερα το υψηλό κόστος ζωής σε

ορισμένες περιοχές (π.χ. Ηράκλειο και Κέρκυρα) αποτέλεσε συχνά για αρκετούς φοιτητές έναν επιπλέον λόγο για να επιλέξουν να μη μείνουν στην περιοχή.

Εξάλλου, η υποδομή της πόλης (συγκοινωνιακή, κτιριακή κ.λ.π.) υπήρξε ανεπαρκής για την ικανοποίηση των πρόσθετων αναγκών που δημιουργήσε η παρουσία του εκπαιδευτικού ιδρυμάτων, και αυτό δεν ξεπεράστηκε ακόμη και μετά από την παρέλευση πολλών χρόνων. Τα προβλήματα είναι ακόμη πιο έντονα στην περίπτωση των πανεπιστημιούπολεων έξω από την πόλη (campus).

Για παράδειγμα, στην Πάτρα, στα Ιωάννινα και στη Φλώρινα δεν έγινε δυνατό ακόμη να λυθεί το ζήτημα της συγκοινωνιακής εξυπηρέτησης των πανεπιστημίων, που βρίσκονται μερικά μόλις χιλιόμετρα (10,6 και 2 χλμ. αντίστοιχα) έξω από τις πόλεις αυτές. Έτσι, δημιουργούνται τεράστια προβλήματα ιδίως το πρωί, όπου σε διάστημα μιας ώρας θα πρέπει να μεταφερθούν πάρα πολλοί φοιτητές από την πόλη προς αυτά. Θα μπορούσε λοιπόν να υποστηριχθεί ότι, **αν κάθε περιφερειακό ιδρυμάτων αναπτυσσόταν σε μία μόνο πόλη, τα προβλήματα αυτά θα ήταν εξαιρετικά πιο έντονα**. Εκτός βέβαια, αν υπήρχε ο κατάλληλος προγραμματισμός.

Τέλος, ενδεικτικό των προβλημάτων που συνεπάγεται η αποκεντρωμένη χωροθέτησή τους, είναι και το γεγονός ότι η έδρα των Δ.Ε. όλων των περιφερειακών ιδρυμάτων με μεγάλο ποσοστό του συνόλου των διοικητικών υπαλλήλων τους βρίσκεται στην Αθήνα, όπου και παραμένει για πάρα πολλά χρόνια μετά από την έναρξη λειτουργίας τους. Αυτό αποτελεί μια πολύ σαφή ένδειξη για το που βρίσκονται τα κέντρα λήψης των αποφάσεων στην Ελλάδα αλλά και για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

3.7. Κάποιες προϋποθέσεις για ομαλή λειτουργία των περιφερειακών ιδρυμάτων

Αναμφίβολα, με κάπως διαφορετικούς όρους – που δεν είναι βέβαια εύκολο να επιτευχθούν – τα ανώτατα περιφερειακά ιδρύματα θα μπορούσαν να λειτουργήσουν πολύ πιο ικανοποιητικά. Παρακάτω αναφέρονται ενδεικτικά μερικοί από αυτούς:

1. Η εγκατάστασή τους μόνο σε επιλεγμένες μεγάλες πόλεις, που έχουν τη δυνατότητα να δεχθούν πανεπιστήμιο. Φαίνεται ότι οι συνθήκες, οι οποίες πρέπει να πληρούνται ώστε μια πόλη να μπορεί να υποστηρίξει ένα ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα είναι τόσο υψηλές, που –

εξ ορισμού σχεδόν – αποκλείουν τις περισσότερες περιοχές και σίγουρα εκείνες που περισσότερο έχουν ανάγκη κάποια οικονομική τόνωση.⁵¹

Μπορεί να ειπωθεί ότι – όσον αφορά τα περιφερειακά ιδρύματα- ισχύει η λογική του «φαύλου κύκλου». Ο δρόμος για την ανάπτυξη είναι στρωμένος με «φαύλους κύκλους» κάποιο αποτέλεσμα, δηλαδή, δρα ως αιτία, που οδηγεί στην παραγωγή του αυτού αποτελέσματος. Η «δυναμική αντίληψη» των φαύλων κύκλων (Hirschman, Myrdal, Perroux κ.λ.π.) μάλιστα, υποστηρίζει ότι οι φαύλοι κύκλοι δεν τείνουν απλά να διατηρήσουν μια κατάσταση αλλά και να την επιδεινώσουν. Κάθε μεταβολή ενός παράγοντα βάζει σε κίνηση μια διαδικασία, κατά την οποία η μεταβολή του δεύτερου παράγοντα ενισχύει τη μεταβολή του πρώτου και αυτή με την σειρά της του δεύτερου: οι μεταβολές ανατροφοδοτούνται. Από την αμοιβαία αυτή επίδραση γεννιέται κυκλική συσσωρευτική διαδικασία θετικής ή αρνητικής μορφής, ανόδου ή πτώσης ανάλογα με το χαρακτήρα της αρχικής μεταβολής. Έτσι, η έλλειψη «καταλλήλων συνθηκών» σε μια περιοχή για την ανάπτυξη ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος – αδυναμία προσέλκυσης εκπαιδευτικού ιδρύματος – απομάκρυνση των φοιτητών, διδασκόντων κ.λ.π. που κατάγονται από την περιοχή – επιδείνωση της πολιτισμικής κ.ά. υποβάθμισης της περιοχής- επιδείνωση του βαθμού «ανταγωνιστικότητας» της περιοχής για προσέλκυση ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος.

Υπάρχει ένα τεράστιο ζήτημα, πώς δηλαδή κάποιες πόλεις – πέραν της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης – θα μπορέσουν να σπάσουν το «φαύλο κύκλο» της υπανάπτυξης τους και να δημιουργήσουν τις κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη του ιδρύματος. Η απάντηση ίσως βρίσκεται στη λογική ότι το περιφερειακό ίδρυμα πρέπει να προσπαθήσει να προσελκύσει επιστήμονες και φοιτητές υψηλοτάτου επιπέδου, ώστε να γίνει «κέντρο αριστείας» («center of excellency»). Να προσλάβει, δηλαδή, δασκάλους με ιδιαίτερες απαιτήσεις κ.λ.π. Πρέπει επίσης να ειδικευθεί σε τμήματα και σχολές που αντίστοιχές τους δεν υπάρχουν στα κεντρικά πανεπιστήμια, για να αποφύγει τον άμεσο ανταγωνισμό με αυτά. Αυτό πρέπει να χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό, τη λογική του Σοφούλη, προέδρου της Δ.Ε. του Π.Α, και των στελεχών που τον πλαισίωσαν.

Οι πόλεις οι οποίες θα μπορούσαν να δεχτούν ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα είναι αυτές, όπου υπάρχει αστικό περιβάλλον, δίκτυα κοινωνικών επαφών, είναι «ζωντανές», έχουν όμορφο φυσικό και κτισμένο περιβάλλον, έχουν ανεπτυγμένα δίκτυα συγκοινωνίας με την Ελλάδα και το εξωτερικό (αυξημένη προσπελασιμότητα) κ.λ.π. Γιατί, βέβαια, όλες οι πόλεις δεν είναι ίδιες. Τέτοιες πόλεις – πέραν από την

⁵¹ Neave, 19979

Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη – είναι κατεξοχήν ο Βόλος, το Ηράκλειο, τα Ιωάννινα, η Λάρισα, η Πάτρα, η Ρόδος και τα Χανιά. Θα μπορούσαν να προστεθούν και άλλες, αν εξασφαλιστούν κάποιες βασικές συνθήκες. Για παράδειγμα, η Έδεσσα ή η πόλη των Σερρών, αν εξασφαλιζόταν η ουσιαστική σύνδεσή τους (σιδηροδρομική, οδική κ.λ.π.) με το Π.Σ.Θ., θα μπορούσαν να αποτελούν προαστιακές περιοχές του και να δεχθούν, ανάμεσα σε άλλες δραστηριότητες, και campus των πανεπιστημίων της Θεσσαλονίκης.

Ένα παράδειγμα μιας πόλης με προοπτικές να δεχθεί ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα είναι ο Βόλος. Ο Βόλος είναι μια όμορφη πόλη, με ωραία κτίρια, με θάλασσα, δίπλα στο Πήλιο με τη δική του ομορφιά. Έχει έναν πυρήνα αστών (Πηλιορείτων και Αιγυπτιωτών), που του δίνει ένα χαρακτήρα κοσμοπολίτικο. Παράλληλα, υπήρχε και εργατική τάξη, από την απασχόληση κυρίως στα καπνομάγαζα. Αποτελεί καταληκτικό προορισμό πολλών επιτυχημένων ατόμων (γιατρών, δικηγόρων κ.λ.π.) από τη γύρω περιοχή. Η μετακίνηση, μάλιστα, από τις γύρω πόλεις στο Βόλο αποτελεί ένδειξη κοινωνικής ανόδου (upward social mobility). Για παράδειγμα, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των κατοικιών και ένα μεγάλο ποσοστό των καταστημάτων της πόλης έχουν αγοραστεί από άτομα από την Καρδίτσα. Τέλος, η πόλη βρίσκεται πάνω στην εθνική οδό Αθηνών – Θεσσαλονίκης, πολύ κοντά στη Θεσσαλονίκη αλλά και στην Αθήνα. Οι κάτοικοι του Βόλου είναι εθισμένοι στη συνύπαρξη διαφορετικών κοινωνικών, πολιτισμικών κ.λ.π. ομάδων.

Τελικά, θα ήταν βάσιμος ο ισχυρισμός **1** ότι **οι πιέσεις αυτές για πολυδιάσπαση των περιφερειακών πανεπιστημίων αποτελούν σημαντικό φραγμό στην ανάπτυξη τους και στις λίγες πόλεις που έχουν μια τέτοια δυναμική.**

2. Για την εύρυθμη λειτουργία ενός ανώτατου πανεπιστημιακού ιδρύματος είναι απαραίτητη **η συνοχή των σχολών και των τμημάτων του και η δημιουργία ενιαίας μεγάλης και δυναμικής κοινωνίας φοιτητών.** Και βέβαια η ύπαρξη μιας «κρίσιμης μάζας» διδασκόντων και η δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών που θα τους ωθήσουν να μείνουν στην περιοχή. Γιατί σήμερα πανεπιστημιακοί δάσκαλοι στα περιφερειακά ιδρύματα καλούνται – εκόντες άκοντες – να παίξουν το ρόλο «εθνομάρτυρα» - Δον Κιχώτη και βέβαια πολλοί – όπως επισημάνθηκε παραπάνω – τον αρνούνται. Μπορεί, ως πανεπιστημιακοί δάσκαλοι να έχουν κάποιο ρομαντισμό, που τους οδηγεί να δοκιμάσουν να ζήσουν στην επαρχιακή πόλη όπου είναι το ίδρυμα, ως «νεοεπαρχιώτες διανοούμενοι». Παράλληλα όμως, ως κοινωνικά άτομα έχουν φιλοδοξίες και ανάγκες για ικανοποιητικές χρηματικές απολαβές, που συχνά είναι αδύνατο να ικανοποιηθούν σε μια μικρή επαρχιακή πόλη.

3. Η εξασφάλιση της ύπαρξης αρκετών τμημάτων με ειδικά αντικείμενα, τα οποία δεν προσφέρονται στα κεντρικά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα (Αθήνα και Θεσσαλονίκης) ή με σπουδές μεταπτυχιακού επιπέδου, που δεν προσφέρονται αλλού.

4. Η εξασφάλιση **υψηλής ποιότητας διδακτικού προσωπικού**, που θα προσφέρει υψηλής ποιότητας έργο. Το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα μπορεί να αποκτήσει τη φήμη του από κάποιο ιστορικό παράδοξο ή συγκυρία αλλά και λόγω της ύπαρξης συγκεκριμένων επιστημών⁵².

Τα περιφερειακά ιδρύματα – όπως πολύ σωστά υποστηρίζει ο Σοφούλης – ή θα είναι πολύ καλά ή θα είναι ένα τίποτα. Είναι περιττό, βέβαια, να ειπωθεί ότι δεν πρόκειται να κλείσουν, μια που το σύστημα των εισαγωγικών εξετάσεων θα κατανέμει πάντοτε φοιτητές σε όλα τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας, ανεξάρτητα από το επίπεδο της παρερχόμενης εκπαίδευσης σε καθένα από αυτά. Παρόλο βέβαια, που συχνά αυτό το ενδεχόμενο δε φαίνεται και πολύ μακρύνω. Αντίθετα μάλιστα ορισμένες Κασσάνδρες το προβλέπουν άμεσα.

5. Η **εξασφάλιση της κινητικότητας ανθρώπων και πληροφοριών**. Θα πρέπει να διευκολυνθεί (οικονομικά αλλά και τεχνικά) η δυνατότητα των διδασκόντων να μετακινούνται από και προς τις μεγάλες πόλεις (με ειδικές εκπτώσεις στις συγκοινωνίες, με αυτοκίνητα ή ακόμα και με μικρά αεροπλάνα του ιδρύματος). Θα πρέπει να διευκολυνθεί η δυνατότητα για ανάκτηση πληροφορίας (διαπανεπιστημιακός δανεισμός βιβλίων – inter library loan – , πολύ καλά οργανωμένες βιβλιοθήκες, δυνατότητα παρακολούθησης και διοργάνωσης συνεδρίων κ.λ.π.). Η σύγχρονη τεχνολογία και οργανωτική προσφέρουν τη δυνατότητα αποφασιστικής εκμηδένισης των συμβατικών αποστάσεων. Επαφές και επικοινωνίες, οι οποίες παλιότερα εμποδίζονταν από τη γεωγραφική απόσταση, μπορούν να γίνονται σήμερα άνετα με την εκμηδένιση της χρονικής απόστασης.⁵³

6. Η **εξασφάλιση από την πλευρά της πολιτείας κάποιας σημαντικά ευνοϊκότερης μεταχείρισης των περιφερειακών ιδρυμάτων** (positive discrimination). Αυτό όμως δε συνέβη, παρόλο ότι θα αποτελούσε και προϋπόθεση για την ανάπτυξη τους, μια που έπρεπε να ξεπεραστούν τα τεράστια προβλήματα των συνθηκών λειτουργίας τους συχνά, μάλιστα, συνέβη ακριβώς το αντίθετο.

Όλα τα παραπάνω δείχνουν ότι τα περιφερειακά ιδρύματα χρειάζονται αυξημένη χρηματοδότηση για να μπορέσουν να γίνουν ελκυστικά. Χρηματοδότηση για υψηλής ποιότητας κτιριακή υποδομή και εξοπλισμό, βιβλιοθήκες, προσλήψεις προσωπικού, εξασφάλιση κινητικότητας διδασκόντων, κατοικίες διδασκόντων κ.λ.π. Ένα

⁵² . Ενδεικτικά αναφέρονται οι καθηγητές Καφάτος στο Π.Κ., καθώς και οι Ανδρόνικος Μ.

⁵³ . annihilation of space by time , Λαμπρινίδης 1992^α.

περιφερειακό ίδρυμα, που είναι μάλιστα διασπασμένο σε πολλές πόλεις, έχει αναπόφευκτα πολύ μεγαλύτερο κόστος για να μπορέσει να κρατήσει έστω και τα επίπεδα παροχής παιδείας που έχουν τα κεντρικά μη διασπασμένα ιδρύματα.

Όπως, μεγαλύτερη μεταβίβαση πόρων προς αυτά δεν υπήρξε, οι εγκρίσεις θέσεων προσωπικού από το υπουργείο ήταν και είναι εξίσου φειδωλές, όπως και για τα κεντρικά ιδρύματα. Όχι μόνο δεν υπήρξαν ουσιαστικά οικονομικά και άλλα κίνητρα για την προσέλκυση διδασκόντων αλλά σε πολλές περιπτώσεις υπήρξαν και αντικίνητρα (π.χ. η πολύμηνη καθυστέρηση έναρξης της πληρωμής των διδασκόντων, που στο μεγαλύτερο μέρος έναρξης της πληρωμής των διδασκόντων, που στο μεγαλύτερο μέρος τους δουλεύουν με συμβάσεις εργασίας περιορισμένου χρόνου).

7. Ίσως όμως, αυτό το οποίο έχει τη μεγαλύτερη σημασία για τη λειτουργία ενός ανώτατου περιφερειακού εκπαιδευτικού ιδρύματος να **είναι ο γενετικός πυρήνας των ατόμων που θα το στήσουν**. Δηλαδή, ο πολιτικός πυρήνας (υπουργός, σύμβουλοί του, πρόεδρου Δ.Ε. κ.λ.π.) και ο διδακτικός πυρήνας (κυρίως οι πρώτοι διδάσκοντες). Αυτοί θα συστήσουν τα διάφορα τμήματα, θα καθορίσουν το πρόγραμμα σπουδών και θα δώσουν τον τόνο στα χαρακτηριστικά των διδασκόντων.

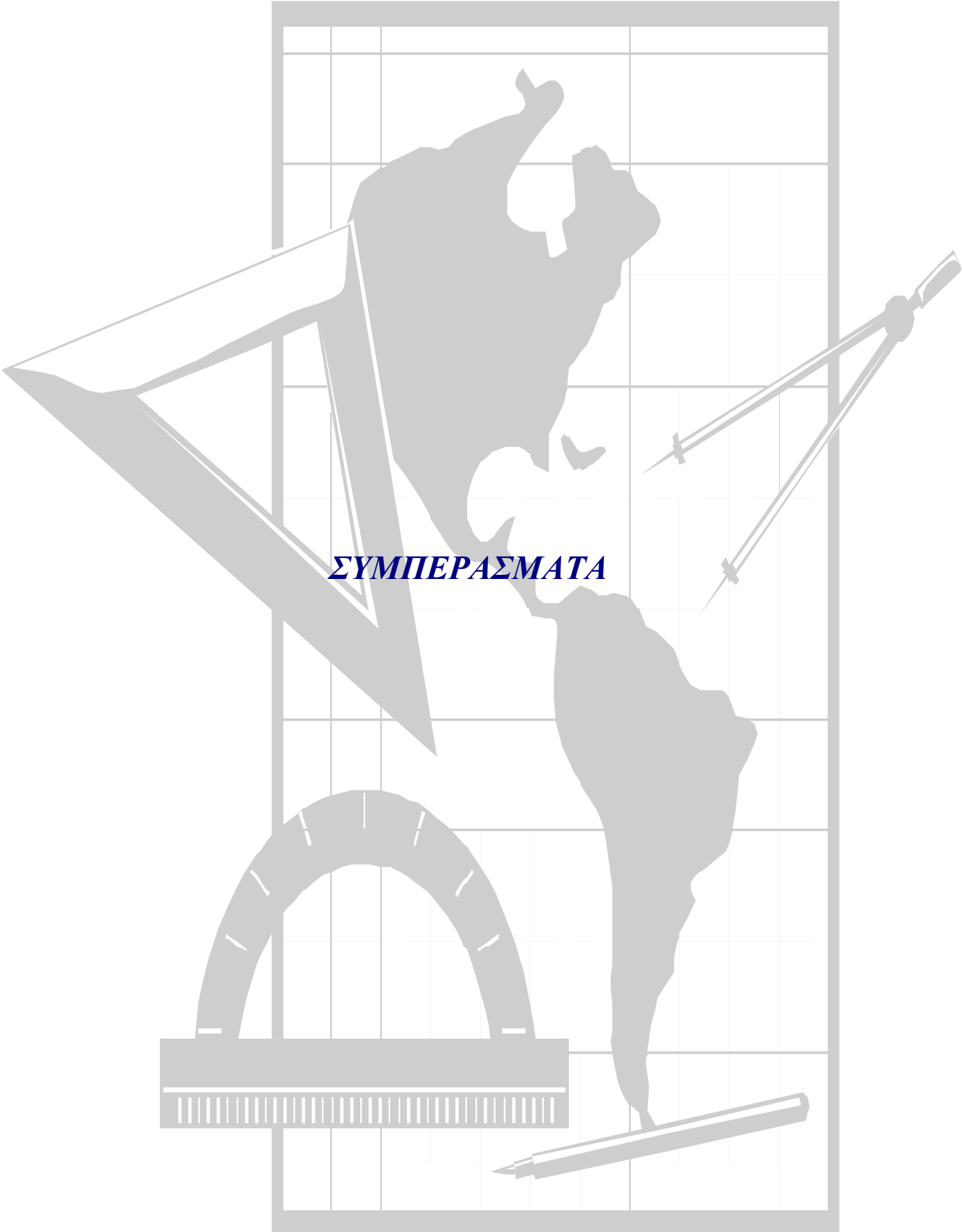
Ενδεικτικό παράδειγμα για τη σημασία του γενετικού πυρήνα των ατόμων που θα στήσουν το εκπαιδευτικό ίδρυμα αποτελεί η διαφορετικότητα στην αντίληψη του στησίματος των τριών πανεπιστημίων (Αιγαίου, Θεσσαλίας και Ιονίου). Τα τρία αυτά πανεπιστήμια, παρόλο που ιδρύθηκαν από την ίδια πολιτική ηγεσία το 1984, διαφέρουν ουσιαστικά μεταξύ τους και το καθένα αντανακλά σε μεγάλο βαθμό τον πρόεδρο της Δ.Ε. του. Τα δυο πρώτα χαρακτηρίζονται από τη σφραγίδα των δυο τότε προέδρων τους (Σοφούλη Κ. και Λαζαρίδη Π.) που λόγω ειδίκευσης (ασχολούνται με ζητήματα περιφερειακή ανάπτυξης, πολεοδομίας κ.λ.π.) και γενικότερης προσωπικότητας διαπνέονται από μια αντίληψη να επιτευχθεί κάτι το διαφορετικό που θα οδηγήσει στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιφέρειας όπου εγκαταστάθηκαν. Αντίθετα το τρίτο πανεπιστήμιο (Ιονίου) χαρακτηρίζεται από μια παραδοσιακή αντίληψη για το πανεπιστήμιο που αντιστοιχεί στο προφίλ του προέδρου του.

Αξίζει ν σημειωθεί ότι σύμφωνα με την ιεράρχηση που προκύπτει από τη σύγκριση των βάσεων για την εισαγωγή των υποψηφίων φοιτητών σε τμήματα που υπάρχουν σ περισσότερα από ένα πανεπιστήμια, πρώτη επιλογή παραμένουν πάντοτε αυτά της Αθήνας και ακολουθούν της Θεσσαλονίκης, της Πάτρας, των Ιωαννίνων και της Κρήτης. Το γεγονός ότι εμφανίζεται ομοιόμορφη σχεδόν απαρέγκλιτα για όλα τα τμήματα, υποδηλώνει ουσιαστικά και τη μη αναγνώριση από την πλευρά της ελληνικής κοινωνίας κάποιων προσπαθειών που γίνονταν σε

ορισμένα τμήματα. Μοναδικές ίσως εξαιρέσεις τα Τμήματα Φιλολογίας και Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής Ψυχολογίας του Α.Π.Θ., που ξεπερνούν τα αντίστοιχα των πανεπιστημίων της Αθήνας. Δε διακρίνεται ούτε το Τμήμα Βιολογίας του Π.Κ., το οποίο έλαβε τόσο μεγάλη δημοσιότητα εξαιτίας της ύπαρξης συγκεκριμένου λαμπρού επιστήμονα. Επίσης, είναι χαρακτηριστική η «υποχώρηση» από την τρίτη θέση της ιεράρχησης αυτής του Τμήματος του Πανεπιστημίου Πατρών, που βρίσκεται στο Αγρίνιο, και οφείλεται κυρίως στη σαφώς υποδεέστερη θέση που κατέχει στην αντίληψη των ελλήνων το Αγρίνιο σε σχέση με την Πάτρα.

Καθοριστικό κριτήριο για την ιεράρχηση των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων τελούν ίσως οι προαντιλήψεις των ανθρώπων για τις περιοχές όπου αυτά βρίσκονται. Η ιεράρχηση αυτή δεν μπορεί να προκύπτει κυρίως από το επίπεδο της προσφερόμενης εκπαίδευσης. Στην ελληνική κοινωνία αυτό που «μετράει», είναι η κατοχή του τίτλου και όχι απαραίτητα το περιεχόμενο που αντιστοιχεί σ' αυτόν. Γιατί τα μορφωτικά και πολιτιστικά προσόντα δε διαμεσολαβούν τη διαδικασία επιμερισμού της εργασίας. Τα σημαντικότερα διαπιστευτήρια για την κοινωνική ανέλιξη απορρέουν από τις ευκαιρίες που έχει το άτομο ή η κοινωνική ομάδα να ενεργοποιεί τα πλέγματα των πελατειακών σχέσεων και να εξασφαλίζει ισχυρή θέση σ' αυτά. Αυτό οφείλεται κυρίως στο ότι κράτος⁵⁴ απασχολεί, ακόμα και τώρα, πολύ περισσότερο από το 50% των ενεργών πτυχιούχων. Η θέση του κράτους στην αγορά της ειδικευμένης εργασίας των πτυχιούχων πανεπιστημίου δεν είναι μόνο κυρίαρχη αλλά σχεδόν αποκλειστική. Το «μονοψώνιο» του κράτους σε σχέση μ' αυτήν την κατηγορία θα πρέπει να υπήρξε ακόμη πιο έντονο στη δεκαετία του '50, όταν η ιδιωτική πρωτοβουλία ήταν σχεδόν ανύπαρκτη.

⁵⁴ Τσουκαλάς 1983

A collection of geometric drawing tools including a large set square, a compass, a protractor, a ruler, and a pencil, arranged around a map of Greece. The entire scene is set against a light gray grid background within a rectangular frame.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αποτελεσματικότητα της ίδρυσης των ανώτατων περιφερειακών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ως μέσων περιφερειακής πολιτικής θα μπορούσε να ελεγχθεί σε τρία τουλάχιστον επίπεδα:

1. Κατά πόσο η δημιουργία των περιφερειακών ιδρυμάτων – και κυρίως με τον τρόπο που πραγματοποιήθηκε – βοήθησε στην «αναβάθμιση» της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα (π.χ. προώθηση της έρευνας).

2. Κατά πόσο η δημιουργία των περιφερειακών ιδρυμάτων αύξησε την κοινωνική δικαιοσύνη στο χώρο, όσον αφορά τη δικαιότερη κατανομή των ευκαιριών που παρέχονται για την πρόσβαση των νέων των διαφόρων περιοχών στη φοίτηση στο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα.

Η πολιτική ίδρυση περιφερειακών ιδρυμάτων, που υπονοείται ότι στοχεύει στην υποβοήθηση των γόνων μη προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων ώστε να αποκτήσουν ανώτατη εκπαίδευση με τη μεταφορά ιδρυμάτων στις περιοχές όπου ζουν, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι ίσως τελικά λειτουργεί με τον ακριβώς αντίστροφο τρόπο. Οι φοιτητές, δηλαδή, που προέρχονται από «μη προνομιούχα» κοινωνικά στρώματα, τείνουν να φοιτούν σε «μη προνομιούχα» ιδρύματα. Η πολιτική της κοινωνικής δικαιοσύνης στο χώρο με την παροχή ίσων ευκαιριών σε όλες τις περιοχές φαίνεται ότι όχι μόνο δε μειώνει τις κοινωνικές ανισότητες ως προς την πρόσβαση στην εκπαίδευση αλλά πιθανόν και να τις εντείνει.

3. Κατά πόσο η δημιουργία των περιφερειακών ιδρυμάτων συντέλεσε στη δημιουργία των προϋποθέσεων για την ανάπτυξη των περιοχών όπου εγκαταστάθηκαν: α) μέσω της υποδομής που δημιούργησαν (π.χ. πανεπιστημιακά νοσοκομεία – Ιωαννίνων, Πατρών και Κρήτης) β) μέσω της αύξησης της ενεργούς ζήτησης στην περιοχή εγκατάστασής τους γ) μέσω της συμβουλής στη συγκράτηση του υπάρχοντος πληθυσμού και στην ανάσχεση της ερήμωσης ή ακόμη και στην έλξη πληθυσμού σ' αυτές τις περιοχές, γεγονός που – εκτός των άλλων – συμβάλλει με τη σειρά του στην αμυντική «θωράκισή» τους (όπως το Δ.Π.Θ., το Π.Α. και το παράρτημα του Α.Π.Θ. στη Φλώρινα) δ) μέσω της αναβάθμισης του ανθρώπινου δυναμικού που ζει στην περιοχή και ε) μέσω της πολιτισμικής αναβάθμισης των περιοχών.

Το ζήτημα αν η δημιουργία των περιφερειακών ιδρυμάτων βοήθησε στην ανάπτυξη των περιοχών όπου λειτούργησαν, αποτέλεσε και το καθαυτό αντικείμενο της μελέτης αυτής.

Η μελέτη έδειξε ότι **το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα αποτελεί μια από τις κύριες πηγές εισοδήματος και ένα βασικό καταναλωτή για την τοπική οικονομία. Υπάρχει μια αναμφίβολη συμβολή του στην αύξηση της ενεργού ζήτησης στην περιοχή.**

Οι άμεσες επιπτώσεις στην τοπική οικονομία επικεντρώνονται στον τομέα των υπηρεσιών (ενοίκια κατοικιών, εστιατόρια, bar, super

market κ.λ.π.). Το βασικό αποτέλεσμα από τη λειτουργία του εκπαιδευτικού ιδρύματος στην τοπική οικονομία προέρχεται από τις δαπάνες του κράτους στην περιοχή (για αγορά ακινήτων, λειτουργικές δαπάνες του ιδρύματος, μισθούς κ.λ.π.), όπως επίσης και από τις δαπάνες των φοιτητών που αθροιστικά καλύπτουν το 90% περίπου των δαπανών του ιδρύματος. Η εγκατάσταση εκπαιδευτικών ιδρυμάτων σε τουριστικές περιοχές, επειδή η λειτουργία του ιδρύματος συμπίπτει με τη νεκρή τουριστική περίοδο, αποτέλεσε σημαντικό «συμπλήρωμα» στην τουριστική «βιομηχανία».

Εντούτοις, οι οικονομικές συνέπειες στην τοπική οικονομία από τη λειτουργία των ανώτατων περιφερειακών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων δεν είναι τόσο σημαντικές όσο θα ανέμενε κανείς. Αυτό οφείλεται:

α) Στη μεγάλη κινητικότητα τόσο των διδασκόντων όσο και των φοιτητών καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Ως αποτέλεσμα αυτής της κινητικότητας, ένα σημαντικό ποσοστό του συνόλου των δαπανών τους οδηγείται έξω από την τοπική οικονομία. Η κινητικότητα αυτή είναι τόσο μεγαλύτερη όσο λιγότερο ικανοποιητική είναι η ποιότητα ζωής στην περιοχή, πράγμα που εξαρτάται κυρίως από το μέγεθος της πόλης και από την ύπαρξη ικανού αριθμού μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας.

Αυτός είναι ένας παράγοντας εξαιρετικής σημασίας όσον αφορά τις οικονομικές επιπτώσεις του εκπαιδευτικού ιδρύματος γιατί οι καταναλωτικές δαπάνες των μελών της κοινότητας είναι πολύ πιο σημαντικές από αυτές του ίδιου του ιδρύματος (πλην μισθοδοσίας), τόσο σε απόλυτους αριθμούς όσο κυρίως εξαιτίας των πολλαπλασιαστικών αποτελεσμάτων τους, με την έννοια ότι διενεργούνται στην τοπική οικονομία.

β) Στην περιορισμένη τοπική αγορά, εξαιτίας της οποίας ένα σημαντικό μέρος των δαπανών του ιδρύματος (για όργανα, έπιπλα κ.λ.π.), όπως επίσης και των μελών της κοινότητας και των οικογενειών τους που ζουν στην περιοχή (για συσκευές, ένδυση και διαρκή καταναλωτικά αγαθά), δεν πραγματοποιείται στην περιοχή.

γ) Στο ότι ένα μέρος των χρημάτων που καταναλώνεται στην περιοχή από τα μέλη της κοινότητας, κερδίζεται στην περιοχή από την απασχόλησή τους σε δουλειά πέραν αυτής του ιδρύματος άρα, δεν αποτελεί καθαρή εισροή στην περιοχή λόγω της λειτουργίας του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος.

δ) Στο ότι η τοπική οικονομία πολύ σπάνια μπορεί να εκμεταλλευτεί τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που δημιουργούνται εξαιτίας της λειτουργίας μιας εκπαιδευτικής μονάδας στην περιοχή της (π.χ. είτε με

την άμεση απασχόληση διδασκόντων ή φοιτητών είτε με την ανάθεση σ' αυτούς ερευνητικών προγραμμάτων από επιχειρήσεις ή φορείς του δημοσίου). Υπάρχουν διεθνώς πολλά επιτυχημένα παραδείγματα περιοχών που εκμεταλλεύτηκαν ακριβώς αυτή την ύπαρξη του ιδρύματος στην περιοχή τους.

ε) Στον περιορισμένο ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης καθώς και στο ότι πολλές οικονομικές επιπτώσεις από τη λειτουργία του εκπαιδευτικού ιδρύματος αφορούν Ν.Π.Ι.Δ. και Ν.Π.Δ.Δ. Συγκεκριμένα, δεν υπάρχει όφελος σε τοπικό επίπεδο από την παρουσία του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος στην περιοχή, που θα μπορούσε να προέλθει είτε από την είσπραξη τοπικών φόρων είτε από τις δαπάνες της κοινότητας για κάποιες υπηρεσίες (π.χ. για ηλεκτρισμό, μεταφορές και τηλεπικοινωνίες) είτε από την αύξηση των καταθέσεων στις τράπεζες, γιατί αυτά αφορούν Ν.Π.Ι.Δ. και Ν.Π.Δ.Δ. (Δ.Ε.Η., Ο.Τ.Ε., Ο.Α. κ.λ.π), που οι επιπτώσεις τους εξαπλώνονται στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας. Μπορεί, βέβαια, να οδηγούν σε τοπική αύξηση της απασχόλησης – ασήμαντη σε απόλυτους αριθμούς – σ' αυτούς τους οργανισμούς. Επίσης, δεν υπάρχει κόστος σε τοπικό επίπεδο από την παρουσία της κοινότητας (π.χ. λόγω των περισσότερων παιδιών σχολικής ηλικίας που πηγαίνουν στα σχολεία της περιοχής), γιατί αυτά επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό και όχι τους τοπικούς φορείς.

Η επίδραση του ιδρύματος στην απασχόληση της περιοχής είναι πολύ περιορισμένη και αφορά κυρίως τον τομέα των υπηρεσιών. Η έμμεση απασχόληση όμως που δημιουργείται, με κανένα τρόπο δεν περιορίζεται εκεί.

Οι άμεσες δαπάνες του ιδρύματος, των μελών της κοινότητας και των οικογενειών τους που ζουν στην περιοχή, κατευθύνονται σε διάφορους τομείς της οικονομίας, όπου εξαιτίας των πολλαπλασιαστικών αποτελεσμάτων, το συνολικό εισόδημα τείνει να βελτιωθεί.

Όσον αφορά τη συμβολή των περιφερειακών ιδρυμάτων στη πολιτισμική ανάπτυξη των περιοχών όπου εγκαταστάθηκαν, μπορεί να υποστηριχθεί ότι αυτή είναι αμφίβολη, τουλάχιστον όσον αφορά την οργανωμένη παρέμβαση του ιδρύματος. Εκτός αν ως οργανωμένη παρέμβαση θεωρούνται κάποιες μεμονωμένες διαλέξεις πανεπιστημιακών δασκάλων προς το ευρύτερο κοινό της πόλης.

Υπάρχει όμως μια έμμεση (αυτόματη) παρέμβαση λόγω της ύπαρξης των φοιτητών και των πανεπιστημιακών δασκάλων στην περιοχή, που εξαρτάται βέβαια από την ύπαρξη μιας «κρίσιμης μάζας» διδασκόντων και φοιτητών. Στις περιοχές όπου υπήρχαν αυτές οι συνθήκες, η έμμεση παρέμβαση του ιδρύματος ήταν καταλυτική (π.χ. Ιωάννινα). Εξάλλου, η ίδρυση ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος σε μια

περιοχή έχει επιπτώσεις και στο συμβολικό επίπεδο, συμβάλλοντας σε κάποιο βαθμό στην ανάδειξη της πολιτισμικής και τοπικής της ταυτότητας⁵⁵.

Συγκεκριμένα, όταν δεν υπάρχει το «κρίσιμο μέγεθος» από την άποψη του ανθρώπινου δυναμικού (διδάσκοντες, φοιτητές κ.λ.π.), αυτοί ακριβώς που θα μπορούσαν να συντελέσουν στην πολιτισμική εξύψωση της περιοχής, αρνούνται να «μείνουν» στην περιοχή και περιορίζονται στις απαραίτητες μόνο ημέρες παρουσίας τους. Αν επέλεγαν την παραμονή τους εκεί, είναι πολύ πιθανόν ότι θα έχαναν τη δυνατότητα της παρακολούθησης των επιστημονικών εξελίξεων, τη συμμετοχή τους σε επιστημονικά σεμινάρια κ.λ.π.

Τα μέλη της κοινότητας, και κυρίως οι φοιτητές – που αποτελούν και αριθμητικά την πιο υπολογίσιμη ομάδα της κοινότητας – αλλά και οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι, συντελούν στη διαμόρφωση ενός διαφορετικού πολιτισμικού «κλίματος» στις περιοχές όπου υπάρχει εκπαιδευτικό ίδρυμα.

Εξάλλου, το γεγονός ότι οι φοιτητές – και εν μέρει οι διδάσκοντες – προέρχονται από πολλές και διάφορες περιοχές της χώρας, συντελεί σ' ένα βαθμό στην «αλλαγή» της τοπικής πολιτισμικής φυσιογνωμίας. «Μπολιάζουν», κατά κάποιο τρόπο, στην περιοχή του συνολικού πληθυσμού συντελώντας έτσι στη δημιουργία πολιτισμικών ωσμώσεων.

Το περιφερειακό ίδρυμα λοιπόν συμβάλλει στην οικονομική και πολιτισμική αναβάθμιση της περιοχής όπου είναι εγκατεστημένο. Δεν υπάρχει όμως γενικότερη συμβολή του περιφερειακού ιδρύματος στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής του. Με την έννοια ότι θα έπρεπε να συμβάλλει όχι απλά στην παραγωγή περισσότερου προϊόντος με μεγέθυνση της παραγωγικής ικανότητας της τοπικής οικονομίας, αλλά σε μια πολύπλευρη διαδικασία που δημιουργεί μονιμότερου χαρακτήρα μεταβολές στη διάρθρωση της παραγωγής, όπως επίσης και στο τεχνολογικό, κοινωνικοπολιτικό και θεσμικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο παράγεται και διανέμεται το προϊόν. Βέβαια, η ανάπτυξη με μια τέτοια ευρεία έννοια είναι δύσκολο να επιτευχθεί σε τοπικό επίπεδο.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι η ανάπτυξη που προκαλείται σε μια υπανάπτυκτη περιοχή με την εγκατάσταση ενός περιφερειακού ιδρύματος, μπορεί να σημαίνει – με κάποια έννοια – παράλληλη επιδείνωση της θέσης άλλων υπανάπτυκτων περιοχών από όπου προέρχονται κυρίως οι φοιτητές και οι διδάσκοντες.

Η συμπεριφορά των κατοίκων της περιοχής προς το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα και την κοινότητα υπαγορεύεται συχνά από την αντίληψη ότι το ίδρυμα αποτελεί κυρίως μια πρόσθετη πηγή εισοδήματος. Έτσι, δημιουργούνται συχνά εντάσεις στις σχέσεις της

⁵⁵ Neave , 1979

τοπικής κοινότητας, που σε ορισμένες περιπτώσεις καταλήγουν και σε ανοικτή σύγκρουση. Υπάρχουν πολλοί λόγοι για την πρόκληση εντάσεων:

- ✱ Η τοπική κοινωνία περιμένει συνήθως παρά πολλά και πολύ γρήγορα (σε οικονομικούς όρους και όχι μόνο) από το ίδρυμα. Βέβαια, υπάρχει ένα έντονο στοιχείο πραγματισμού στη συμπεριφορά των κατοίκων για παράδειγμα, οι κάτοικοι του νομού Λέσβου ποτέ δε θέλησαν το Π.Α., γιατί θεωρούσαν ότι αυτό θα σήμαινε παράλληλα – κάτι που τελικά συνέβη – την απομάκρυνση της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, που μολονότι «κατώτερη» στην ιεραρχία της εκπαίδευσης, είχε όμως πολύ περισσότερους σπουδαστές.
- ✱ Οι ελεύθεροι επαγγελματίες της περιοχής (γιατροί, μηχανικοί, δικηγόροι κ.λ.π.) φοβούνται ότι θα πρέπει να αντιμετωπίσουν τον ανταγωνισμό των πανεπιστημιακών.
- ✱ Το πανεπιστήμιο γίνεται αφερέγγυο, λόγω της συνεχούς οικονομικής του δυσπραγίας (π.χ. στη Χίο όφειλε για σημαντικό χρονικό διάστημα μεγάλα χρηματικά ποσά στα συμβεβλημένα εστιατόρια).
- ✱ Τέλος, ο τρόπος ζωής των φοιτητών δημιουργεί συχνά εντάσεις, και σε ορισμένες περιπτώσεις «προκαλεί» τους κατοίκους της περιοχής. Έτσι, σε «κλειστές» κοινωνίες η αρχική τουλάχιστον περίοδος είναι γεμάτη συγκρούσεις της τοπικής κοινωνίας με τη φοιτητική κοινότητα (Ιωάννινα και Κομοτηνή). Ενώ σε πιο ανεκτικές κοινωνίες – κυρίως σε περιοχές όπου προηγήθηκε τουριστική ανάπτυξη - , δεν υπήρξαν τέτοιου είδους προβλήματα (Μυτιλήνη, Ρόδο και Ρέθυμνο).

Πρέπει λοιπόν να εκφραστούν κάποιες επιφυλάξεις αναφορικά με τα οφέλη που δημιούργησαν τα περιφερειακά ιδρύματα στις τοπικές κοινωνίες των περιοχών όπου είναι εγκατεστημένα, σε σχέση με το κόστος που προκαλείται στην ελληνική κοινωνία συνολικά.

Βέβαια, οι περιορισμένες σχετικά θετικές συνέπειες των περιφερειακών ιδρυμάτων στις τοπικές κοινωνίες όπου εγκαταστάθηκαν καθώς και μια σειρά από προβλήματα που δημιουργούνται στην ίδια τη λειτουργία των περιφερειακών ιδρυμάτων, οφείλονται όχι τόσο σε δομικά χαρακτηριστικά όσο στη συγκυρία στον τρόπο δηλαδή με τον οποίο εφαρμόστηκε η πολιτική ίδρυσής τους. Αφορούν, δηλαδή:

α) Την τελείως απρογραμματιστή – κυρίως με μικροπολιτικά κριτήρια – ανάπτυξή τους. Σε ορισμένες μάλιστα από αυτές τις πόλεις

ήταν προδικασμένο ότι θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να δημιουργηθούν οι κατάλληλες εκείνες συνθήκες για την ανάπτυξη του ιδρύματος. Φαίνεται ότι οι προδιαγραφές, οι οποίες πρέπει να πληρούνται ώστε μια πόλη να μπορεί να υποστηρίξει ένα ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα ή έστω μια εκπαιδευτική μονάδα, είναι τόσο υψηλές, που – εξ ορισμού σχεδόν – αποκλείουν τις περισσότερες περιοχές, και σίγουρα εκείνες που περισσότερο έχουν ανάγκη από κάποια οικονομική τόνωση.

Τα προβλήματα πολλαπλασιάστηκαν από τη διασπορά καθενός από τα περιφερειακά ιδρύματα σε πολλές πόλεις.

β) Την έλλειψη μιας αισθητά ευνοϊκότερης μεταχείρισης από την πλευρά της πολιτείας υπέρ των περιφερειακών ιδρυμάτων (positive discrimination), κάτι που αποτελούσε και προϋπόθεση για την ανάπτυξή τους, μια που έπρεπε να ξεπεραστούν τα τεράστια προβλήματα των συνθηκών λειτουργίας τους πολλές φορές, μάλιστα, συνέβη ακριβώς το αντίθετο. Ορισμένες σχολές των περιφερειακών ιδρυμάτων βρέθηκαν συχνά σε σύγκρουση συμφερόντων με τις αντίστοιχες των κεντρικών ιδρυμάτων (ως προς τις προτεραιότητες από την πλευρά της εκάστοτε κυβέρνησης στην κατανομή κονδυλίων, την επιλογή ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος όπου θα άρχιζε κάποιο μεταπτυχιακό τμήμα κ.λ.π.). Σύγκρουση, που σχεδόν πάντοτε χάθηκε υπέρ του «κατεστημένου» των κεντρικών ιδρυμάτων.

Τα παραπάνω συντελούν ώστε όλα σχεδόν τα μέλη της κοινότητας να βλέπουν τη θέση τους στο περιφερειακό ίδρυμα ως μια μεταβατική κατάσταση, ως ένα εφελκυστήρα, το οποίο θα βοηθήσει να «μεταπηδήσουν» στο κέντρο. Έτσι, οι μεν διδάσκοντες είναι διατεθειμένοι να πάνε σε κεντρικό πανεπιστήμιο ακόμη και σε χαμηλότερη βαθμίδα από αυτή που ήδη κατέχουν, ενώ οι φοιτητές επιδιώκουν τη μετεγγραφή τους ή – σε ακραίες περιπτώσεις – αποφασίζουν να ξαναδώσουν εισαγωγικές εξετάσεις, παρά να μείνουν στο περιφερειακό ίδρυμα.

Τελικά, τα περιφερειακά ιδρύματα υπήρξαν ακόμη ένας τομέας που χρησιμοποιήθηκε από το ελληνικό κράτος (που εμφανίζει πολλά στοιχεία κράτους του περιφερειακού καπιταλισμού), στα πλαίσια ενός αβασάνιστου λαϊκισμού, ως μέσο για την επίτευξη άλλων στόχων (διατήρηση – αύξηση της εκλογικής πελατείας του κυβερνώντος κόμματος). Υπάρχουν πολλά άλλα μέτρα με τα οποία μια κυβέρνηση θα μπορούσε να ασκήσει περιφερειακή πολιτική. Μέτρα όπως κίνητρα για τις βιομηχανικές και τουριστικές μονάδες που εγκαθίστανται στην περιφέρεια, εγκατάσταση των επιχειρήσεων του δημοσίου στην περιφέρεια, μεταφορά πολυπρόσωπων οργανισμών του δημοσίου στην περιφέρεια, (νοσοκομεία, στρατόπεδα νεοσυλλέκτων κ.λ.π.) ακόμη και

στον τομέα της εκπαίδευσης (πιο αποκεντρωμένη χωροθέτηση των σχολών τεχνικής εκπαίδευσης των Τ.Ε.Ι. κ.λ.π.) πριν καταλήξει στη χρησιμοποίηση του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος.

Κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις (εγκατάσταση σε επιλεγμένες πόλεις, ύπαρξη «κρίσιμης μάζας» φοιτητών και διδασκόντων, υψηλής ποιότητας διδακτικό προσωπικό, γενναία χρηματοδότηση κ.λ.π.) θα μπορούσε κανείς να φανταστεί ότι είναι δυνατόν να υπάρξουν επιτυχείς περιπτώσεις περιφερειακών ιδρυμάτων. Το κόστος όμως για την εξασφάλιση των κατάλληλων συνθηκών – για την ικανοποιητική λειτουργία ενός περιφερειακού ιδρύματος – κόστος που θα συντελέσει να αναιρεθούν τα δυσμενή χαρακτηριστικά των τοπικών κοινωνιών είναι πολύ μεγάλο.

Θα πρέπει, να έχει κανείς πάντοτε υπόψη του τους περιορισμούς που θέτει η ελληνική κοινωνία, της οποίας το περιφερειακό ίδρυμα δεν είναι παρά ένα αναπόσπαστο μέρος και, άρα, υπάρχουν όρια σε μια προσπάθεια μετατροπής του σε «νησίδα». Τα «όρια» τέτοιων πολιτικών μπορεί να τα διαπιστώσει κανείς δυστυχώς ακόμη και σ' εκείνα τα περιφερειακά ιδρύματα, που λόγω ειδικών συνθηκών ξεκίνησαν με μια πολύ σημαντική δυναμική (π.χ. Ιωαννίνων, Ηρακλείου, Μυτιλήνης και Ρόδου) αυτή η δυναμική, φαίνεται τώρα ότι όχι απλώς έχει χαθεί αλλά και ότι τα ιδρύματα αυτά βρίσκονται σε υποχώρηση (αποδυναμώνονται επιστημονικά, κυρίως λόγω της διαρροής διδασκόντων προς τα κεντρικά).

Το ανώτατο περιφερειακό εκπαιδευτικό ίδρυμα «προσαρμόζεται» στις αντιξοότητες που επιβάλλει η περιοχή. Κάτι που δε συντελεί στην ανάπτυξη του – το αντίθετο μάλιστα. Το δημογραφικό πρόβλημα της Ελληνικής κοινωνίας και η εφαρμογή του βαθμολογικού πλαφόν για την εισαγωγή στα Ανώτατα Ιδρύματα μπορεί να οδηγήσει στην συρρίκνωση των περιφερειακών ιδρυμάτων.

Εν κατακλείδι, τα περιφερειακά ανώτατα τεχνολογικά εκπαιδευτικά ιδρύματα συμβάλλουν στην οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας και στην άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων μεταξύ κέντρου και περιφέρειας. Για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμο η πολιτική ηγεσία του Υπουργού Παιδείας να προβεί σε μια γενναία ανακατανομή των εισακτέων στα Πανεπιστήμια και ΤΕΙ προς όφελος των περιφερειακών ιδρυμάτων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	1
Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	2
1.1. Η σημασία της εκπαίδευσης.....	2
1.2. Ανθρώπινο κεφάλαιο και ανάπτυξη	4
1.3. Αποδοτικότητα της επένδυσης σε εκπαίδευση	5
1.4. Η γνώση ως προσδιοριστικός παράγοντας της ανταγωνιστικότητας.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	8
ΛΟΓΟΙ ΙΔΡΥΣΗΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ	
ΕΛΛΑΔΑ.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
2.1. Περιφερειακή ανάπτυξη.....	9
2.2. Πανεπιστήμιο και περιφερειακή πολιτική	12
2.3. Ίδρυση περιφερειακών ιδρυμάτων ως μέτρο ανάπτυξης μιας	
περιοχής.	14
2.4. Διάχυση των επιπτώσεων του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος	
στο χώρο	18
2.5. Κριτήρια για τη χωροθέτηση των ανώτατων εκπαιδευτικών	
ιδρυμάτων	19
2.6. Περιφερειακά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και άμβλυνση των	
περιφερειακών ανισοτήτων.	26
2.7. Εθνικοί λόγοι	28
2.8. Πολιτικοί λόγοι	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	34
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΑΝΩΤΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΚΑΙ	
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΑΥΤΩΝ.....	34
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	35

3.1. Τα ανώτατα ιδρύματα και η σημασία τους για ανάπτυξη	35
3.2. Προβλήματα που σχετίζονται με τους διδάσκοντες.....	38
3.3. Υπάρχει δυσκολία εξεύρεσης αξιόλογου διδακτικού προσωπικού ..	41
3.4. Προβλήματα που σχετίζονται με τους φοιτητές.....	42
3.5. Ακατάλληλες συνθήκες λειτουργίας κατά τα πρώτα χρόνια.....	42
3.6. Επιδείνωση των προβλημάτων λόγω πολυδιάσπασης	44
3.7. Κάποιες προϋποθέσεις για ομαλή λειτουργία των περιφερειακών ιδρυμάτων	48
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	54

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βαΐκος Κ.**, «Σημειώσεις για το μάθημα οικονομικής ανάπτυξης», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα 1980.
- Γέμτος Π.** «Πανεπιστήμια και περιφερειακή ανάπτυξη», Οικονομικός Ταχυδρόμος, 25-7-91.
- Διοικητική επετηρίδα ΑΒΣΘ**, 1975-76.
- ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**, Έκδοση Τ.Ε.Ι. Ηπείρου, Τεύχος 4, 2003.
- Ζεββός Γεώργιος**, «Επένδυση στην παιδεία για την ανάπτυξη», ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 27/03/1994.
- Κονοφώλος**, «Η παιδεία, η άμιλλα και το κρατικό μονοπώλιο», ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 23/01/2005
- Κωτσιόπουλος Α.**, «Ο ρόλος του Πανεπιστημίου στο μετασχηματισμό των περιφερειακών πόλεων», Βόλος 1980.
- Κωτσιόπουλος Α.**, «Παρατηρήσεις για την ακαδημαϊκή ταυτότητα και το μέλλον του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας», 1991.
- Κωτσιόπουλος.**
- Λαμπριανίδης Λ.**, «Περιφερειακά πανεπιστήμια στην Ελλάδα», Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1992.
- Λαμπριανίδης Λ.**, «Στοιχεία οικονομικής γεωγραφίας», Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1992.
- Μεϊμάρης Μ. και Νικολακόπουλος Η.** «Παραγοντική ανάλυση δεδομένων: σχέσεις κοινωνικοεπαγγελματικής προέλευσης και σχολής φοίτησης για τους σπουδαστές των Α.Ε.Ι.», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 1987.
- Παναγιωτοπούλου Ι.** «Κοινωνικο-χωρική οργάνωση της μέσης επαγγελματικής εκπαίδευσης» Διδακτορική διατριβή Ε.Μ.Π. Αθήνα 1991.

- Πολυδωρίδης κ.α.** «Χωροθέτιση-αποκέντρωση των Α.Ε.Ι.», ΚΕΠΕ, Αθήνα 1985.
- Σοφούλης Κ. κ.α.** «Μελέτη σχεδιασμού και αναπτύξεως του Πανεπιστημίου του Αιγαίου», ΓΓΕΤ Α' Έκθεση, 1990.
- Τσιάκαλος Γ.**, «Πανεπιστήμια αυθαίρετα», 1990.
- Τσιλένης Σ.**, «Πολιτική χωροθέτηση ερευνητικών ιδρυμάτων». Εισήγηση στην Συνάντηση Εργασίας του ΕΜΠ με θέμα: «Ζητήματα αποκέντρωσης Πανεπιστημιακών Εγκαταστάσεων σε αστικές περιοχές». Αθήνα 30-01-92.
- Τσιτσιρίδης Σ.**, «Ρέθυμνο: Φοιτητές, καταλήψεις και άλλες πληγές», Δεκαπενθήμερος Πολίτης, 53, 1985.
- Τσουκαλάς Κ.**, «Σκέψεις γύρω από το κοινωνικό ρόλο της δημόσιας απασχόλησης στην Ελλάδα», 1983.
- Φατούρος Δ.** «Πανεπιστήμιο και πόλη», εκδόσεις Ολικός, Αθήνα 1975.
- «Οι προοπτικές ανάπτυξης των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών της Ευρώπης»**, από το 1^ο Διεθνές επιστημονικό συνέδριο του Τ.Ε.Ι. Ηπείρου, Τμήμα Λογιστικής, Πρέβεζα 24-25/05/2001.
- Beloss M.** "The plateglass universities" Secker and Warburg, London 1968.
- Doulantzas N.** "State, power, socialism" Verso, London, 1980.
- Gillies M., Perikins H., Roemer M., Snodgrass**, Οικονομική της Ανάπτυξης, Α' Μετάφραση Γραβάνη Ο., Σταματάκης Ν., Επιμέλεια Τσεκούρας Γ., Τυπηθήτω, Αθήνα 2000, σελ. 412.
- Harvey k.** «Social justice and the city» E. Arnold, London, 1973.
- Neave G.** (1979), Higher education and regional development», Higher Education Review, 1979.
- Smith D.** « Who gets, what, where and how», Geografy, 59, 1974.
- Turner D. V.** "Campus. An American planning tradition", The MIT

Dress, Cambridge Maw, 1984.